

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (TEFSİR)
ANABİLİM DALI

**KUR'ÂN BÜTÜNLÜĞÜ ÇERÇEVESİNDE RAHMÂN
SÛRESİNDE VERİLMEK İSTENEN MESAJLAR**

Yüksek Lisans Tezi

YAKUP KILIÇ

ANKARA 2020

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (TEFSİR)
ANABİLİM DALI

**KUR'ÂN BÜTÜNLÜĞÜ ÇERÇEVESİNDE RAHMÂN
SÛRESİNDE VERİLMEK İSTENEN MESAJLAR**

Yüksek Lisans Tezi

YAKUP KILIÇ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. İdris ŞENGÜL

ANKARA 2020

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (TEFSİR)
ANABİLİM DALI

**KUR'ÂN BÜTÜNLÜĞÜ ÇERÇEVESİNDE RAHMÂN
SÛRESİNDE VERİLMEK İSTENEN MESAJLAR**

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

YAKUP KILIÇ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. İdris ŞENGÜL

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	İmzası
1-Prof. Dr. İdris ŞENGÜL.....
2-Doç. Dr. Harun ŞAHİN
3-Doç. Dr. Esra GÖZELER
4-.....

Tez Savunma Tarihi 30.06.2020

Tez Doğruluk Beyânı Belgesidir.

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANKARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Prof. Dr. İdris Şengül danışmanlığında hazırladığım “Kur’ân Bütünlüğü Çerçevesinde Rahmân Suresi’nde Verilmek İstenen Mesajlar” adlı yüksek lisans tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyân ederim.

25.06.2020

Yakup KILIÇ

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	VIII
ÖNSÖZ.....	IX
GİRİŞ.....	1
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	1
B. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	1
C. ARAŞTIRMANIN METODU	2
I. BÖLÜM	4
TEFSİR İLMİ, ÇEŞİTLERİ VE KONULU TEFSİR	4
A. TEFSİR İLMİ VE ÇEŞİTLERİ.....	5
1. Tefsir İle İlgili Kavramlar Ve Tefsir Çeşitleri.....	7
ab. Konulu Tefsirin Çeşitleri.....	10
ab1. Kûr'ân Bütünlüğünü Esas Alan Konulu Tefsir	10
ab2. Sûre Bütünlüğünü Esas Alan Konulu Tefsir	11
II. BÖLÜM.....	12
RAHMÂN SÛRESİNİN MEÂLİ VE TEFSİRİ	13
A. SÛRE İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER.....	14
1. Sûrenin İsmi.....	14
2.Nüzûl Sebebi:	16

3. Sûrenin Ele Aldığı Konular.....	17
4. Sûrenin Kendinden Önceki Sûreyle Bağlantısı	21
5. Sûrenin Fazileti.....	22
B. RAHMÂN SÛRESİNİN METNİ MEÂL VE TEFSİRİ	23
III. BÖLÜM	76
SÛREDE KÛR'ÂN BÜTÜNLÜĞÜ ÇERÇEVESİNDE VERİLMEK	
İSTENEN MESAJLAR	76
A. RAHMÂN'IN DÜNYEVÎ VE UHREVÎ EN BÜYÜK NİMETLERİ	78
1. İman ve Kûr'ân Nimeti	78
2. Güneş Ve Ayın Kendi Yörüngelerinde Belli Bir Hesapla Hareket Etmesi..	80
3. Adalet ve Denge Nimeti.....	82
4. İnsan ve Cinlerin Yaratılışı.....	84
B. RAHMÂN SÛRESİNDE TEKRAR EDEN AYETLERİN AMACI VE	
BAĞLAM İLİŞKİSİ.....	85
C. ALLAH'IN HER ŞEYE, HER DAİM MUTLAK HÂKİMİYETİ.....	89
1. İki Doğunun ve İki Batının Rabbi O'dur.	89
2. Allah'ın Deniz Âlemine, Ürünlerine ve Gemilere Hâkimiyeti.....	90
D. HERŞEYİN FANİ, ALLAH'IN EZELİ ve EBEDİ OLUŞU	91
1. Allah'ın Zâtı Hariç Her şey Fanidir.	91
2. Allah'ın Tek Yaratıcı Olup Herkesin O'na Muhtaç Olması.....	92
E. AHİRET GÜNÜNE İMAN HAKİKATİ	93
1. Kıyamet ve Hesap Gününün Başlaması	93
2. İnsan ve Cinlerin Allah'ın Kudretine Karşı Acizliği.....	94

3. Kıyamette Mücrimlerin Durumu.....	95
4. Takvalı Müminlerin Mükâfatı	95
5. Herkesin Yaptığı İhsanın Karşılığını Eksiksiz Görmesi.....	96
SONUÇ	98
KAYNAKLAR.....	102
ÖZET.....	108
ABSTRACT	109
ÖZGEÇMİŞ.....	110

KISALTMALAR

- a.s : aleyhisselam
a.g.e : adı geçen eser
ans : ansiklopedi
b : baskı
bkz : bakınız
c : cilt
c.c : celle celâlüh
çev : çeviren
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
d.v : Diyanet vakfı
hz : Hazreti
KSÜ : Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi
m : miladi
md : maddesi
nşr : neşreden
ö : ölüm tarihi
r.a : radiyallahuanh.
sh : sahife
s : sallallahualeyhi veselem
trc : tercüme eden
ty : tarihsiz
vd : ve diğerleri
yay : yayınları

ÖNSÖZ

Kûr'ân-ı Kerîm, indirildiği andan itibaren insanlığın yolunu aydınlatan bir nur ve hakikatı gösteren hidayet kaynağı olmuştur. Kûr'ân'ın beşeriyetin dertlerine derman olacak yegâne ilahî kitap olduğunu bilmek, okuyup anlamak ve içeriğine yaraşır bir hayat sürmek müslümanın ilk görevidir. Çünkü O, kendisine kulak verip, amel edenlere dünya ve âhîret mutluluğunu vadetmektedir. Dün olduğu gibi bugün de ümmeti, içine düştüğü buhran ve sıkıntılardan kurtaracak çözümlerin bu kitapta olduğunu anlar ve ilahî murat için Allah (c.c)'in kelamı üzerinde derince düşünürüz. O zaman o da bize hafî perdelerini açacak, mana derinliğine ve uçsuz bucaksız deryasına dalmamıza izin verecektir. Bunun için İslam âlimleri yüzyıllar boyunca Kûr'ân üzerinde uzunca tefekkür etmiş ve sonuçta müslümanlara faydalı olacak çalışmalar kaleme almışlardır. Bu çalışmalardan birisi de Kûr'ân'ın konulu tefsiridir. Bu metodun tam olarak nerede ve nasıl oluştuğuna dair kesin bir bilgimiz olmamakla birlikte Hz. Peygamber (s.a.v)'in Kûr'ân'ı Kûr'ân ile tefsirini bu çerçevede değerlendirmemiz mümkündür. Sonraki dönemlerde “Âhkâmü'l Kûr'ân, Kasasü'l Kûr'ân, en-Nâsîh ve'l Mensûh fi'l Kûr'âni'l Kerîm” gibi çalışmalar da bu alanda yapılmış araştırmalara numune olacak vasıftadır. Fakat ihtisaslaşma dönemi olarak metod özellikle son dönemde karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar birtakım eleştiriler getirilse de bu yöntemin son dönemlerde Kûr'ân'ı Kerîm'e yöneltilen sorulara cevap vermek için ortaya çıktığını görmekteyiz.

Tefsir âlimleri bu üslubu Kûr'ân ve Sûre Merkezli olarak ele almışlardır. “Kûr'ân'da Yahudiler, Kûr'ân'da Kadın, Kûr'ân'da Güzel Ahlâk,” gibi çalışmalar Kûr'ân merkezli tefsire örnek olarak verilirken, “Bakara Sûresi'nde Münafıklar, Hucûrat Sûresi ve Âdâb-ı Mu'aşerat, Nahl Sûresi ve Konulu Tefsiri” gibi çalışmaları ise sûre merkezli konulu tefsir çalışmaları adı altında değerlendirmemiz mümkündür.

“Kûr’ân Bütünlüğü Çerçevesinde Konulu Tefsir” metodu ile yapılmış çalışmaların genelde Kûr’ân merkezli çalışmalar olduğunu görmekteyiz. Sûrenin bütün konularının belirlenerek, her bir konuyu kendi bağlamında değerlendirip âyetleri tefsir eden “sûre merkezli konulu tefsir” in oldukça az olduğunu gördük. Bu yüzden “Rahmân Sûresinde Kûr’ân Bütünlüğü Çerçevesinde Verilmek İstenen Mesajlar”ı çalışma kararı aldık. Yüce Allah (c.c)’tan bu çalışmada bizleri muvaffak etmesini temenni ediyoruz.

Araştırmamda benden yardımını esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. İdris ŞENGÜL ve Doç. Dr. Esra GÖZELER hocama çok teşekkür ederim.

Yakup KILIÇ

Haziran 2020

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Kûr'ân-ı Kerîm'i en güzel şekilde ve Allah (c.c)'in muradı doğrultusunda anlayıp beyân eden Hz. Peygamber (s.a.v)'dir. Onun döneminde Allah (c.c)'in ayetlerinin anlaşılması ve tatbik edilmesi konusunda herhangi bir sorun yaşandığında problemi yine Hz. Peygamber (s.a.v) vahiy ışığında açıklığa kavuştururdu. Ancak sonraki dönemlerde ayetlerin ilahi murat çerçevesinde yorumlanmasına ve tefsir edilmesine ihtiyaç duyulmuştur.

H.z. Peygamberin vefatı ve İslam coğrafyasının genişlemesiyle birlikte Kûr'ân tefsiri üzerinde yapılan çalışmalar da artarak devam etmiştir. Yoğun çalışma ve çabalar sonucunda birçok tefsir ve usul metotları geliştirilmiştir. Konulu tefsir de bu çabaların bir ürünü olup, yüce Allah (c.c)'in muradını anlamada yapılan en önemli çalışmalardandır.

Çalışmamızda Rahmân Sûresi'nin ana konularını belirleyerek, ayetleri hakkında yapılmış olan yorumları, belirlediğimiz hedef çerçevesinde ele almaya çalıştık.

B. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

İslam âlimleri insanlığı Kûr'ân-ı Kerîm'in manaları ile buluşturabilmek için asırlar boyunca çok ciddi gayret sarf etmişlerdir. Bu yöntemlerden en meşhurlarından birisi, son dönemlerde ismini sıkça duyduğumuz "*et-Tefsirul Mevdu'i / Konulu Tefsir*" çalışmalarıdır.

Kûr'ân tefsiri üzerinde büyük bir gayretle mevcut problemlerin çözüme kavuşturulması kolaylaşacaktır. İnsanlığın çoğalması ile sıkıntıların da çoğaldığını, bazen de içinden çıkılmaz bir hal aldığını söyleyebiliriz. Allah (c.c)'in zorluklarımızı gidermek için inzâl ettiği hakikat kitabı olan Kûr'ân üzerinde yoğunlaşmamız ve

toplumun sıkıntılarını çözmeye yönelik çalışmalar yapmamız gerekmektedir. Çalışmamız da bu hedefe hizmet edebilme amacıyla yapılmıştır.

C. ARAŞTIRMANIN METODU

Sûreyi tefsir ederken konuyu daha kapsamlı bir şekilde anlamak için öncelikle konuyla alakalı tefsir kaynakları ve konulu tefsir yöntemiyle ilgili okumalar yapılmış, ön bilgiler toplanılmış, bu şekilde nasıl bir üslup takip edileceği belirtilerek teze başlanılmış, kaynak olarak da klasik tefsirlerin yanı sıra modern çalışmalardan da yararlanılmış, sûrede geçen nimet ve ilgili ayetlerden bahsedilirken diğer sûrelerde geçen ilgili ayetlere de konu bütünlüğü sağlama amaçlı birçok yerde değinilmiştir.

“Kûr’ân Bütünlüğü Çerçevesinde Rahmân Sûresi’nde Verilmek İstenen Mesajlar” adlı çalışmamızı üç bölümde inceledik: Giriş bölümünde, tefsir ve konulu tefsirin tanımı, metotları, ne zaman ve nerede ortaya çıktığına dair araştırmalar yaptık. İlk kısımda da sûreyle ilgili genel bilgiler verilip nüzul sebebi, zamanı, yeri, diğer sûrelerle ilişkisine değinilip meal ve tefsiri yapılmıştır. Son kısımda ise sûrede verilmek istenen aslî ve fer’i konular, ilgili mesajlarla işlenmiştir.

Konulu tefsir yöntemi her ne kadar Hz. Peygamber (s.a.v)’e kadar uzansa da bir literatür olarak son yüzyılda ortaya çıktığı âşikardır. Özellikle Mısır’da makes bulan bu yöntem Ezher Üniversitesi’nde yoğun bir şekilde çalışıldığından, son asırda telif edilen eserler de araştırmamızda başvurduğumuz kaynaklar arasındadır.”

Kûr’ân tefsirinde kullanılan bu metot iki kısımdan oluşmaktadır:

Birincisi, Kûr’ân merkezli konulu tefsir, ikincisi ise sûre merkezli konulu tefsirdir. Biz sûre merkezli konulu tefsir üzerinde çalışıp tezimizi bu minval üzere düzenledik.

Araştırmamızın birinci bölümünde, öncelikle Rahmân Sûresi hakkında genel bir bilgi verdik. Sûrenin muhtevası, nüzul sebebi ve yeri, önceki sûre ile münasebeti ve faziletlerine dair birtakım rivayetleri inceledik. Sonrasında, sûrenin ayetlerini Kûr'ân bağlamı çerçevesinde konularına göre kısım kısım değerlendirdik.

İlk kısımda Allah (c.c)'ın yüce isimlerinden ve sûreye ismini veren “Rahmân” sıfatının manası ve ilahi rahmetin dünya ve ahirette yansımaları, Allah (c.c)'ın insana verdiği değer ve nimetlerin vurgulanması, bu nimetlerden insana okumayı, düşünüp anladığı ve duyduğu şeyleri öğretmesi, ölçü ve tartıda haksızlık edilmemesi gerektiği, insana hizmet için belli bir hesap ve düzen içinde görevini yerine getiren güneş, ay, yıldızlar, gök ve yer, ağaçlar, denizlerde hâkim olan düzen ve bu nimetlerin hayata fayda ve tesirlerini zikrettik.

İkinci kısımda da, insan ve cinlerin yaratılışı, tabiatı Allah (c.c)'ın yönettiği, çoğu ayetten sonra “*Rabbimizin hangi nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*” sorusunun tekrar edilme sebep ve amaçlarını zikrettik. Sûre, Allah (c.c)'ın zatı haricinde her şeyin bir gün yok olacağı, kıyametle ilgili sahneler, cehennem ehlinin kötü akıbetini anlatan kısa bir cehennem tasviri, ayrıntılı olarak verilen cennet nimetleri, ağaçlar, meyveler, yakut, mercan, huriler hakkında bilgiler ile devam etmiştir. En son kısımda ise sûre, azamet ve ikram sahibi yüce Rabbimiz tespih edilerek, isminin yüceliği hatırlatılarak bitirilmiştir.

I. BÖLÜM
TEFSİR İLMİ, ÇEŞİTLERİ VE KONULU TEFSİR

A. TEFSİR İLMİ VE ÇEŞİTLERİ

Allah-u Teâla'nın indirdiği kutsal kitabımız Kûr'ân-ı Kerîm'in en önemli özelliği Kıyamet gününe kadar korunmuş olup, insanın sorunlarına çare üretmesi bakımından evrensel ve mû'ciz olmasıdır. Bu özelliğiyle insanlığı yeryüzünde saadet ve huzura, kıyamette de sonsuz mutluluğa erdirmeyi hedefleyen en muazzam kitaptır. Bu amaçla insanlığın dünya ve ahiretini amaçlayan mübarek kitabı okumak, idrak etmek, koyduğu hükümleri hayata uygulamak için ciddi araştırmaların zorunluluğu kaçınılmazdır. Âlimler hedefe ulaşmak için bi'setten itibaren yüzyıllar boyunca Kûr'ân Tefsiri üzerinde birçok çalışma yapmışlardır.

Kûr'ân-ı Kerîm Peygamberimize indirildikten sonra sahabîler zihinlerini meşgul eden her meseleyi Hz. Peygambere sormuşlardır. Allah Resûlunun da vahyin ışığında bu konulara verdiği cevaplar nesiller boyu aktararak yazılı bir şekilde tedvin ettirilmiştir. Önceleri sözlü olarak başlamış olan bu ilmî konular sonradan yazıya dökülerek devamlı hale getirilmiştir.

Ancak İslam topraklarının genişlemesi ve müslümanların çoğalmasıyla Kûr'ân'ın tefsir edilmesiyle ilgili sorular artmış ve müstakil bir ilim dalına, tefsire ihtiyaç duyulmuştur. Çünkü Kûr'ân'ın ilk müfessiri ve onu hayata uygulayanı Peygamberimiz artık hayatta değildi. Bu ihtiyacı biraz olsun karşılamak ve müslümanları daha sağlıklı şekilde bilgilendirme amaçlı âlimler tefsir ilmini ortaya koydular. Zira tefsir ilmi Kûr'ân'ı merkeze alarak yapılan tüm faaliyetleri içerir. Bu manada “Kûr'ân tefsirinin ve Kûr'ân ilimlerinin kuvvetli deliller bulabilmemiz için kendisini incelememizi istemektedir.”¹

¹ Abdulhamit Birışık, “Kûr'ân İlimleri Terimlerinin Kaynağı ve Oluşumu”, İslamî İlimlerde Terminoloji Sorunu Sempozyumu, İsav, Ankara 2006, s. 41.

Bu amaçla tefsir ilimlerinin müstakil olarak tedvini ve sistemli bir hale gelişi Kûr'ân'ın anlaşılmasında önemli rol oynamıştır. Kûr'ân'ı doğru anlamak amacıyla yol almak isteyenlere tefsir ilmi ayetlerdeki nüzul ortamını, nüzul sebebini, neleri kapsadığı, sûre ve ayetlerinin nasıl tertiplendiği, Kûr'ân'ın hangi açıdan mu'ciz olduğunu bildirmişlerdir. Bu ilim dalı Kûr'ân'ı anlamak için temel bilgiler görevi görmüştür. Böyle bir durumun tabii sonucu olarak da birçok tefsir âlimi eserlerinin önsözünde tefsir ilminin önemini beyan etmişlerdir.

Tefsir âlimleri tefsir ilminin işlevini açıklarken, “Zikri geçen ilim birden fazla manaya gelen ayetlerin ilahi murat çerçevesinde anlaşılmasını temin eden bir daldır” demişlerdir. “Rivayet”, “işaret” ve “dirayet” şeklinde yazılan tefsir eserleri Kûr'ân ilimlerini içselleştiren, ondan yararlanan ve her biri alanında eser bırakan âlimlerin telifinden ortaya çıkmıştır. Bu amaçla da her müfessirin gerek önsözü gerekse müstakil Ulumi'l-Kûr'ân'a dair bir eserinin varlığı onların tefsir alanıyla ilgilerini ortaya koymaktadır.²

Tefsir ilminin faydalarından birisi de dinin korunmasında en önemli kalelerden birisi olmasıdır. İslam düşmanlarının İslam'ı karıştırmak, Kûr'ân'ı yanlış yorumlamak için yaptıkları saldırılar ve yanlış anlamlara engel olmada bu ilmin icra ettiği fonksiyon hatta bazı müslümanların yanlış yorum ve düşüncelerinin men edilmesinde de bu sistemli ilim dalı önemli bir rol icra eder.³

Sonuç olarak diyebiliriz ki: Kûr'ân insanlara hidayet ve rehber olarak anlaşılacak için gönderilmiştir. Onu doğru bir biçimde anlamanın da belli başlı ilkeleri olacaktır. Bu ilkeler de metnin yapısı, belagat özelliklerinin yanı sıra konuşan ve muhatapla ilgili

² Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed İbnul Cevzî, *el-Bedai' fi ulûmi'l-Kûr'ân*, (İntika ve thk Yüsri Seyyid Muhammed), Dâru'l-ma'rife, Beyrut 2003, s. 27.

³İbnul Cevzî, *a.g.e*, s.28

konular bağlamında işlenir. Bu ihtiyaçtan ötürü tefsir âlimleri Kûr'ân'ın daha kolay ve doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için **konulu tefsir** metoduna yoğunlaşarak faydalı eserler vermeye çalışmışlardır. Yorumlama açısından da Konulu Tefsir disiplini Kûr'ân metnine bütüncül bir şerh (açıklama) getirmeyi hedefler.

1. Tefsir ile İlgili Kavramlar ve Tefsir Çeşitleri

Tefsir âlimleri tefsirleri rivayet ve dirayet olmak üzere iki kısma ayırmışlardır: Bu tefsirlerin ilki, **rivayet tefsiri** olup, asıl kaynağı, Kûr'ân'ın Kûr'ân'la tefsiri, Kûr'ân'ın hadisle tefsiri ya da sahih isnatla varid olan sahabe kavilleridir. **Dirayet tefsiri** ise, Arapçadan yardım alıp, ilmi birikimden sonra âyet, hadîs ve Şer'î delillerden yararlanılarak ortaya konan tefsir türüdür.⁴

Bununla beraber âlimlerin Kûr'ân'ı tefsir etmedeki üsluplarına göre çeşitli tefsirler ortaya konulmuştur. Bu tefsirlerden:

a. Konulu Tefsir

Konulu tefsir, son dönem Kûr'ân araştırmalarında öne çıkan tefsir çeşitlerinden birisidir. Bu tefsir çeşidini akademik camianın sahiplenmesi ve bazı ilim adamlarının üzerinde büyük çalışmalar yapması sonucunda kuvvetli bir tefsir hareketine dönüşmüştür. Hareket, günümüz ilim insanının ciltler dolusu tefsir külliyyatından yararlanmak sûretiyle, Kûr'ân'ı veya onun sûrelerini istenildiği şekilde hemen anlayamayacağı tahminine dayanır. Onlara göre, Kûr'ân'ın toplu bir şekilde anlaşılması ancak konulu tefsir ile mümkündür. Esas olarak da peygamberimizin asrından itibaren

⁴ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî, İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Daru's-Sadr, 1.Baskı, Beyrut, 1967, V-55; Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Abdurrezzâk el-Biligrâmî el-Hüseynî ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Bingazi, 1966, III-470; Ebu'l Kasım Hüseyin b. Muhammed er-Râgîb el-İsfehânî, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kûr'ân*, Beyrut 2009, s.491; Ebü Nasr İsmail b. Hammad Cevherî, *Tâcü'l-Lügati ve Sihâhi'l-Arabiyye*, Mısır, ts., II-781.

var olan üslubun faydası, bir konu etrafında toplanmış farklı ayetlerin birlikte yorumlanmasından, Kûr'ân'daki konuların bir bütünlük içerisinde anlaşılmasıdır.⁵

Konulu tefsirin tanımı ise, “*Müfessirin herhangi bir mesele çerçevesinde o konu ile irtibatlı tüm âyetleri bir araya getirmesi veya “hevamim” gibi bazı sûreler ışığında belirlenmiş bir mevzuyu incelemesidir.*”⁶

Konulu tefsir, tefsir çeşitlerini bütünsel bir yaklaşımla yorumlayıp Kûr'ân'da belirlediği konuları tek çatı altında toplamaktadır. Bu açıdan meseleleri muhatap kitlenin zihnine yerleştirmesi açısından önemlidir. Özellikle günümüz insanının Kûr'ân ile bağını daha sıkı tutmak, bu alanda araştırma yapanlara daha pratik bir şekilde bilgiyi ulaştırmak ve Kûr'ân'ın sosyal hayata uygulanması hususunda yeni bir metot olarak Kûr'ân'daki mesajları bütünsel bir bakış açısıyla hedef kitleye ulaştırma amaçlı geliştirilen bir çalışmadır.

aa. Konulu Tefsirin Doğuşu

Konulu tefsirin kesin olarak hangi çağda, nasıl başladığı tartışmalı bir konudur. Kûr'ân'ın Kûr'ân'la tefsir metodunu göz önüne alarak bu günkü haliyle olmasa da Hz.

⁵ Cerrahoğlu, *a.g.e*, s. 212.

⁶ Abdüssettar Kırımı, *Medhal-i Fıkıh*, Mahmut Bey mat., İstanbul, b. 1882, s. 17. Muhammed Mahmud el-Hicazî, *el-Vahdetü'l-Mevdû'îyye fil-Kûr'âni'l-Kerîm*, Kahire 1970, s.402-403. Diğer tanımlar için bkz: Mustafa Müslim, *Mebâhis fi't-Tefsiri'l-Mevdû'î*, Daru'l-Kalem, Dimeşk, 1997, s.16; Ziyad Halil Muhammed Değâmin, *Menheciyyetu'l-Bahs fi't-Tefsiri'l-Mevdû'î li'l-Kûr'âni'l-Kerim*, Ürdün, 1995, s.13-16; Abdul-Hay el-Fermâvî, *el-Bidâye fi't-Tefsiri'l-Mevdû'î*, Kahire, y.y., 1977, s.52; Şahin Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, Düşün Yay., istanbul, 2012. s.63-65; Demirci, *a.g.e.*, s.81-82; Cüneyt Eren, *Konulu Tefsir Metodu*, İstanbul, 2000, s.18-23.

Peygamber zamanına götürmek mümkündür. Ancak günümüzde sistematik bir şekil aldığı görüyoruz.⁷

Konulu tefsirin ortaya çıkmasıyla ilgili olarak âlimler arasında ihtilaflar vardır: Bir kısım âlimler bu ilmin ilk defa bu çağda ortaya çıktığını ve Mısır'da revaç bulduğunu söylerken, diğer kısmı ise bu ilmin daha önceki dönemlerde de var olduğunu hatta bizzat Resulullah'ın hadislerinde buna rastlamanın mümkün olduğunu ifade etmişlerdir.

Muhammed Abdusselam, konulu tefsir ekolünün sadece çağımız tefsir âlimlerinin kitaplarında olduğunu hatta “Kûr’ân’da miras”, “Kûr’ân’da yahudiler”, “Kûr’ân’da insanın yaratılışına dair ayetler” başlığıyla bu metot kullanılarak çok farklı çalışmalar olduğunu iddia etmektedir.⁸ Hicazî ise, “Böyle bir üslubun revaç bulmasına zamanımızdaki bazı oryantalistlerin Kûr’ân’a yönelik saldırıları sebep olmuştur.” diyerek “Konulu Tefsir Üslubu”nun daha önceki çağlarda var olmadığını, çağdaş bir metot olduğunu ifade eder.⁹ Kûr’ân’da geçen kıssalar, itikadî kurallar, hukukî ayetler, fikhî hükümler v.s ile ilgili oryantalistlerin öne sürdüğü şüpheleri cevaplamak, batıl iddialarına reddiye yazmak amacıyla İslam âlimleri farklı konularla ilgili ayetlerin tümünü toplayıp müstakil eserler vermişlerdir. Daha sonra da toplumun ihtiyaçlarına yönelik ve insanların bu tür eserlere rağbeti sonucunda bu alana yönelik ilmi çalışmalar çoğalmış ve daha birçok farklı eser telif edilmiştir.

⁷ Hicazî, *a.g.e*, s.402-403.

⁸ Muhammed Abdusselam Muhammed, *ed-Dirasât fi'l-Kûr’âni'l-Kerîm min’e-Tefsîri'l-Mevdüi’*, y.y., ty., s. 6. Mevlüt Güngör, “*Tefsirde Konulu Tefsir Metodu*”, yay. mak. İslami Araştırmalar Cilt: 2 Sayı: 7, s. 51, Mayıs 1988.

⁹Ahmed Muhammed ez-Zehranî, *Örneklerle Konulu Tefsir*, M. Fatih Kesler (Çev.), Ankara: Akçağ Yayınevi, 2002, s. 12.

ab. Konulu Tefsirin Çeşitleri

Konulu tefsirle ilgili kitap yazan çağımız âlimleri bu üslubun çeşitleri hakkında ihtilâfa düşmüşlerdir: Bir kısım âlimler konulu tefsiri ikiye ayırırken, diğer kısım ise üçe ayırmışlardır. Bu konuda çoğu âlimin esas aldığı görüş, Kûr'ân merkezli ve Sûre merkezli konulu tefsir sınıflandırmasıdır. Biz de bunu esas alarak konuyu aydınlatmak istiyoruz:

ab1. Kûr'ân Bütünlüğünü Esas Alan Konulu Tefsir

Bu metot bilimsel çalışmalarda en yaygın olanıdır. Konulu Tefsir terimi mutlak olarak zikredildiğinde ise ilk akla gelen Kûr'ân'ın tümü hakkında yapılan bir çalışma şekli gelir.

Bu araştırmalar Kûr'ân'ın tümünde yapılan konulu tefsirlere dendir. Türlerini de konu ve kavram tefsiri olarak ikiye ayırabiliriz:

Konu tefsirinde öncelikle araştırılan konu belirlenir ve konuyla ilgili ayetler toplanarak çalışmaya başlanılır. Daha sonra toplanan ayetler sebab-i nüzul sırasına konular. Bu şekilde de konunun ana hatları belirlenmiş olur. Sonra konu asli ve ferî bölümlere ayrılır.¹⁰ Çalışma devam ederken de bahsi geçen konular başka ayetlerle delillendirilir. Bunu yaparken de araştırmacı karşılaştığı sorunlarla bağlantı kurup bunları Kûr'ânî açıdan çözmeye uğraşır.

Kavram tefsirinde ise öncelikle Kûr'ân'da araştırılacak kavram belirlenir (takva, hidayet, delalet gibi). Kavramın kelime ve türevleriyle geçtiği ayetler belirlenir. Kelimelerin geçtiği ayetlerde lügat ve istilahî manaları verilir. Daha sonra kavramın

¹⁰ Ez-Zahrânî, *a.g.e.*, s.13.

geçtiği ayetlerin sıyak sıbakına riayet edilerek belirlenen naslar arasında bağlantı kurularak tefsir yapılmaya çalışılır. ¹¹

ab2. Sûre Bütünlüğünü Esas Alan Konulu Tefsir

Daha önce zikredilen üsluba nazaran daha dar açılı olan “*sûre merkezli mevzuî tefsir*” üslubunu da ilim adamları iki bölümde değerlendirmişlerdir. Bu bölümler bir sûrenin herhangi bir kısmı veya o sûrenin kapsadığı genel konuları şeklinde ele aldıkları kısımdır. ¹²

Bu tür konulu tefsir çalışmasında yazar öncelikle Kûr’ân’dan bir sûreyi belirler. Araştıracığı bu sûre veya sûrenin bir konusunu veya sûredeki tüm konuları belli kıriterler içinde tefsir etmeye çalışır. Özellikle sûrenin bütün konularının tefsir edileceği çalışmalarda tefsiri yapılacak kısma önce bütüncül bir şekilde bakarak genel hedeflerini belirler. Sûre hakkında toplu bir fikir verir. Daha sonra sûreyi konulara ayırarak her ayet topluluğunu kendi çerçevesinde kavratmaya çalışır. Bunun için de ayetlerdeki kavramların tahlilini yapar, siyak-sıbak bağlantılarını, hedef ve sonuçlarını tayin edip yaşama dair çözüm seçeneklerini göz önünde bulundurur, varsa sebab-i nüzullerini ortaya koyar. Bütün bunları işledikten sonra sûredeki belli başlı konuları kendi aralarında irtibatlandırır. Zira bu yolla sûrenin konularını tespit etmiş olur. Tefsirinin sonunda da sûrede Kûr’ân bütünlüğü çerçevesinde verilmek istenen mesajları aktarır. Bu tür araştırmalar çoğunlukla tebliğ, tez, hutbe, sohbet, vaaz konuşmaları gibi daha dar alanlı olan ve güncel yaşamın ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan eserlerdir. ¹³

¹¹ Demirci, *a.g.e.*, s.103-104. Ömer Dumlu, “*Konulu Tefsir ve Düşündürdükleri*”, Tefsirin Dünü ve Bugünü Sempozyumu, Samsun, 1992, s. 160. Güngör, *a.g.e.*, s.53.

¹²Şahin Güven, *Çağdaş Tefsir Çalışmalarında Konulu Tefsir Metodu*, İstanbul, 2001, s. 145. Hicazî, *a.g.e.*, s. 24.

¹³ Güven, *a.g.e.* s. 146. Ahmed Cemal el-Ömerî, *Dirâsât fi’t-Tefsîri’l-Mevdû’i li’l-Kasasi’l-Kûr’âni*, Kahire: y.y, 1986, s. 70; el-Kûmî, *et-Tefsîru’l-Mevdû’i li’l-Kûr’âni’l-Kerîm*, s. 22. Ravamî, *a.g.e.*, s. 68.

Sûre merkezli konulu tefsirlerde başarılı olabilmek için takip edilmesi gereken bazı yöntemler vardır. Bu yöntemler şöyle sıralanabilir:

- Sûreye uygun girişi yapmak.
- Sûrenin temel hedef ve eksenini belirlemek.
- Sûreyi konularına göre bölümlere ayırıp işlemek.
- Pasajlardaki konular arasındaki bağlantıyı kurabilmek.

II. BÖLÜM
RAHMÂN SÛRESİNİN MEÂLİ VE TEFSİRİ

A. SÛRE İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

1. Sûrenin İsmi

Sûreye bu ismin verilmesinde tefsir âlimlerinin ortak görüşüne göre, Allah'ın doksan dokuz isminden olan *er-Rahmân* ile başlamasıdır. Bu isim de “rahmet” sözcüğünün ismi mübalağasıdır. Beyhaki'nin Hz. Ali tarikinden rivayet ettiği hadis-i şerifte Hz. Peygamber sûreye *Arus'ul-Kûr'ân* ismini vermiştir.¹⁴ Arapçada “arûs” sözcüğü birden fazla mana taşır. Fakat yaygın istimalde “gelin” anlamında kullanılır.¹⁵

Birinci ayette geçen “Rahmân” kelimesinin sûreye isim olması dikkat çekicidir. Bu isim de, sûrenin içeriğiyle ilgilidir. Sûrenin genelinde ilk ayetten sûrenin sonuna kadar Allah (c.c)'ın rahmet ve kudretinin tezahürleri zikredilmiştir. Onun tüm evreni, canlı, cansız, tüm yaratıkları kudretiyle yoktan var etmesi, yaşamlarını devam ettirebilmeleri için farklı rızıklar yaratması, bunların içinden insanoğluna ayrı bir konum vererek akıl, şuur, duygu ve düşünceyle diğer varlıklardan farklılığını göstermesi, her şeyi kusursuz bir şekilde idaresi bu ismin tecellisidir.¹⁶ Allah (c.c)'ın rahmet ile vasfedilmesi, zatını Kûr'ân-ı Kerim'de Rahmân sıfatı ile tanıtmaya, Allah (c.c) ismi makamında özel bir isim olarak kullanmasına vesile olmuştur. Buna delalet eden pek çok ayetten bazıları şunlardır:

¹⁴ Mustafa Vehbe Zuhaylî, *Tefsiru'l Munîr*, çev. Abdullah Ersoy, Darul-Fikr, 2005, İstanbul, 14/167. Talat Koçyiğit, *Kûr'ân Meali ve Tefsiri*, Ankara, DİB. yay. 2016, 1., s. 561. Ebû Bekir Muhammed b. Zekeriyâ Fahreddin er-Râzî, *Tefsirü'l-Kebîr*, çev. Yusuf Akgün, Darul-Kutubil'ilmîyye, 1978, Tahran, c.29, s. 91.

¹⁵ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kûr'ân Dili*, Çelik-Şura yay. İstanbul, ty., c.7, s.87.

¹⁶ Zuhaylî, *a.g.e.*, 14/167. Râzî, *a.g.e.*, c.29., s. 91. Yazır, *a.g.e.* c. 7. s. 88. *Kûr'ân Yolu*, c. 5. s. 214.

Muhammed et-Tahir İbn Aşûr, *et-Tahrîr vet-Tenvîr*, Mektebetu Mısır, ty. Tunus, 27.c. s. 227. İbn Kesîr, *a.g.e.* s. 7661. Süleyman Ateş, *Kurân- Kerim Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neş. İstanbul, c. 5., s. 2579.

“İster Allah (c.c)’a dua edin, ister Rahmân’a, hangisiyle dua ederseniz, en güzel isimler onundur.”¹⁷

Diğer ayette ise,

“Sen ancak, Kûr’ân’a uyan ve görmeksizin Rahmân’dan sakınan kimseleri sakındırabilirsin, onları mağfiretle ve bol mükâfatla müjdele”¹⁸

Rahmân Sûresi mushaftaki sıralamada elli beşinci, iniş sırasına göre doksan yedinci sûredir. Ra’d sûresinden hemen sonra, "İnsan" sûresinden önce nazil olmuştur. Ayet sayısı: Kufî ve Şâmî’de yetmiş sekiz, Hicazî’de yetmiş yedi, Basrî’de yetmiş altıdır. Üç yüz otuz altı kelimedenden müteşekkil olan sûrede bin üç yüz elli bir harf bulunmaktadır. Ayet sonlarında bulunan fasıla harfleri ise م, ر, ن harfleridir.¹⁹

Rahmân sûresi, Mukâtil ve İbn Mesud’a göre tamamen Medine’de indirilmiştir. Kurtubî, İbn Kesîr, Hasan el-Basrî, Urve b. Zübeyr, İkrime, Atâ ve Cabir ve cumhura göre ise Mekkî’dir. İbn Abbâs’a göre *“Göklerde ve yerde olan herkes ondan ister”* ayeti haricinde tümü Mekkî’dir.²⁰

Tercih edilen görüş de yapısal özelliklerine, vurgu yaptığı tevhidi konulara ve siyak sibakına göre Mekkî olması daha kuvvetli görüştür.

¹⁷ İsrâ, 7/110.

¹⁸ Yâsîn, 36/11.

¹⁹ Yazır, a.g.e., 7/87. *Kûr’ân Yolu*, 5. c. s. 195., Ateş, a.g.e., 5/2580. İbn Aşur, a.g.e., 27/227. Koçyiğit, a.g.e., 6/561. Zuhaylî, a.g.e. 14/166. Ömer Nasûhî Bilmen, *Kûr’ân-ı Kerim’in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, Yazır Mat. İst., 1966. c.7., s. 2564.

²⁰ Zuhaylî, a.g.e, 14/167. İbn Aşûr, a.g.e., 27/227. Yazır, a.g.e., 7/87. *Kûr’ân Yolu*, 5. c. s. 195., Ateş, a.g.e., 5/2580.

2.Nüzûl Sebebi:

Sûrenin nüzûl sebebi olarak rivayet edilen görüşleri şu şekilde ifade edebiliriz:

a. Ebu Hayyan'ın *Bahr*'inde Mukatil'den naklettiğine göre, “*Onlara Rahmân'a secde edin emri geldiği zaman*”²¹ ayeti inince, “*Biz Rahmân'ı tanımıyoruz. Rahmân nedir?*”²² demişlerdi. O anda *الرحمن علم القرآن* ayeti indi. Bir de “*Ona beşer öğretiyor*”²³ dedikleri zaman Allah (c.c) onları yalanlayarak “*Rahmân Kûr'ân'ı indirdi*” denilmiştir.²⁴

b. 29. ayette “*Göklerde ve yerde kim varsa O'ndan diler. O, her an bir yaratma halindedir*” buyrulmaktadır. Mûkatil b. Süleyman (ö. 150/767) ayetin sebebi nüzulu ile ilgili olarak şunları ifade eder: Yahudi kavimler “*Allah (c.c), cumartesi günü hiçbir şeye hükmetmez*” dediler. Ayet, bunun üzerine nazil oldu.²⁵

c. 46. ayette ise, “*Rabbinin makamından korkan kimseye iki cennet vardır*”²⁶Buyrulmaktadır. Bu ayetin sebebi nüzulu ile ilgili de şu görüş zikredilir:

İbn Ebu Hatim'in babasından rivayetle Atıyye İbn Kays'tan (ö. 121/739) “*Rabbinin makamından korkan kimseye iki cennet vardır*” ayeti hakkında: Bu ayet, “*Beni ateşte yakın. Belki böylece Allah (c.c)'in azabından kurtulurum*” diyen bir kişi hakkında indirilmiştir. O, bu cümleyi kullandıktan sonra, böyle söylediği için bir gecede

²¹ Furkan, 25/60.

²² Furkan, 25/60.

²³ Nahl, 16/103.

²⁴ İbn Aşûr, *a.g.e.*, 27/227. Râzî, *a.g.e.*, 29/83. Yazır, *a.g.e.*, 7/87.

²⁵ Ebu'l- Ferec Cemaleddin Abdurrahmân İbn Ali İbnu'l-Cevzî, *Za'du'l- Mesir fi ilmi't- Tefsir*, Beyrut, 1384/1964, C. 8, s. 4. Zuhaylî, *a.g.e.*, 14/167. İbn Aşur, *a.g.e.*, 27/227. Ateş, *a.g.e.*, 5/2579.

²⁶ Er-Rahmân, 55/46.

tövbe etmiş ve Allah (c.c) da tövbesini kabul buyurarak onu cennetle mükâfatlandırmıştır.²⁷

3. Sûrenin Ele Aldığı Konular

Rahmân Sûresi Mekkî sûrelerdeki gibi ayetlerinin kısalığı, kuvvetli vurgulamaları ve olağanüstü korku uyandırmasıyla diğer sûrelerden farklılık gösterir. İman temellerinden ilki olan tevhitten, Rabbani kudretin delillerinden, vahiy ve nübüvvetten, Kıyamet gününden, Cennet ve Cehennem hayatından, Allah'ın nimet ve şiddetli azaplarını konu alır.

Sûrenin başında Allah'ın en muazzam nimetleri sıralanır. Bunlar da İslam dini, vahiy, Kûr'ân'ın nüzulu ve kulların bütün bunları öğrenmesi. Sonrasında insanın yoktan var edilmesinden bahsedilir. Devamında insanı diğer varlıklardan ayırt eden “kendini ifade etme” özelliği vurgulanması, beşerin derince tefekkür etmesi ve kendini konuşma yoluyla anlatma yeteneği zikredilir. Güneş ve ayın belli bir yörüngede hareket etmeleri, yıldızların secde etmesi, göğün yükseltilip, adalet ve dengenin tesisi, yeryüzünün varlıklara hazırlanması, insan ve cinler için hazırlanan rızık ve hububat, insan ve cinlerin yaratılışı, Allah'ın doğunun ve batının Rabbi olduğu, deniz ve gemilere hâkimiyeti, bunların sonunda fani olup Allah'ın zatının kalacağı, herkesin her daim O'na muhtaç olduğu, kıyametin başlayıp herkesin hesap vereceği ve mücrimlerin durumu bu kısımda anlatılmaktadır.²⁸

Sûrenin kalanında Cennet tasvirleri ayrıntılanır. Bu cennetlerden her çeşit yeşil ağaçlar, nehirler, meyve ve sebzeler, pamuktan daha ince ve yumuşak ipekten döşekler, yemyeşil yastıklar, çok güzel huriler, yüzü ve huyu güzel kadınlar ve genç hizmetçiler vardır. Allah'ın kullarına lütfettiği bütün bu nimetler karşısında Allah'a şükretmek en

²⁷ İbn Kesîr, *a.g.e.*, 14/7657.

²⁸ Koçyiğit. *a.g.e.* 6/562. Zühaylî, *a.g.e.*, 14/167. Razi, *a.g.e.*, 29/86. Yazır, *a.g.e.*, 7/88.

yüce yol olduğundan sûrede sürekli “*Azamet ve ikramla mevsuf Rabbinin adı ne yücedir*” ayeti tekrar edilmiştir.²⁹

Rahmân Sûresi, insanlarla beraber sorumlu olan iradeli varlıklar cinlere de aynı anda hitap eden tek sûredir. Sûrenin özellikle öne çıkan apayrı ve muazzam bir uyumu vardır. Ayetler kısa cümlelerden oluşmuştur. Sûrede ayrıca kâinatta var olan, Allah’ın gizli-açık hâkimiyet ve büyüklüğünün delilleri sıralanmakta, sayısız nimetlere ve sonsuz kudreti ön plana çıkmakta, buna rağmen cinlerin ve insanların aciz bir şekilde Allah’a itaat etmekten başka çarelerinin olmayacağı bütün açıklığıyla ortaya konulmaktadır. Onların sorumlu oldukları şeyler anılmakta ve Allah’a itaat etmezlerse karşılaşacakları kötü neticeler, dine boyun eğip, şeriatın kurallarına uyduklarında ise kavuşacakları mükâfat mucizevi bir üslûple dile gelmiştir. Sûre, konuları bir hitap şeklinde ele almış, coşku ve belâgatla akıcı bir tarzda, Allah’ın kudretinin kusursuzluğu ve her şeyin üzerinde olan tartışmasız hâkimiyeti müthiş bir tablo gibi gözler önüne serilmiştir. Allah’a itaatin karşılığında vâdedilen iki Cennet’in bir kısmı tasvir edilmiş ve tam aksine itaat etmemenin neticesinde verilen Cehennem azabıyla insanlar ve cinler toplu bir şekilde uyarılmışlardır.³⁰

Ayrıca sûrede insanoğlunun iç ve dış dünyada göreceği maddi ve manevi birçok nimete vurgu yapılarak, bu nimetlerin sorumluluğunu anlaması ve kulluk bilinciyle hareket etmesinin gerekliliği defalarca hatırlatılmaktadır. İnsan ve cin topluluğuna ortak hitaplarda bulunulmakta, Cennet tasvirine nazaran kısa olan bir Cehennem tasvirinden sonra çok ayrıntılı iki cennet manzaralarına yer verilmiştir.³¹

²⁹Esed, *a.g.e.*, 1273. Zühaylî, *a.g.e.*, 4/168.

³⁰ Zühaylî, 16/88.

³¹ *Kûr’ân Yolu*, 5/195.

Sûrenin başında ilk hitap insanlardır, çünkü yeryüzünün halifesi onlar kılınmış, peygamberler onlardan seçilmiş, semavi kitap ve şariatlar onların lügatında indirilmiştir. Ancak on üçüncü ayetle cinlere ve insanlara ortak hitap edilip, her iki varlığa aynı çağrı yapılmıştır. Bu açıdan sûre hitabeye benzetilmiştir. İçinde coşku ve belagat barındıran ayetlerde Allah'ın kudretinin azameti, Cabbar ve Kahhar sıfatı ön plana çıkmıştır. Mükâfat ve cezalar ince ayrıntılarla açıklanarak cinlere ve insanlara şu hitapta bulunulmuştur: “O halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabiliyorsunuz?”³²

Sûrede ayrıca Rabbimizin ins ve cin kullarına verdiği türlü nimetlere, kâinatın dört bir yanına ulaşmış azametinin sahnelerine yer verilmiştir. Bu da Allah'ın kullarına ne kadar büyük bir kıymet verdiğinin göstergesi olup, ayetleri ve nimetleri yalanlayanlara büyük tenkitler yapılırken, şayet bu şekilde hayatlarını idame ettirirlerse korkunç bir sonuca uğrayacakları çarpıcı bir şekilde ifade edilmiştir. Bu minvalde Allah'ın azabı hatırlatılarak haramlardan sakınan müttakiler övülmüş, kavuşacakları sayısız nimet ve güzelliklerin müjdesi verilmiştir. Bu nimetlerden, huzurlu sonsuz bir hayat ayrıntılı tasvirler şeklinde anlatılmıştır. Allah'ın dinini ve kitabını yalanlayanların ise kıyamet ve sonsuz hayatta uğrayacakları korkunç ve şiddetli azap resmedilmiştir.³³

Kısa kısa ayetlerden oluşan bu sûrede işlenen muhteva ve konuları şu şekilde özetleyebiliriz:

1- 4: Kûr'ân-ı Kerim Allah tarafından indirilmiştir. İnsanların hidayetine sebep olup, doğru yolu göstermek, Allah'ın rahmetinin bir tecellisidir. Çünkü insanları akıllı ve şuurlu olarak yine O yaratmıştır.

³² Seyyid Ebu'l A'lâ Mevdûdî, *Tefhim 'ul Kûr'ân*, (Çev. Yusuf Karaca vd.) İhsan yay., İstanbul, 1991, c.6, s.63- 64.

³³M. İzzet Derveze, *et-Tefsiru'l Hadis –Nüzul Sırasına Göre Kûr'ân Tefsiri*, (Çev. Vahdettin İnce-Mustafa Altun), 2. Baskı, Ekin Yayınları, İstanbul, 1998, C. 5, s. 1.

5- 6: Evrenin tüm düzeni Allah'ın izniyle ayakta durmaktadır ve onun kudretine tabidir. Bu meyanda hiç bir yaratılmışın müdahalesi söz konusu olamaz.

7- 9: Allah, evrenin düzenini adalet üzerine kurdu, kullarından da bu doğal düzenin sınırları içinde kalmaları ve var olanı nizamı bozup, haddi aşp dengeyi bozmamalarını istemiştir.

10- 25: Allah (c.c)'ın kudret ve iradesiyle var ettiği mükemmelliğe dikkat çekilerek özellikle insanların sabah-akşam yararlandıkları nimetler hatırlatılmıştır.

26- 30: Cinlere ve insanlara ortak hitap edilerek kâinattaki her nimetin fani ve geçici olduğuna, sadece Allah'ın zatının ölümden müstesna olduğu hakikatine dikkat çekilmiştir. Bundan dolayı küçük büyük her mahluk, varlığını devam ettirebilmek için Allah'a her daim muhtaçtır. Zira evrendeki her hadise, O'nun emrine, kudretine ve iznine bağlı olarak vücut bulmaktadır.

31- 36: Her iki canlıya da (insanlar ve cinler) uzak olmayan bir zamanda hesaba çekilecekleri, hiç kimsenin bu hesaptan kaçamayacağını bildirmiştir. Çünkü Rabbimiz bütün mahlûkatı iradesiyle kuşatmıştır. Bu sınırı kimse aşamaz.

37-38: Büyük sorgunun (hesaba çekilmenin) Kıyamette hâsıl olacağı anlatılmaktadır.

39-45: Günahkâr (haddi aşan) cin ve insanların feci akıbetleri bu ayetlerde bildirilmiştir.

46-78: Müttakî cin ve insanlara verilecek olan büyük nimetler (mükâfat) anlatılıp, bu büyük nimetlerin kendilerine dünya hayatındayken Allah'ın koyduğu

sınırları aşmadıklarından dolayı ve yüksek anlayış içinde hayatlarını tamamladıklarından dolayı verildiği ifade edilmiştir.³⁴

4. Sûrenin Kendinden Önceki Sûreyle Bağlantısı

Sûrenin önceki sûreyle bağlantısı şu konularda ortaya çıkar: Öncelikle sûrenin kendinden önce gelen Kamer Sûresiyle ilişkisine değinelim:

a. Sûre bütünüyle kendinden önceki sûrenin özellikle son kısmının adeta bir açıklaması ve tafsilatıdır.³⁵Kamer sûresinde haddi aşanların nail olacağı azap, cehennem korkutucu halleri ve kıyamet gününün acı manzaraları zikredilmiş, müttakî kulların elde edecekleri büyük nimetler, cennet ve cennetteki müminlerin vasfı genel olarak yapıldıktan sonra, sûrede ondan önce gelen sûrenin genel tertibine uygun bir şekilde kıyamet günü, cennet ve cehennem hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

b. Allah-u Teâla bir önceki sûrede Hz. Nuh, Salih, Lut, Salih kavmi ve Firavun'un ehli (yardımcıları) gibi geçmişteki ümmetlerin başına gelen felaket türlerini zikretmişti. Bu sûrede de tüm insanlığın kendi iç ve dış dünyalarında, nimetlendirildikleri maddi ve manevi ihsanlar anlatılmıştır. Önceki sûre Allah'ın irade, kudret ve azametinin heybetine işaret eden ayın ikiye bölünmesi konusu anlatılarak başlamıştı. Bu sûrede ise Allah'ın rahmet ve nimetlerinin bir tecellisi olan Kûr'ân'ın nüzulu ve insanoğlunun bu nimeti değerlendirmesiyle başlamıştır.³⁶

c. Önceki sûrede Allah (c.c)'ın yüceliğine işaret eden iki ismi "Melik" ve "Muktedir" sıfatları zikredilerek bitmişti. Bu sûrede ise bu isimlerine yakın bir isim olan

³⁴ Mevdûdî, *a.g.e.*, 6/65. Zuhaylî, *a.g.e.*, 16/89.

³⁵Celaleddin Ebu'l Fazl Abdur Rahmân b. Kemâleddîn Ebû Bekir b. Muhammed el-Huzayrî es-Süyutî, *Kûr'ân Sûrelerinin Sıralanışındaki Sırlar*, (Çev. Mustafa Karakoç), Rağbet Yayınları, 2004, İstanbul, ss. 117- 118. Bilmen, *a.g.e.*, 7/3565. Koçyiğit, *a.g.e.*, 6/562. Zuhaylî, *a.g.e.*, 16/88.

³⁶ Koçyiğit, *a.g.e.*, 6/561. İbn Âşûr, *a.g.e.*, 27/228. Râzî, *a.g.e.*, 29/83. Zuhaylî, *a.g.e.*, 14/165.

“Rahmân” ile başlamış, O’nun yerde ve gökte insana ve cinlere büyük nimetlerinin, rahmetinin göstergelerini açıklayarak devam etmiştir.

Sonuç olarak şunu ifade ederiz: Allah (c.c) Teâla en büyük nimetlerini saydı ve bu nimet çeşitlerinden de önce din nimetini zikretti. Din nimetleri içerisinde ise makamı en yüce olanı, yüce kitabımız Kûr’ân-ı Kerim’in indirilip ve doğru şekilde anlaşılmasıdır. Çünkü Kûr’ân, ilahi vahyin en büyüğü, makam olarak en yücesi, dinin bölümlerini anlayıp uygulamada en etkili ve güzeldir. Kûr’ân bütün semavi kitapların zirvesi, hedefi ve ölçüsüdür. Sûrede insan yaratılışından sonra Kûr’ân’ın zikredilmesi, varlığının gayesini, Allah (c.c)’ı tanıyıp, emirlerini yerine getirilmesi ve yasaklarından sakınmak olduğunun fark edilmesi amacıyla. Bununla birlikte sûre insanın insanlığını ortaya çıkarıp, tebliğ anlamında olan “beyân” ve ilim öğrenmenin en büyük vasıtalarından dil nimetini zikretti. Bu yolla insanoğluna dünya ve ahiret saadetinin anahtarı ve ana hatları ortaya konmuş, Allah (c.c)’ın kullarına karşı rahmeti ve nimetlerinin bolluğu birçok defa hatırlatılmıştır. İnanan ve inanmayanların mükâfat ve cezaları sıralanmış, kıyamette olacaklar en etkili ve önemli sahnelerle vurgulanmıştır. Sûrenin sonunda da, Allah (c.c)’ın yüceliğini anlatmanın, zatının yüceliğini ifade etmek olduğundan *Zül-celali vel-İkram* vasfı doğrudan zatına nispet edilmiştir.

5. Sûrenin Fazileti

Tirmizî, Câbir b. Abdullah’tan bildirir: Resûlullâh (s.a.v) ashâbının yanına vardı ve Rahmân Sûresi’nin tümünü okudu. Ashâb sustu. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “*Neden sizi susmuş görüyorum? Ben bu sûreyi cin gecesi cinlere okuduğumda (cevap verme açısından) sizden daha iyidiler.*” Onlar sûredeki “*O halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?*” ayetini her tekrar edişimde: “*Ey*

Rabbimiz! Senin nimetlerinden hiçbir şeyi yalanlamayız, hamt sana mahsustur”
dediler.³⁷

Bu rivayetten dolayı, ayeti duyan her Müslümanın, bu şekilde tekrar etmesi sevaplı görülmüştür. Kim de bu mübarek sûreyi okursa Allah (c.c) Teâla'nın verdiği nimetlerin şükrüne daha yakın olur denilmiştir.³⁸

B. RAHMÂN SÛRESİNİN METNİ, MEÂL VE TEFSİRİ

الرحمن (1) علم القرآن (2)

“Rahmân Olan Allah İnsana Kûr’ân’ı Öğretti.”

Sûre Allah’ın esma-i hüsnâsından olan Rahmân ismiyle başlamıştır. Allah’ın bütün mahlûkatlarına şamil ve mükemmel bir şekilde rahmet etmesi kendisine hastır. Rızkı dünyada bütün mahlûkâta yaymış, ahirette de affını müminlere tahsis etmiş, onları cennet ve zatını göstermekle müşerref kılmıştır.³⁹

Özellikle Rahman isminin seçilmesinin sebebi “*Onlara Rahman’a secde edin denildiğinde*” ayeti inince müşrikler “*Rahman da nedir ?*”⁴⁰ Biz onu tanımıyoruz,

³⁷ Tirmizî (3291), Ebu’ş Şeyh (1118), Hâkim (2/473, Sahih) ve Beyhakî (2/232), Hasen Hadistir.

Koçyiğit, *a.g.e.*, 6/561. Elmalılı, *a.g.e.* 7/88. Zuhaylî, *a.g.e.* 14/166.

³⁸ *Kûr’ân yolu*, 5/212.

³⁹ Muhammed Ali Sabunî, *et-Tefsirul Muyesser*, el-Mektebetul’asriyye, 2007, Beyrut, c. 2,s.1349. İbn Aşur, *a.g.e.* 27/230. Bilmen, *a.g.e.*, 7/3566. Koçyiğit, *a.g.e.*, 6/564. Zuhaylî, *a.g.e.*, 14/168. Razi, *a.g.e.*, 29/82.

⁴⁰ Furkan, 25/60.

Kûr'ân'ı Muhammed'e bir insan öğretiyor tepkilerine cevaben, Kûr'ân'ı insanlar değil, Rahman olan Allah öğretmiştir manasındaki bu ayetler inmiştir.⁴¹

Necla Yasdıman bu ayet için Allah'ın Kûr'ân'ın öğretilmesini kendine nispet edip insanın yaratılmasına takdim etmiştir.⁴² Demiştir. Çünkü bu kitap Allah'ın en büyük rahmetinin tecellilerinden, kelamı, peygamberimizin mucizesi, insanlığın en muazzam nimetidir. Bütün hükümleri insanlığı yüce bir medeniyete kavuşturmaya yeterlidir. Bu özellikleriyle Allah'ın insan hayatının merkezine yerleştirdiği bir rehberdir.

Kûr'ân'daki emirlerin yasakların kaynağı bir insan değil, Rahmân olan Allah (c.c)'in kudretidir. Bu ilim kaynağının vahiy olduğu bilindiğinden nasıl gönderildiğinin açıklamasına ihtiyaç duyulmamıştır.⁴³ Böyle bir açılıştan amaç ise; Kûr'ân'ın Hz. Muhammed (s.a.v)'in bir eserinin olmayıp, Allah (c.c)'in indirdiği bir vahiy olduğunun vurgulanmasıdır.

خلق الإنسان (3) علمه البيان (4)

“Allah İnsanı Yarattı ve Ona Beyanı Öğretti.”

Ayette, **insanın yaratılmasından** kastedilenin kim olduğuyla ilgili müfessirler farklı görüşler beyân ettiler: Razî ayette kastedilenin Hz. Âdem olduğunu söylemiş,⁴⁴ delil olarak da insanların ilki olması ve Allah (c.c)'in ona bütün dilleri öğretmesini göstermiştir. Ayet-i Kerimede: “Âdem'e bütün isimleri (lügatleri) öğretmiştir.”⁴⁵ Diğer kısım âlimler ise, ayetteki Kûr'ân karinesinden yola çıkarak kastedilenin insanı kâmil

⁴¹ Mevdûdî, a.g.e, 6/65. Kur'ân Yolu, 5/196. Elmalılı, a.g.e, 7/90.

⁴² Necla Yasdıman, Kûr'ân'dan Seçme Sûreler, Anadolu Dağıtım, 2007, İzmir, s.406. Yazır, a.g.e., 7/90.

⁴³ Mevdûdî, a.g.e, 6/66.

⁴⁴ Râzî, a.g.e., 29/85. Sabunî, a.g.e., 1349.

⁴⁵ Bakara, 2/31.

olan Hz. Muhammed (s.a.v) olduğunu ifade ettilerse de⁴⁶ en uygun tefsir tümünü kapsayan insan cinsi olduğudur.

Beyanı Öğretti: İnsanları hayvanattan ayıran en önemli özellik, konuşma ve kendini ifade yeteneğidir. Bu özellik sadece konuşabilme kabiliyeti değildir. Çünkü konuşmanın meydana gelebilmesi için sadece dile değil akıl, idrak, şuur gibi yeteneklere de ihtiyaç vardır. İnsanın konuşma yeteneği de kendisinde olan ahlak ve irade nimetinin varlığını gösterir.⁴⁷ Beyânın bir diğer türü de kâlemlle yazmaktır.⁴⁸ Ayet-i Kerimede: “O, kâlemlle (yazmayı) öğretendir. İnsana bilmediğini öğretti.”⁴⁹ Bursevî de bu ayetin tefsirinde “İnsanın yaratılıp beyanın verilmesinden maksadın ona verilen görünen-görünmeyen kuvvet ve yetenekler olduğunu” söylemiştir.⁵⁰

Hasan, ayetteki beyanı Kûr’ân’ı telaffuz etmesi, Katade ve Dahhâk ise bununla hayır ve şerrin amaçlandığını ifade ettiler.⁵¹

Allah (c.c) insanı en güzel sûrette yaratıp, onu yeryüzündeki halifesi yapmıştır. Ve onu diğer mahlûkattan ayırt eden ahlak duygusu ve kendini ifade edebilme (beyân) yeteneğini vermiştir. Bu nimet ile söz ve yazısını başkalarına anlatabilme kabiliyeti ve Allah (c.c)’tan gelen vahye mazhar olma şerefine nail olmuştur. Aldığı vahiyle de

⁴⁶ Elmalılı, *a.g.e.*, 7/91. Ateş, *a.g.e.*, 5/2580.

⁴⁷ Zuhaylî, *a.g.e.*, 14/169.

⁴⁸ Muhammed b. Ahmet el-Kurtubî, *el-Câmi’u li Ahkâmi’l-Kûr’ân*, Çev. M. Beşir ERYARSOY, 2015, İstanbul, c. 16, s. 96. Ebul-Kasım Süleyman b. Ahmed b. Eyyub et-Taberânî, *et-Tefsîrul Kebîr*, Darul-Kutubissekâfi, 2008, Ürdün, c.6, s.165. Bilmen, *a.g.e.*, 7/3566.

⁴⁹ Alak, 96/4-5.

⁵⁰ İsmâil Hakkı Bûrsevî, *Rûhû’l-Beyân*, Erkam Yay., İstanbul, 2015, c. 20. s.378.

⁵¹ İbn Kesîr, *Hadislerle Kûr’ân-ı Kerim Tefsiri*, 14/7627. Çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, Çağrı yay. 1986, İstanbul.

İslâmî bir hayat yaşayıp başkalarına aktarabilmesiyle diğer canlılardan farkını ve üstünlüğünü ortaya koymuştur.

الشمس والقمر بحسبان (5)

“Güneş ve Ay Kendi Menzillerinde (Burçlarında) İnce Bir Hesaba göre Hareket Ederler.”

Güneş ve ayın doğuşu, batışı, değişmeyen, dakik, düzenli, bir yörüngesi vardır.⁵² Sabit yörüngeyle ışığı ile dünyayı aydınlatan, geceyi gündüze çeviren güneşle, geceye ışık veren ayın yaratılışı insan aklını hayrete düşüren bir hesaba göre düzenlenmiştir.⁵³ Bu hesap ve düzenli yörüngeyle dünyanın bir kısım işleri cereyan eder. Aylar, haftalar belirlenir, mevsimler değişir, yıllar bu yolla tayin edilir.⁵⁴ Ayeti İslâmî ilk asır müfessirleri ise, şu şekilde yorumlamışlardır: Mücâhid, Dahhâk, Taberî: *“Ay ve Güneş, değirmenin dönmesi gibi belli bir yörünge etrafında döner.”*⁵⁵ Her ikisi de gökyüzünde birbirini takip ederken birinin diğerini geçmesi mümkün olmadığı gibi, farklı yönlerde hareket ederek birbirlerinden uzaklaşmaları da mümkün değildir.⁵⁶ Yüce Allah (c.c) Yâsîn sûresinde şöyle buyuruyor: *“Ne güneşin aya yetişip onunla birleşmesi mümkündür, ne de gecenin gündüzü geçmesi. Hepsi bir yörüngede yüzerler.”*⁵⁷

Allah (c.c)’ın en büyük nimetlerinden güneş ve ayın yaratılmasıdır. Güneş yaratılmasaydı yeryüzü yaşanılmaz bir halde olurdu. Ya da güneş dünyadan çok az bir

⁵² Sabûnî, a.g.e, 1349.

⁵³ Mevdûdî, a.g.e., 6/66. Esed, a.g.e., 1273. Koçyiğit, a.g.e, 6/564.

⁵⁴ Bursevî, a.g.e, 20/379. Mevdûdî, a.g.e, 6/67.

⁵⁵ Taberî, a.g.e, 13/ 8156-8157. Bilmen, a.g.e, 7/3567.

⁵⁶ Razi, a.g.e, 29/86. Mevdûdî, a.g.e, 6/66. Ebu’l-Beraket Abdullah b. Ahmed b. Mesud en-Nesefî, *Medârikuttenzil ve Hekâikutte ’vil*, Darub’ni Kesîr, 6.b. 3/410.

⁵⁷ Yâsîn, 36/40.

mesafede uzak olsaydı yeryüzündeki canlılar donar, ölürdü. Tersine olsa ve güneş bir ölçüde bile yakın olsaydı bütün mahlûkat eriyip yok olurdu. Bu dakik hesaptan dolayı güneş ve ayın sabit bir yörüngede hareketi ayrı bir nimet olarak addedilmiştir. Güneş ve ayın faydalarından, mevsimlerin oluşumuyla aylar, günler ve senelerin cereyan etmesiyle takvimler düzenlenmiş, bu takvimlere göre de yeryüzünde yaşam ve sosyal hayat düzeni kurulmuştur.

(6) والنجم والشجر يسجدان

“Bitkiler ve Ağaçlar O’na (Allah’a) Secde Ederler.”

Müfessirler *necm* kelimesinin yorumunda iki farklı görüştedir:

Birincisi: İbn Abbâs, Said b. Cübeyr, es-Suddî ve Süfyân es-Sevrî, Razî gibi âlimler kelimeye *nebâtât* (*gövdesiz bitkiler*) manası vermişlerdir. Buna delil olarak da ayetteki ağaçlar kelimesiyle birlikte geçmesini göstermişlerdir. **Secde etmesini** de sabah ve akşam vakitlerinde gölgelerinin batıya ve doğuya uzanmaları şeklinde yorumladılar.⁵⁸

İkincisi: Mücahid, Katade ve Hasan Basrî gibi âlimler ise bu kelimeye *yıldızlar* manası vermişlerdir.⁵⁹ Delil olarak da şu ayeti kerimeyi göstermişler: “*Görmedin mi,*

⁵⁸ Râzî, *a.g.e.*, 29/86. Elmalılı, *a.g.e.*, 7/90. *Kûr’ân Yolu*, 7/198. Celaluddin Muhammed b. Ahmed el-Mahallî ve Celaluddin Abdurrahman b. Bekir es-Suyûtî *Tefsîrul-Celâleyn*, s. 468, Daru-Sahnûn Linneşr Vettevzî, 1980, Tunus. Koçyiğit, *a.g.e.*, 6/564. İbn Kesîr, *a.g.e.*, 14/7639. Neseî, *a.g.e.*, 3/410. Bilmen, *a.g.e.*, 7/3567. Abdurrahman b. Muhammed b. Mahlûf Ebi Zeyd es-Seâlibî el-Malikî, *Tefsîrusseâlibî*, 5/346, Daru İhyaitturasil Arabî, 1997, Beyrut. Zuhaylî, *a.g.e.*, 14/171. İbn Aşur, *a.g.e.*, 27/236. Kurtubî, 16/544. Suyûtî, *a.g.e.*, 14/106.

⁵⁹ Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *Tefsîrû'l-Kebîr*, Darül-Kutubissekâfî, 2008, İrbid, Ürdün, c. 6, s. 166. Mevdûdî, *a.g.e.*, 6/67.

göklerde, yerde bulunan kimseler, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu her zaman Allah (c.c)'a secde etmektedirler."⁶⁰

Güçlü olan görüş de çoğunluğun kabul ettiği, *necmin* ayetin siyakına daha uygun olduğu için *gövdesiz bitki* şeklinde tefsiridir. Ayetle ilgili yorumlar farklı olsa da işaret edilen her zaman aynıdır. O da bu cisimlerin (yıldızlar veya otların) ve bütün mahlûkatın mahiyetini bilmediğimiz bir şekilde Allah (c.c)'a itaat etmesi, onu ta'zim ve takdis etmesidir.

والسمااء رفعها ووضع الميزان (7) ألا تطغوا في الميزان (8) وأقيموا الوزن بالقسط ولا تخسروا الميزان (9)

“Allah (c.c) Göğü Yükseltti ve Haktan Ayrılmamanız için Mizanı (Adaleti) Tesis Etti. Ölçüyü Adaletle Sağlayın ve Eksik Tartmayın.”

Yüce Allah (c.c) kâinatı yaratıp semâvatı yükseltmiş ve evrende görülen sayısız yıldızı, gezegenleri ve yörüngelerini bir düzene tabi kılmıştır.⁶¹ Gökyüzünü de makamı ve manevî açıdan yüksek tuttu. Çünkü bu mekânı ilahî hükümlerin indiği ve meleklerin yaşadığı yer olarak yarattı. Ve evreni ayakta kalabilmesi için belli bir uyum ve adaletle var etmiştir.⁶² Allah (c.c) evreni düzen ve ahenkle yaratmasaydı, tüm kâinat bir an bile ayakta duramaz, yok olup giderdi. Aynı dengeyi doğanın diğer unsurlarında da (hava, su, toprak vs.) görmek mümkündür. Var olan sistemle doğa gelişir ve diğer canlılara yaşama imkânı verilir. Kâinatın bu işleyişi adalet ve dengeye dayanır.⁶³ Bu ahenk Allah tarafından yaratılan dakik bir hesaplardır.⁶⁴ Bütün bu işleyiş O'nun yüceliğini, vahdetini

⁶⁰ Hac, 22/18.

⁶¹ *Kûr'ân Yolu*, 5/198.

⁶² Bursevî, *a.g.e.*, 20/381.

⁶³ Mevdûdî, *a.g.e.*, 6/68. Râzî, *a.g.e.*, 29/86.

⁶⁴ Zuhaylî, *a.g.e.*, 14/168.

ve kudretinin azametini bir kez daha ispatlar.⁶⁵ Ayet-i Kerimede: *“O Allah (c.c) ki birbiri ile ahenktar yedi göğü yaratmıştır. Rahmân’ın yaratmasında hiçbir uygunsuzluk göremezsin. Gözünü çevir de bir bak! Her hangi bir uyumsuzluk görebiliyor musun? Sonra gözünü tekrar tekrar çevir de bak! Göz aciz ve bitkin olarak sana geri dönecektir. O her şeyi yaratıp düzene koyan ve hedefini gösterendir.”*⁶⁶ Şeklinde beyân edilmiştir.

Allah (c.c) Teâla gökleri mertebe ve konumları açısından yüksek kılmasının hikmetlerinden, ilahi hükümlerin ve vahyin nüzul yeri, meleklerin meskeni, mahlûkata rahmet olan yağmur ve diğer doğa olaylarının merkezi olmasıdır. Allah (c.c)’ın gökleri ve evreni kusursuz bir düzen içerisinde yaratması da, insanları düşünmeye, ders alıp ibretle bakmaya sevk etmesi içindir.

“Ölçüyü Adaletle Sağlayın ve Eksik Tartmayın.”

Allah her şeyi (evreni ve mahlûkâtı) ölçü ve denge üzerine kurduysa siz de ey insanlar bunu örnek alıp adalet ve hakkaniyeti huzur ve dengeniz için her daim uygulayınız. Şayet buna riayet etmeyip, var olan düzeni bozarsanız, adaletsizliğiniz sizi huzursuz ve dengesiz bir hale getirir. Allah (c.c) buna işaret ederek ayet-i kerimede: *“Ölçüde ve tartıda hile yapanların vay haline! Ki onlar insanlardan satın aldıkları zaman haklarını tastamam alırlar, başkalarına ölçüp tarttıkları zaman ise eksiltirler.”*⁶⁷ Bir başka ayette ise, *“Ölçüyü ve tartıyı eksik yapmayın.”*⁶⁸

⁶⁵ Elmalılı, a.g.e., 7/92.

⁶⁶ Mülk, 67/3-4.

⁶⁷ Mutaffifin, 83/1-3.

⁶⁸ Hûd, 11/84.

Ayetlerde adaleti ifade etmek için *kist* sözcüğü kullanılmış. Adaletin zıttı olarak da zülüm kastedilerek *tuğyan* kelimesi kullanılmış. Adalete riayet edip zulümden sakının denilmiştir.⁶⁹

والأرض وضعها للأنام (10) فيها فاكهة والنخل ذات الأكمام (11) والحب ذو العصف والريحان (12)
“Allah Yeryüzünü Canlılar için Alçaltıp Yaşanılır Hale Getirdi. Yeryüzünü Kaplayan Bitki Örtüsünde Meyve, Salkımlı Hurma Ağacı, Yapraklı Daneler ve Hoş Kokulu Bitkiler Vardır.”

Saymak istediğimizde sayamayacağımız nimetlerden birisi daha ayette zikredilmiştir.⁷⁰ Önceki ayetlerde gökyüzü ve nimetleri sayılmış, sonrasında da yaratılan nimetlerin bir kısmını barındıran yeryüzünün durumu açıklanmıştır. Allah yeryüzünü yaşanılır hale getirmiş, vadileri, dağları yaratmış. İnsanlar da bu nimetlerden yararlanmak için yeryüzünü imar edip ekip biçmeleri için var olan imkânları kullanmışlardır. Allah da yeryüzünde var olan, insanların yaşamasına vesile nimetleri sonraki ayetlerde zikretmiştir.

الأنام (*el-Enâm*): İbn Abbâs'tan gelen rivayete göre kastedilen *insanlardır*. El-Hasan ise maksadın *cinler ve insanlar* olduğunu ifade etmiştir. Ed-Dahhâk ise *yeryüzünde hareket eden her şey* şeklinde açıklamıştır. Ancak insanlar ve cinler kastedilmesi daha meşhurdur.⁷¹ Âlimlerin genel kanaati ise kastedilenin yeryüzünde yaşayan canlılar insanlar, cinler ve hayvanlar olduğudur.

⁶⁹ Rağıp el- İsfehânî, *Müfredât-ü Elfâzi'l-Kûr'ân* (thk. Safvân Adnân Dâvûdî), Dâru'l-Kâlem, Dımaşk, 2009, “v-z-n” md., s. 868.

⁷⁰ Râzî, *a.g.e*, 29/91. *Kûr'ân Yolu*, 5/198. Koçyiğit, *a.g.e*, 6/564. Bursevî, *a.g.e*, 20/382. Mevdûdî, *a.g.e*, 6/68. Celâleyn, *a.g.e*, 469.

⁷¹ Suyûtî, *a.g.e*, 14/106. es-Seâlibî, *a.g.e*, 5/347.

“Yeryüzünü Kaplayan Bitki Örtüsünde Meyve, Salkımlı Hurma Ağacı, Yapraklı Daneler ve Hoş Kokulu Bitkiler Vardır.”

Razî ayette geçen “*tomurcuklu hurma ağaçları*” ağaç çeşitlerinden lifli meyve verenlerin değerli olanlarından olup, Araplarda azık ve bereket olarak algılanırdı. Şeklinde yorumlamıştır.⁷² Zuhaylî ise, hurma ve ileride zikredilecek narın diğer meyvelere oranla daha güzel ve daha yararlı oldukları için bu şekilde zikredildiklerini belirtir.⁷³ Salkımlı olarak ifade edilmesini de Hasan ürün toplamayı kolaylaştırdığı için ayette bu şekilde geçmiştir yorumunu yapmıştır.⁷⁴ *Yapraklı daneler* de buğday, arpa, mısır gibi sap ve samanı olup yaprakları kurduğunda hayvan yemişi olan samana dönüşür.⁷⁵ Bu şekilde hem özlerinden hem de yapraklarından yararlanılmış olur. *Reyhan* (hoş kokulu bitkiler)ın zikredilmesi ise Hasan, İbn Cerîr, Katade, Amr’a göre⁷⁶ güzel kokulu bütün otları kapsar ve nefesi temizleyip, ruha sevinç ve neşe verme nimeti vardır. ⁷⁷ İbn Abbâs gibi müfessirler ise reyhana rızık manası vermiştir. Rahatlık vermesini de rızkın insanı rahatlattığı yorumunu yapmıştır. ⁷⁸

Razî ayetin ilkinde meyve, sonrasında hurma, son olarak da hububatın zikredilmesini aşağı tabakadan yukarı tabakaya doğru bir sıralama şeklinde yorumlamıştır. ⁷⁹ Meyve telezzüz için olup, gıdasını almak zaruri bir ihtiyaç değildir.

⁷² Râzî, *a.g.e*, 29/94.

⁷³ Zuhaylî, *a.g.e* 14/170.

⁷⁴ Suyûtî, *a.g.e*, 14/110.

⁷⁵ Bilmen, *a.g.e*, 7/3567. Esed, *a.g.e*, 1275.

⁷⁶ es-Seâlibî, *a.g.e*, 5/347. Suyûtî, *a.g.e*, 14/110.

⁷⁷ Râzî, *a.g.e*, 29/94. Elmalılı, *a.g.e* 7/94. *Kûr’ân Yolu*, 5/200. İbn Kesîr, *a.g.e* 14/7652. Zuhaylî, *a.g.e* 14/170. Sabunî, *a.g.e* 1350. Suyûtî, *a.g.e*, 14/110.

⁷⁸ Elmalılı, *a.g.e*, 7/94. Kurtubî, *a.g.e*, 16/546. es-Seâlibî, *a.g.e*, 5/347.

⁷⁹ Razi, *a.g.e*, 29/89. *Kûr’ân Yolu*, 5/200. Kurtubî, *a.g.e*, 16/551.

Hurmada ise telezzüzün yanı sıra gıdalanma manası olduğu için diğer meyvelerden daha üstündür. Son olarak arpa ve buğdaya işaretle bu gıdanın insan ve hayvanın asli yiyeceği olup onsuz hayatın eksik kalmasındandır. Reyhanın zikriyle de ferah nefesin ve hoş kokuların hayat için ne derece önemli olduğu vurgulanmıştır.

Zikredilen ayetlerden şu ortaya çıkar: Allah (c.c)'ın sadece mahlûkatı yaratmamış, aynı zamanda rızıklarını (bütün çeşitleriyle) ve onlara giden yolları da temin etmiştir. Bütün bu ayrıntılarda da, verdiği nimetlerden dolayı şükür ve kulluğun ehemmiyeti anlaşılır.

Sûrenin başından bu ayetlere kadar olan bölümde Allah (c.c)'ın kullarına nimetleri sayılmıştır. Kûr'ân'ın öğretilmesi, insanın yaratılması, beyânın öğretilmesi, güneş ve ayın bir hesaba göre düzenlenmesi, göğün yükseltilerek mizanın konulması, yeryüzünün mahlûkat için yaşanılabilir bir hale getirilmesi, yeryüzünde mahlûkat için olan nimetler, meyveler, salkımlı hurma ağaçları, yapraklı daneler ve kokulu otlar zikredilmiştir.

فبأي آلاء ربكما تكذبان (13)

“O Halde, Rabbinizin Hangi Nimetlerini İnkâr Edebilirsiniz?”

Ayette ibadete müstahak olan yüce Allah'ın bu muazzam nimetlerini yalanlayan, inkâr edenler kınanmaktadır. Sûrede de bu kınama farklı nimetlerin hatırlatılmasının ardından ısrarla devam etmektedir. Nimetin nimet olduğu ya da nimetin Allah'a nispeti veya her iki çeşidi inkâr da bu eleştirinin kapsamına girer. Sûrede otuz bir defa geçen ayet iki gruba hitap etmektedir.⁸⁰ Onlara hamd etmeyi ve gerçeği hatırlatmak amaçlamaktadır.⁸¹

⁸⁰ Kur'ân Yolu, 5/201.

⁸¹ Koçyiğit, a.g.e, 6/565.

الألاء: “Nimetler ve lütuflar” manasında olup tekili (أَلَىٰ وَإِلَىٰ) şeklinde gelir.⁸² Genelde çoğul şekilde kullanılır. İbn Zeyd ve Kelbi’ye göre “kudret” manasındadır.⁸³ Mana da “*O halde Rabbinizin kudretinden hangisini yalanlarsınız*” takdirindedir.

Ayette “ikiniz” denilerek “*müsennâ*” zamiriyle kimlerin kastedildiği hususunda farklı yorumlar yapılmıştır:

Râzî bu konudaki yorumları şöyle özetler: İlk olarak maksadın insanlar ve cinler kastedildiği,⁸⁴ buna delil olarak da sûrenin 14. ve 15. ayetlerinde⁸⁵ ikisinin ilk yaratılışlarının anlatılmasıdır. İkinci yorum ise tekil hitabın vurgu için tekrar edildiğidir.⁸⁶ Üçüncü olarak da kastedilenin kadın ve erkek olduğudur.⁸⁷ Son görüş ise İbn Ebi Hatim’in de⁸⁸ muvafık olduğu inananlar ve inkâr edenlerin kastedildiğidir.

Zikri geçen görüşlerden en makbulü ve çoğu müfessirin esas aldığı birinci görüş olup, kastedilenin insanlar ve cinler olduğudur. Çünkü sûrenin siyak ve sibakına en uygun mana budur.

خلق الإنسان من صلصال كالفخار (14) وخلق الجن من مارج من نار (15) فبأي آلاء ربكما

تكذبان(16)

⁸² Elmalılı, *a.g.e*, 7/99.

⁸³ Kurtubî, *a.g.e*, 16/552. Suyûtî, *a.g.e*, 14/111.

⁸⁴ Râzî, *a.g.e*, 29/95-96. Bursevî, *a.g.e*, 20/388. Nesefî, *a.g.e*, 3/411. Çantay, *a.g.e*, 3/989. Suyûtî, *a.g.e*, 14/111. Zuhaylî, *a.g.e*, 14/171. Sabunî, *a.g.e*, 1350. Es-Seâlibî, *a.g.e*, 5/348. Celâleyn, *a.g.e*, 469.

⁸⁵ Rahmân, 55/14-15.

⁸⁶ İbn Aşûr, *a.g.e*, 23/243. Zuhaylî, *a.g.e*, 14/171.

⁸⁷ Esed, *a.g.e*, 1274. Râzî, *a.g.e*, 29/95-96.

⁸⁸ İbn Aşûr, *a.g.e*, 14/110. Kâdî Beydavî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Tevîl* (terc. Abdülvehhâb Öztürk), Kahraman Yayınları, İstanbul 2013, 5. 163.

14- O, İnsanı Kurumuş Bir Çamurdan Yarattı. 15- Cinleri de Sade (Dumanı Olmayan) Ateşten Yarattı. 16- O Halde, Rabbinizin Hangi Nimetlerini İnkâr Edebilirsiniz?

Allah Hz. Âdem'i, önce meleklerin tüm yeryüzünün her çeşit toprağını alıp balçık haline getirdiği toprak, sonra şekil almış kara balçık, sonrasında ise pişmemiş çamura benzer bir balçıktan yarattı.⁸⁹ En son aşamada da üzerine cennet suyu dökülüp yoğruldu ve **fehârdan** (ateşte pişmiş, vurulduğu zaman ses çıkaran kerpice benzer kuru bir çamurdan) yaratılmıştır.⁹⁰

Taberî, âyette geçen “ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ” kısmını, Abdullah b. Abbâs ve Mücâhit (ö. 103/721)'den şöyle nakleder: “Yağmur yağdığı zaman toprak çamur haline gelir. Bu toprak kurursa ince tabakalar şeklinde “hazef/ ince çömlek” haline döner. İşte, “salsâl” “tın” sesi olan kuru topraktır. Fehhâr ise, içi boş olan çömlektir.”⁹¹

“O insanı pişmiş çamura benzeyen bir balçıktan yarattı.” Tefsirinde, Allah insanın özünü topraktan yapılıp ateşte pişmiş, vurulduğu zaman ses çıkaran kerpice benzer kuru bir çamurdan yarattı denilmiştir.⁹² İnsanoğlunun yaratılış merhaleleri konusunda Kûr'ân-ı Kerim'in ifadeleri çeşitlilik arz eder: Bazı ayetlerde topraktan,⁹³

⁸⁹ İsfehânî, *Müfredât-ü Elfâzi'l-Kûr'ân*, “s-1-1 ” md., s. 488; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cer'ir et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân'An Te'vîli Âyi'l-Kûr'ân*, Daru'l-Fikr Yayınevi, Beyrût /Lübnân 2001, XIII. 8167; Ebû Saîd Nâsirüddîn Abdullah b. Ömer b. Muhammed, Kâdî Beydavî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Tevîl* (terc. Abdülvehhâb Öztürk), Kahraman Yayınları, İstanbul 2013, V. 163.

⁹⁰ Taberânî, *a.g.e*, 6/167. *Kûr'ân Yolu*, 5/203. Mevdûdî, *a.g.e*, 6/73. İbn Aşûr, *a.g.e*, 27/246. Neseî, *a.g.e*, 3/411. Kurtubî, *a.g.e*, 16/554. es-Seâlibî, *a.g.e*, 5/348. Râzî, *a.g.e*, 29/98. Suyûtî, *a.g.e*, 14/112. Zuhaylî, *a.g.e*, 14/174. Ateş, *a.g.e*, 5/2582. Koçyiğit, *a.g.e*, 6/566.

⁹¹ Taberî, *a.g.e*, 13/8167.

⁹² Vehbe Zuhaylî, *a.g.e* 14/75.

⁹³ Âlî İmrân, 3/59.

bazılarında değişken veya yapışkan çamurdan,⁹⁴ bazı kısımda ise kuru çamurdan⁹⁵ bazı ayetlerde ise mein mehînden (hakir sudan)⁹⁶ yaratılması şeklinde geçmiştir. Bütün bu değişik anlatım şekilleri ilk insanın şekillenip ona ruh üfleninceye kadar geçirmiş olduğu evreler haber verilmekte ve her kısmın kendine has bir şekilde tekâmül evresi geçirdiğine değinilmektedir. Bu evrelerin birini bir ayet açıklar, başka ayette diğer evreyi anlatır. Bu bakımdan ayetler arasında hiç bir çelişki yoktur.⁹⁷

Mevdûdî de **insanın yaratılış safhalarını** ayetleriyle beraber şöyle açıklar:

a) Turâb (toprak): *“Allah indinde İsa'nın (yaradılış hali) Âdem'in durumu gibidir. Onu topraktan halketti sonra ona kudretiyle hayat verdi.”*⁹⁸

b) Tîn (çamur): *“O her şeyin yaratılışını güzel hale getirdi ve insanı halketmeye çamurdan başladı.”*⁹⁹

c) Tînun Lâzib (yapışkan çamur): *“Şimdi sor onlara: Yaratılış bakımından kendileri mi daha kuvvetli, yoksa bizim yarattıklarımız mı? Biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık.”*¹⁰⁰

d-e) Hemein Mesnûn (ateşte pişirilmiş kuru çamur): *“O insanı ateşte pişmiş gibi olan kuru bir çamurdan yarattı.”*¹⁰¹

⁹⁴ Secde, 32/7.

⁹⁵ Rahmân, 55/14.

⁹⁶ Secde, 32/8.

⁹⁷ Bursevî, *a.g.e*, 20/390. Mevdûdî, *a.g.e*, 6/73.

⁹⁸ Âlî İmrân, 3/59.

⁹⁹ Secde, 32/7.

¹⁰⁰ Sâffat, 37/11.

¹⁰¹ Rahmân, 55/14.

f) Beşer (insan, topraktan sûret, şekil): Allah ona indinde müşerref olan ruhun üflenmesini sonra da meleklerle secde emrini vermiştir ve çoğalmaları için onları çiftler çiftler yaratmıştır. Ayette, “*Ey insanlar sizleri tek bir nefisten yaradan ve ondan eşini var edip (ikisinden) birçok erkek ve kadın yaratan Rabbinizden sakının.*”¹⁰² Buyrulmuştur.

g) Mâin Mehîn (hakir su): “*Sonra onun neslini bir asıldan, hakir bir sudan kıldı.*”¹⁰³ Ayetiyle bu safhaları bitirir.¹⁰⁴

Bütün bu ayetler göstermektedir ki bir ayetin tefsiri yapılırken kastedilen manayı daha isabetli ve net bir şekilde görebilmek için Kûr’ân bütünlüğü çerçevesinde ilgili diğer ayetlere de bakmak en sağlıklı yoldur. Çünkü Kûr’ân’ın tümü tek bir ayet misali birbirini destekler ve tamamlar. Onda çelişkiye, ölçüsüzlüğe ve noksana yer yoktur. Bu açıdan da Allah’ın indirdiği diğer ilahi kitapların tamamlayıcısı ve kıyamete kadar hükmü baki kalacak olan yegâne kitaptır.

وخلق الجن من نار من نار ayetinin tefsirinde *mâric*(*yalın ateş*) kelimesine birden fazla mana verilmiştir. İbn Ebi Hatim’in bildirdiğine göre İbn Abbâs bu kelimeye ateş alevinin ortası (özü),¹⁰⁵ Mücahid ateş tuttuğu zaman sarı ve yeşil renkteki alev,¹⁰⁶ Said b. Mansur ateşin kesilme anındaki yeşil alev,¹⁰⁷ El- Leys ateş ile duman arasındaki siyahlık,¹⁰⁸ Esed ise şaşkınlık veren bir ateştir¹⁰⁹ yorumunu yapmıştır.

¹⁰² Nisâ, 4/1.

¹⁰³ Secde, 32/8.

¹⁰⁴ Mevdûdi, 6/72.

¹⁰⁵ Taberî, *a.g.e.*, 22/195. Taberanî, *a.g.e.*, 6/169. Sabunî, *a.g.e.*, 1351.

¹⁰⁶ Suyûtî, *a.g.e.*, 14/112.

¹⁰⁷ Taberî, *a.g.e.*, 22/196. Râzî, *a.g.e.*, 29/99.

¹⁰⁸ Elmalılı, *a.g.e.*, 7/96. *Kûr’ân Yolu*, 5/203.

Ayette geçen *cinden* maksat ise el-Hasan ve bir kısım âlime göre cinlerin babası olan Şeytan,¹¹⁰ El- Kurtubî ve diğer âlimlere göre cinlerin cinsi¹¹¹ kastedilmiştir.

Yorumlar farklı olsa da Allah tüm yaratıklarını bir sebebe binaen bir cinsten yoktan var etmiştir. Hicr sûresinde “*Cinler ise onu da daha önce, cisimlerin içine nüfuz eden çok sıcak ateşten yarattık.*”¹¹² Bu ayete binaen insan cinsi yaratılmadan önce cinnî (gizli varlıklar) yaratılmıştır.¹¹³ Denilir.

Beyhakî tarikiyle Hz. Aişe'den rivayet edildiğine göre Peygamberimiz, “*Melekler nurdan, cinler ise yalın bir ateşten yaratıldılar. Adem ise size tanıtılan (toprak)dan yaratıldı.*”¹¹⁴ Buyurmuştur.

Cinlerin Yaratılışı ise, Allah ilk cini (İblis'i) dumansız saf bir ateşten yaratmıştır. İlk insan topraktan yaratılıp soyu nutfeye ile devam ettiği gibi, ilk cin de yalın bir ateşten yaratıldı ve ona dişi bir cin yaratılıp nesli bu şekilde devam ettirilmiştir. Âdem Peygamber (a.s) topraktan yaratıldıktan sonra toprakla ilişkisi kalmamış bedeni et, kemik ve kandan teşekkül etmiştir. Cinler de aslen ateşten olmalarına rağmen ateşle irtibatları kalmamış ve soyut cisimler olmuşlardır. Bu açıdan cinler şu anki yapılarıyla insan, hayvan ve bitkilerden farklıdır. Cinler âlemi de bizim bilmediğimiz gizemli, özel bir âlemdir. Ancak insanların ve cinlerin çoğu ayette bir arada zikredilmesinin

¹⁰⁹ Esed, *a.g.e*, 1274.

¹¹⁰ İbn Aşûr, *a.g.e*, 27/245. Neseî, 3/411.

¹¹¹ Râzî, *a.g.e*, 29/99.

¹¹² Hicr, *a.g.e*, 15/26-29.

¹¹³ Ateş, *a.g.e*, 5/2584. Râzî, 29/98.

¹¹⁴ Müslim, Zühd,60. Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/158,168. Beyhakî, 818.

sebebi her iki sınıfın da mükellefiyetlik ve yeryüzünü yaşam yeri edinme açısından benzerlik göstermeleridir.¹¹⁵

Zikredilen ayetlerde Yüce Allah beşeriyetin babası olan Âdem peygamberi kuru bir çamurdan yarattı. Ona ve nesline en güzel nimetleri verip, onları yeryüzünün mâliki kılmıştır. Aynı anda cinlerin atası olan iblisi de yalın (saf) ateşten yaratıp nesline kurtulma şansı vermiş ve ikisini de mükellef kılmıştır. Bu nimetler apaçık zahir olmasına rağmen Rabbinizin nimetlerini inkâra nasıl cesaret edersiniz?

رب المشرقين ورب المغربين (17) فبأي آلاء ربكما تكذبان (18)

“Allah İki Doğu ve İki Batının Rabbidir. O Halde Rabbinizin Hangi Nimetlerini Yalanlayabiliyorsunuz”

Zikri geçen bu nimetlerin tümünü yaratan, yazın ve kışın, doğunun ve batının, her ikisinin de Rabbi (sahibidir). Bunun da gereği olarak doğu ve batı arasındaki tüm varlıkların da muhakkak ki Rabbidir. Çünkü doğu ve batının en uzak ve en yakın sınırlarını zikretmek, aralarındaki her şeye şamil olup, onları kudretiyle kuşattığına işaret eder. Ülkesi çok büyük olan hâkimi anlatırken “doğu ve batı onun mülküdür” denilirse aralarında kalan her şeyin ona ait olduğu anlaşılır.¹¹⁶

“İki doğu” ve “İki batı” ile ne kastedildiği hususunda tefsirlerde yer alan belli başlı yorumlar şunlardır:

a) “Güneş ve ay belli bir hesap iledir.”¹¹⁷ Ayetinden anlaşılan güneş ve ayın doğuş ve batış yerleri.¹¹⁸ b) İbn Abbâs, Mücahid, Abd b. Humeyd, Katâde ve

¹¹⁵ İbn Kesîr, *a.g.e.*, 14/7643. Mevdûdî, *a.g.e.*, 6/74. Râzî, *a.g.e.*, 29/99. Taberanî, *a.g.e.*, 6/167.

¹¹⁶ Bursevî, *a.g.e.*, 20/392. Sabunî, *a.g.e.*, 1351.

¹¹⁷ Rahmân, 55/4.

¹¹⁸ Sabunî, *a.g.e.*, 1351. Mevdûdî, *a.g.e.*, 6/76. Elmalılı, *a.g.e.*, 7/97.

İkrime'ye¹¹⁹ göre de kış ve yaz aylarında gündüzlerin uzayıp ksalmasına göre olan doğuş ve batış (iki uç nokta) merkezleri.¹²⁰ Kastedilmiştir. **c)** Dünyanın yuvarlak olması hasebiyle her bir yarım küreye göre güneşin doğuş ve batış mevkileri.¹²¹ **d)** Güneşin haricinde diğer gezegen ve yıldızların doğuş ve batış menzilleri. **e)** Güneş ve ay gibi maddi (açık), zihin gibi manevi ışık kaynaklarının doğuş ve batış yerleri veya ışıldayıp sönmeleri. **f)** İbn Abbâs ayetin tefsirinde, “*O iki doğunun Rabb'idir,*”¹²² ayetinde kastedilen fecrin ve güneşin doğuşudur. “*O iki batının Rabb'idir*”¹²³ ayetinde ise güneşin ve şafağın batması kastediliyor dedi. **g)** Muhammed Esed'e göre ayet Allah'ın uzaydaki yörünge hareketlerinin nihaî yaratıcısı olduğunu mecaz yoluyla anlatan bir ayettir.¹²⁴

Yüce kudretiyle dört mevsim ve bu mevsimlerin iklimiyle oluşan evrenin yöneteni de O'dur. Bu nimetlerin bilinmesiyle doğuya ve batıya her yönelişte Allah şuuruyla dolmak, kudretinin yıldız ve gezegenlerin hareketindeki etkisinin hissedilmesi kaçınılmazdır. O halde siz bunları bildikten sonra Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

Allah Teâla insan ve cin toplulukları için karada yarattığı nimetleri zikretmesinin ardından denizlerdeki nimetleri de zikretmeye başlamıştır:

¹¹⁹ Suyûtî, *a.g.e.*, 14/112.

¹²⁰ Es-Seâlibî, *a.g.e.*, 6/169. Râzî, *a.g.e.*, 29/99. Elmalılı, *a.g.e.*, 7/97. *Kûr'ân Yolu*, 5/202. İbn Aşûr, *a.g.e.*, 27/247. Mevdûdî, *a.g.e.*, 6/76. Zuhaylî, *a.g.e.*, 14/175. Neseî, *a.g.e.*, 3/413. Celâleyn, *a.g.e.*, 469. Koçyiğit, *a.g.e.*, 6/566. Bilmen, *a.g.e.*, 3/988.

¹²¹ İbn Aşûr, *a.g.e.*, 27/247.

¹²² Rahmân, 55/17.

¹²³ Rahmân, 55/17.

¹²⁴ Esed, *a.g.e.*, 1274.

مرج البحرين يلتقيان (19) بينهما برزخ لا يبغيان (20) فبأي آلاء ربكما تكذبان (21) يخرج منهما اللؤلؤ والمرجان (22) فبأي آلاء ربكما تكذبان (23) وله الجوار المنشآت في البحر كالأعلام (24) فبأي آلاء ربكما تكذبان (25)

19- O, Birbirine Kavuşmak Üzere Olan İki Denizi Salıvermiştir. 20- Aralarında Bir Mani Vardır, Birbirlerine Karışmazlar. 21- O Halde, Rabbinizin Hangi Nimetlerini İnkâr Edebilirsiniz? 22- Onlardan İnci ve Mercan Çıkar. 23- O Halde, Rabbinizin Hangi Nimetlerini İnkâr Edebilirsiniz? 24- Denizlerde Yelkenlerini Bayraklar gibi Açarak Süzülüp Giden Gemiler De O'nundur. 25- O Halde, Rabbinizin Hangi Nimetlerini İnkâr Edebilirsiniz?

Allah tuzlu denizle tatlı tadı olan akarsuyu birbirine kavuşacak şekilde salıverdi. Biri tatlı ve hoş, diğeri tuzlu ve acı olan iki su kaynağına yol verdi. Birbirine komşu olan ve yüzeyleri birbirine temas eden ancak gözle görülmeyen bir engelle tat ve özelliklerinin karışmasını engelleyen ilahi kudretle onları bir arada tutmuştur. Dicle ırmağının denizi yarıp kilometrelerce gitmesine rağmen tadının değişmeden kalması buna örnektir.¹²⁵

İki Denizin Birbirine Salıverilmesi: İki denizden ne kastedildiği hususunda müfessirler farklı yorumlar yapmışlardır: Hasan Basrî ve Katâde¹²⁶ iki deniz için İnan ve Rum denizi engel içinse Hicaz bölgesidir demişlerdir. Ed-Dahhâk ve İbn Abbâs'a¹²⁷ göre önceki ayette geçen doğu ve batı yönlerin denizleri olup, engel de büyük kara parçalarıdır. İbn Cerir'e¹²⁸ göre yeryüzü ve gökyüzü denizleri kastedilmiştir. İbn

¹²⁵ Sabunî, *a.g.e*, 1351. Koçyiğit, *a.g.e*, 6/566. Bursevî, *a.g.e*, 20/392.

¹²⁶ Kurtubî, *a.g.e*, 16/556.

¹²⁷ Suyûtî, *a.g.e*, 14/114.

¹²⁸ Râzî, *a.g.e*, 29/99. Suyûtî, *a.g.e*, 14/114.

Cureyc, İbn Abbâs'ın meşhur görüşü ve çoğu âlime göre ise,¹²⁹ iki denizden kasıt acı, tuzlu olan deniz ve tatlı olan ırmak olduğudur. Delil olarak da, “*O Allah ki iki denizi salıverdi, şu tatlı diğeri ise acıdır.*”¹³⁰ Ayetini göstermişlerdir. Bunların kavuşmasını engelleyen de ilahi kudrettir. Bir diğeri tefsire göre de ayette geçen engel (berzah), dünya ve ahiret arasındaki engeldir.¹³¹ İkisinin arasında Allah'ın takdir ettiği zamana kadar bir yaşama süresi vardır. O da dünyanın kıyamete kadar olan süresidir. Bu zamana kadar da denizler birbirine karışmaz. Allah dünyanın sona ermesini takdir edince iki deniz tek bir hale dönecektir. Ayette “*Denizler (birbirlerine) akıtıldığı zaman*”¹³² Sehl b. Abdullah ise İki denizle hayır ve şer yolları kastedilir. Aralarındaki engel (berzah) ise ilahî tevfiğ ve O'nun insanı şirk üzere ölmekten korumasıdır.¹³³ Şeklinde yorum yapmıştır.

Ayette geçen tefsirleri şöyle özetleriz: Bu denizlerin uçları birleşik olmasına rağmen aralarında görünmeyen bir engelden dolayı karışmamalarıdır. Tatları ve yapıları değişmez. Bu taksimi yapan da yüce Allah'tır, herhangi bir tesadüf veya kendiliğinden olan doğa olayı değildir.

Her İki Denizden de İnci ve Mercan Çıkar: Görünürde birbirine karışmış olan ancak hakikatte aralarında engel bulunan bu iki denizden insanların yararına hem süs

¹²⁹ İbn Kesîr, *a.g.e*, 14/7642. Râzî, *a.g.e*, 29/99. Esed, *a.g.e*, 1274. Elmalılı, *a.g.e*, 7/98. *Kür'ân Yolu*, 5/204. Celâleyn, *a.g.e*, 469. Nesefî, 3/413. İbn Aşûr, *a.g.e*, 27/248. Bilmen, *a.g.e*, 7/3566. Zuhaylî, *a.g.e*, 14/174.

¹³⁰ Furkân, 25/53.

¹³¹ Kurtubî, *a.g.e*, 16/557.

¹³² El- İnfîtâr, 82/3.

¹³³ Kurtubî, *a.g.e*, 16/557.

eşyası, hem de bir ticaret aracı olan inci ve mercanın çıkarılması da ayrı bir lütuftur. Denizden elde edilen şeylerden çok cüz'i olanı ayette sayılmıştır.¹³⁴

İbn Abbâs'a göre inci ve mercan yağın yağmur damlacıklarının istiridye isimli bir hayvan tarafından yutulup, döllenenmesinden sonra oluşur. Bu da insanın ana rahmine düşüp yaratılış safhalarını andırır. Çünkü ikisini yaratan aynı kudrettir. İncinin büyük ve küçüklüğü de istiridyenin yuttuğu kum, çakıl vb. maddelerin boyutları hasebiyle değişkenlik gösterir.¹³⁵

İki denizden inci ve mercanın çıkarılmasında çoğu müfessir birinden inci, diğerinden mercan çıkar yorumunu yapmışlardır.¹³⁶ Müfessirler inci ve mercanın vasfında ihtilaf ettiler: İbn Abbâs, Mücahid, Hasan-ı Basri ve Dahhak¹³⁷ mercan için küçük inciler, inci ise büyük iri incilerdir demişlerdir. İbn Mes'ûd'a göre¹³⁸ ise mercan kırmızı boncuklardır.

Allah (c.c) önceki ayetlerde topraktan Hz. Âdem'i ve ateşten cinlerin atasını yarattığını beyân ettiği gibi bu ayette inci ve mercan gibi gayet katı ve sert olan cevherleri cıvık sudan yarattığını belirtmekle dört ana unsurdan üçünün mahlûkâtın esası olduğunu bir kez daha kullarına göstermektedir. İnci ve mercanın sperm yoluyla nutfe haline gelmesi ve çoğalması diğer canlılarıkiyle büyük bir benzerlik göstermektedir. Bu da ikisini yaratanın aynı ilahi kudret olduğuna başka bir delildir.

Denizde Dağlar Gibi İnşa Edilmiş Gemiler de O'nundur: Denizden çıkarılan nimetler sadece inci ve mercandan ibaret değildir. Ayette Allah'ın verdiği deniz

¹³⁴ İbn Kesir, *a.g.e.*, 14/7647.

¹³⁵ İbn Kesîr, *a.ge*, 14/7656.

¹³⁶ Nesefî, *a.g.e.*, 3/412. Suyûtî, *a.g.e.*, 14/117. Elmalılı, *a.g.e.*, 7/98. Kurtubî, *a.g.e.*, 16/558.

¹³⁷ Kurtubî, *a.g.e.*, 16/558. Suyûtî, *a.g.e.*, 14/117.

¹³⁸ Mevdûdî, *a.g.e.*, 6/76.

nimetlerinden bir başkası daha zikredilmektedir. Gemileri inşa eden insanlar olmasına rağmen Allah onları kendisine nispet etmiştir çünkü onların hakiki yaratıcısı ve sahibi kendisidir.¹³⁹ Ayeti kerimede: “Allah sizi ve yaptıklarınızı da yarattı.”¹⁴⁰

وله الجوار المنشآت في البحر كالأعلام

(Denizde akıp giden dağlar gibi inşa edilmiş gemiler onundur)

Gemiye *cariye* denilmesinin sebebi sahillerde ve iskelede dursa bile asıl işlevi denizde yürüyüp, yüzmek olduğundandır.¹⁴¹ Yükseltilmiş (*المنشآت*) kelimesine farklı yorumlar yapılmıştır: Katâde¹⁴² akmak için yaratılmış, Mücahid,¹⁴³ yelkenlerinin açılıp direkleri yüksekçe tutulan veya yüklenilmiş (taşınan), El-Ahfeş ve Hz. Ali,¹⁴⁴ akıtılan, akıp giden gemiler yorumunu yapmıştır. Razi de¹⁴⁵ inşa olunmuş, Allah tarafından yaratılmış veya su üzerinde yükseltilmiş manasını vermiştir. *A'lâm* kelimesi de¹⁴⁶ irilik ve yükseklikte yüksek dağlar gibidir. Çünkü gemiler karadaki misalidir.

Kuraşî *Kâmus-ul Kûr'ân* adlı eserinde Deniz Irmakları başlığı altında ayete “Akan ve deniz içinde meydana gelen (yaratılan), sınırlar gibi olan şeyler Allah'a aittir.” yorumunu yapmış, ayette geçen “*cevarî*” ye “deniz ve okyanus akıntıları” manasını vermiştir. Zira akıntılar vasıtasız olarak Allah'ın kudret eseridir. Ancak gemiler Allah'ın koymuş olduğu kanunlarla yüzüp, görünürde insan eseridirler. Bu bakımdan okyanus akıntılarının Allah'a nispetini daha uygun görmüştür. Ve de

¹³⁹ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 118.

¹⁴⁰ Sâffât, 37/96.

¹⁴¹ İbn Aşûr, *a.g.e.*, 27/251.

¹⁴² Kurtubî, *a.g.e.*, 16/558.

¹⁴³ Suyûtî, *a.g.e.*, 14/118.

¹⁴⁴ Râzî, *a.g.e.*, 29/103. Kurtubî, *a.g.e.*, 16/558. Suyûtî, *a.g.e.*, 14/118.

¹⁴⁵ Râzî, *a.g.e.*, 29/103.

¹⁴⁶ Bursevî, *a.g.e.*, 20/397.

gemilerin su üzerinde hareket etmesi hayret verici bir olay olsa da deniz içerisinde soğuk ve sıcak ırmakların varlığı dikkate daha da şayandır.¹⁴⁷

Elmalılı da ayete farklı bir yorum getirerek zikri geçen denizin sema deryası, cevarinin ise semada yüzen bütün ulvî cisimler (galaksi ve yıldızlar) olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁸

Ayet bize şunu hatırlatır: İnsanın yaratılışı gibi gemi ve yelkenlerin yaratılışı Allah'tan verilen bir ilham, zekâ ve kudretin tezahürüdür.¹⁴⁹ Ayrıca gemilerin deniz yüzeyinde sabit hareketini de sağlayan Allah'ın ezeli ve ebedi kudretidir. Başka ayette de, “*Bunun üzerine Nûh'a şöyle vahyettik: Bizim kontrolümüzle ve öğrettiğimiz şekilde (vahyimiz uyarınca) gemiyi yap.*”¹⁵⁰ Allah Hz. Nuh'a nasıl gemi yapılacağını Cebraîl vasıtasıyla vahyedip öğretmiştir.

كل من عليها فان (26) ويبقى وجه ربك ذو الجلال والإكرام (27) فبأي آلاء ربكما تكذبان (28)

26- Yeryüzünde ve Göklerde Olan Her Şey Fanidir. 27- Ancak Azamet ve İkrâm Sahibi Rabbinin Zâtı Sonsuza dek Baki Kalacaktır. 28- O Halde, Rabbinizin Hangi Nimetlerini İnkâr Edebilirsiniz?

Allah yeryüzü ve gökyüzünün türlü nimetlerini saydıktan sonra bu nimetlerin sonunda yok olup, sadece izzet ve kerem sahibi zatının ebedi kalıp ölmeyeceğini

¹⁴⁷ Rağib el-İsfehani, *a.g.e.*, s. 344. Veysel GÜLLÜCE, *Rahmân Sûresi 24. Ayetteki El- Cevâri kelimesi Hakkında Farklı Bir Yorum Ve Değerlendirmesi* (Yay. Makale) Ekev Akademisi Dergisi, c.1, s. 4, Mayıs 1999.

¹⁴⁸ Elmalılı, *a.g.e.*, 7/99.

¹⁴⁹ Esed, *a.g.e.*, 1275. Zuhaylî, *a.g.e.*, 14/177.

¹⁵⁰ el-Mü'minûn 23/27.

belirtmiştir. İnsanlar ve cinler diğer mahlûkat gibi ölüme mahkûmdurlar.¹⁵¹ Allah'ın dilediği varlıklar (cennet, cehennem gibi) bu durumdan müstesnadır.¹⁵²

Ayeti Kerimede: “Senden önce hiçbir insana ölümsüzlüğü nasip etmedik, sen öldüğünde onlar ölmeyecek mi? Her nefis ölümü tadacaktır. Biz sizi şer olanla da hayırla da deneyerek imtihan ediyoruz ve sonunda bize döndürüleceksiniz.”¹⁵³

İbn Abbâs ve Mukatil ayetin yorumunda: Ayet-i kerime inince melekler yeryüzündeki herkes ölecek dediler. Bunun üzerine “Onun zatından başka herşey helak(fani) olacaktır.”¹⁵⁴ Buyruğu nazil oldu. Bunun üzerine melekler de öleceklerine yakînen iman ettik dediler.¹⁵⁵

Vech kelimesini de İbn Abbâs, Kurtubî, Ebu'l-Meâlî, El-Kuşeyrî ve çoğu müfessir Allah'ın zat ve varlığı anlamında olduğunu ifade ettiler.¹⁵⁶ Çünkü organ sahibi olmak veya mahlûkata benzemek Allah'ın mukaddes zat ve sıfatlarına aykırıdır. Bursevî ve Razî gibi âlimler veche *Allah'ın rızası* manasını vermişlerdir. Kulun bütün amel ve işleri onun rızası kastedilmediği sürece boş ve anlamsızdır. Kalıcı olan Allah'ın rızasına uygun olan ihlaslı hayırlı amellerdir.¹⁵⁷

¹⁵¹ Râzî, *a.g.e.*, 29/99. Elmalılı, *a.g.e.*, 7/97. *Kûr'ân Yolu*, 5/206. İbn Aşûr, *a.g.e.*, 27/253. Mevdûdî, *a.g.e.*, 6/76. Zuhaylî, *a.g.e.*, 14/175. Nesefî, *a.g.e.*, 3/413. Celâleyn, *a.g.e.*, 469. Koçyiğit, *a.g.e.*, 6/566. Bilmen, *a.g.e.*, 3/988. Es-Seâlibî, *a.g.e.*, 6/169. Kurtubî, *a.g.e.*, 16/560. Suyûtî, *a.g.e.*, 14/118.

¹⁵² İbn Kesîr, *a.g.e.*, 14/7649.

¹⁵³ Enbiyâ, 21/34-35.

¹⁵⁴ el-Kasas, 28/88.

¹⁵⁵ Kurtubî, *a.g.e.*, 16/560. es-Seâlibî, *a.g.e.*, 6/171.

¹⁵⁶ Suyûtî, *a.g.e.*, 14/119. Kurtubî, *a.g.e.*, 16/561. Elmalılı, *a.g.e.*, 7/101. Nesefî, *a.g.e.*, 3/412. es-Seâlibî, *a.g.e.*, 6/171.

¹⁵⁷ Râzî, *a.g.e.* 29/105. Bursevî, *a.g.e.*, 20/401.

Allah ayette **celal (büyüklük, azamet) ve ikram sahibi** olduğunu belirtti. Bu da onun Kudret ve Rahim sıfatına bir işarettir.¹⁵⁸ Zira Allah'ın yüceliği ve kullarına olan sayısız ikram ve nimetleri inkâr edilemez.¹⁵⁹ Kurtubî ise ayetin tefsirinde **Celal**, Allah'ın azameti, kibriyası, övgü sıfatlarına layık olmasıdır. **İkram sahibi olması** ise kendisine layık olmayan (cehalet, acizlik, yer ve mekan edinme gibi) sıfatlardan ve şirkten münezzehe kılınan şekilde yorumlamıştır.¹⁶⁰ *Zulcelali vel İkrâm* ismi de sadece Allah'a has olup başkaları için kullanılması ya da vasıflandırılmaları caiz görülmemiştir.¹⁶¹

Ayetlerde, herkesin fani (ölümlü) olduğu belirtilmiş, yalnızca Allah'ın zatının ve sıfatlarının ebediliği ifade edilmiştir. Buna ilaveten ölüm nimeti de zikredilmiştir. Ölümün nimet olması da bütün yaratılmışların, nimetlerin bu hususta eşitlenmeleri ve amellerin karşılıklarının bulunmasına vesile olmasıdır.

يسأله من في السموات والأرض كل يوم هو في شأن (29) فبأي آلاء ربكما تكذبان (30)

29- Göklerde ve Yerde Olan Herkes O'ndan İster. O Her An Bir Şe'n (Yaratma) Halindedir. 30- O Halde, Rabbinizin Hangi Nimetlerini İnkâr Edebilirsiniz?

Yeryüzü ve gökyüzünde bulunan herkes Allah'a muhtaçtır. Ondan ister, başkasından isteyemez. Çünkü onun dışında herkes fanidir, hiçbir şey yaratamaz. Fani olandan da hakiki manada bir şey istenemez. Yeryüzünde bulunan insan ve cinler lisân-ı hal veya sözleriyle iman, yardım, sağlık, bağışlanma, makam, güven, huzur ve rızık isterler. Melekler ise Müslümanlar için rızık ve mağfiret dilerler. Ayetten anlaşılan da

¹⁵⁸ Suyûtî, *a.g.e.*, 14/119.

¹⁵⁹ Vehbe Zuhayli, *a.g.e.*, s.180. İbn Aşûr, *a.g.e.*, 27/255.

¹⁶⁰ Kurtubî, *a.g.e.*, 16/561. Râzî, *a.g.e.* 29/105. Bursevî, *a.g.e.*, 20/401. Elmalılı, *a.g.e.*, 70/101.

¹⁶¹ Elmalılı, *a.g.e.*, 7/101.

melekler ve yeryüzü âlemi Allah'tan bir an olsa bile müstağni olamaz, her daim O'na muhtaçtırlar.¹⁶²

Göktekiler ve Yerdekiler Her Daim O'ndan İsterler: Ayetin tefsirinde İbn Abbâs ve Ebu Salih şöyle demişlerdir: “*Göklerde bulunan O'ndan mağfiret diler, rızık dilemez, yerde bulunanlar ise her ikisini dilerler.*”¹⁶³İbn Cüreyc dedi ki: “*Melekler yeryüzündekiler için rızık dilerler.*” İbn Ata ise: “*Onlar yüce Allah'tan ibadet edebilme gücünü dilerler.*”¹⁶⁴

O Her An Bir Yaratma Halindedir: Allah bütün alemde yüce hikmetine uygun olarak nice insanın duasını kabul eder, istediğine rızık verir, bir kısım esirleri esaretten kurtarır, hastalara şifa verir, sıkıntıları giderir, günahları bağışlar, dirileri yaşatır, ölecek olanları öldürür, dilediğini azaplandırır, dilediğinden azabı kaldırır, bir topluluğu muvaffak kılar, bir başka topluluğu da alaşağı eder.¹⁶⁵Bu şekilde yaradılış halleri Allah'ın kaderini değiştirmesi anlamında değil, Levhülmahfuzda yazılmış kaderin tecelli edip, zamanı geldiğinde vuku bulmasıdır.

Allah zaman ve mekândan münezze olmasına rağmen ayette zaman diliminin geçmesini ise âlimler iki şekilde yorumlamışlardır: İlki, ayette geçen günün mutlak

¹⁶² Elmalılı, *a.g.e.*, 7/103. Râzî, *a.g.e.*, 29/99. *Kûr'ân Yolu*, 5/206. İbn Aşûr, *a.g.e.*, 27/253. Mevdûdî, *a.g.e.*, 6/76. Zuhaylî, *a.g.e.*, 14/175. Neseî, *a.g.e.*, 3/413. Celâleyn, *a.g.e.*, 469. Koçyiğit, *a.g.e.*, 6/568. Bilmen, *a.g.e.*, 3/988. Es-Seâlibî, *a.g.e.*, 6/351. Kurtubî, *a.g.e.*, 16/560. Suyûtî, *a.g.e.*, 14/118. Taberanî, *a.g.e.*, 6/173. Bursevî, *a.g.e.*, 20/402.

¹⁶³ Kurtubî, *a.g.e.*, 16/562.

¹⁶⁴ Suyûtî, *a.g.e.*, 14/120. Kurtubî, *a.g.e.*, 16/562.

¹⁶⁵ İbn Aşûr, *a.g.e.*, 27/254. Mevdûdî, *a.g.e.*, 6/78. Zuhaylî, *a.g.e.*, 14/175. Neseî, *a.g.e.*, 3/413. Celâleyn, *a.g.e.*, 469. Koçyiğit, *a.g.e.*, 6/568. Bilmen, *a.g.e.*, 3/988. Es-Seâlibî, *a.g.e.*, 6/351. Kurtubî, *a.g.e.*, 16/560. Suyûtî, *a.g.e.*, 14/118. Taberanî, *a.g.e.*, 6/174. Bursevî, *a.g.e.*, 20/402. Muhammed Ali Sabûnî, *Safvetu'Tefasîr*, s. 1259. c.2. El-Mektebetu'l Asriyye, Beyrut, 2019.

zaman anlamında ve geçen her saniyede anlamında olduğu. İkincisi ise İbn Uyeyne, Hasan Basrî ve Razi'nin yorumu olan Allah indinde zaman iki gündün dünya ve ahiretten ibaret olduğudur: Dünya şe'ni emir ve yasakların varlığı, ahirette ise hesap ve cezalarıdır.¹⁶⁶Bundan sonraki ayetler de ikinci şe'n olan kıyamet ve ahvalleri hakkındadır.

Ayetin sebebi nüzulüyle ilgili, Mücahit, bu ayetler Yahudilere ret amacıyla nazil olmuştur. Çünkü onlar “*Allah cumartesi günü hiçbir şey yaratamaz, dinlenir*” demişlerdir. Ayet de onların batıl iddialarını çürütmüştür. Zira bunu iddia etmek Allah'a acziyet ve noksanlığı nispet etmektir.¹⁶⁷

Ayetin tefsirinde İbn Mâce,¹⁶⁸ İbn Ebî Âsım,¹⁶⁹ Bezzâr,¹⁷⁰ İbn Cerîr, İbn Asâkir¹⁷¹ ve Beyhakî'nin¹⁷² Ebu'Derda'dan rivayet ettiğine göre, “*O her an yaratma halindedir.*” Buyruğunu açıklarken Peygamberimiz, “*Allah'ın günahları bağışlaması, sıkıntıları gidermesi, dua edenin duasını kabul etmesi, bir kavmi yüceltirken, diğerini alçaltması kastedilmektedir.*” Buyurdu.¹⁷³

Ayet-i kerime bize, insanlar ve cinler başta olmak üzere bütün mahlûkâtın Allah'a muhtaç olduklarını, O'nun kudreti dışında hareket edemediklerini ispat eder. Bütün canlılar O'na hem kâl, hem de hal dilleriyle dua eder, acziyetlerini itiraf ederler.

¹⁶⁶ Râzî, *a.g.e.*, 29/109. Bursevî, *a.g.e.*, 20/403. Elmalılı, *a.g.e.*, 7/104. İbn Aşûr, *a.g.e.*, 27/256.

¹⁶⁷ Râzî, *a.g.e.*, 29/108. Suyûtî, *a.g.e.*, 14/120. Bursevî, *a.g.e.*, 20/404.

¹⁶⁸ İbn Mâce (202).

¹⁶⁹ İbn Ebî Âsım, (301).

¹⁷⁰ Bezzâr, (2267).

¹⁷¹ İbn Asâkir (64/71),

¹⁷² Beyhaki, (1102).

¹⁷³ Suyûtî, *a.g.e.*, 14/121. İbn Kesîr, *a.g.e.*, 7649. Kurtubî, *a.g.e.*, 16/562.

31- Ey Cin ve İnsan Topluluğu! Hesabınızı (Kıyamette) Görmek için Yakında Size Yöneleceğiz. 32- O Halde, Rabbinizin Hangi Nimetlerini İnkâr Edebilirsiniz?

Allah insan ve cinlerden çokça nesil yaratmıştır. Ve bu nesiller Allah'ın verdiği mühlet sonunda yok olacak ve yaptıklarından hesaba çekilecekleri gün, kıyamet başlayacaktır. Yaptıkları amellerin sonucu azap veya mükâfatla ödüllendirilecektir. Ayette de bu vaktin henüz gelmediği ancak yakın zamanda geleceği belirtilmiştir. Mana olarak da ey insan ve cin toplulukları sizleri hesaba çekip ceza veya mükafatınız için bu zaman dilimini sizlere ayırdık. Bu da önceki ayette geçen “*O her an bir yaratma halindedir*”¹⁷⁴ ayetiyle işaret edilen kulların dünyadaki hayatları bittikten sonra hesap günleri olan kıyamet günüdür.¹⁷⁵

Ayette geçen “ferâğ” sözcüğü boş olmak, fırsat bulmak anlamlarına gelse de Allah hakkında kullanıldığında haşa Allah'ın meşgul olduğu ve bundan ötürü insan ve cinlerden hesap sormaya fırsat bulamaması anlamında değildir. Çünkü bu mana Allah'ın kamil sıfatlarına aykırıdır.¹⁷⁶ Allah her safha için belirli bir vakit belirlemiştir ve o vakit geldiğinde o safha gerçekleşir.¹⁷⁷ Bir diğer açıdan ise ayetlerde geçen “yevm”

¹⁷⁴ Rahmân, 55/29.

¹⁷⁵ Râzî, *a.g.e.*, 29/111. Zuhaylî, *a.g.e.*, 14/182. Mevdûdî, *a.g.e.*, 6/79. Bursevî, *a.g.e.*, 20/405. İbn Aşûr, *a.g.e.*, 27/258. Elmalılı, *a.g.e.*, 7/104.

¹⁷⁶ Kurtubî, *a.g.e.*, 16/565. Sabunî, *a.g.e.*, 1353. Râzî, *a.g.e.*, 29/111. Mevdûdî, *a.g.e.*, 6/79. Zuhaylî, *a.g.e.*, 14/183. İbn Kesîr, *a.g.e.*, 14/7651. Kûr'ân Yolu, *a.g.e.*, 5/207. Bilmen, *a.g.e.*, 7/3573. Celâleyn, *a.g.e.*, 469. Koçyiğit, *a.g.e.*, 6/569. Taberanî, *a.g.e.*, 6/174.

¹⁷⁷ Mevdûdî, *a.g.e.*, 6/79.

ve “nefruğu” gibi zaman ifade eden kelimeler kulların anlamları için, zihinlerine yaklaştırma amaçlı mecaz-ı mürsel veya *temsili istiare*lerdir.¹⁷⁸

İkinci görüş ise Buharî, el-Hasan, Mukâtil, İbn Zeyd, İbn Abbâs, Dahhâk,¹⁷⁹ Nesefî¹⁸⁰ ve Râzî'nin¹⁸¹ ikinci görüşü olup ayette geçen “ferâğ” ibaresinin kafir kullara tehdit amaçlı kullanıldığıdır. Arap kelimada bunun örnekleri çoktur.¹⁸²

Es-Sekaleyn: “Sikal” ağırlık anlamındadır. Kûr'ân ve hadislerde insanlar ve cinler anlamında sıkça kullanılmıştır. Onlara bu ismin verilmesinin sebebi yeryüzünün yüklü hayvanlara benzetilip insan ve cinlere yüklenilmiş anlamı veya dünyadaki ağırlık ve kulluk sorumluluğunun büyüklüğünü taşıyor olmalarındandır.¹⁸³

Allah sûrenin başından itibaren insanlara ve cinlere Kûr'ân'ı, ilmi, mükemmel şekilde yaratılmaları, yeryüzü ve gökyüzünüm kusursuz yaradılışını, ahengini belirttikten sonra bir süre sonra kıyametin kopacağını ve bütün bu nimetlerin hesabının sorulup herkesin yaptığı için karşılığını alacağını belirtmiş ve kıyamet ahvallerini gelecek ayetlerde sıralamaya başlamıştır:

¹⁷⁸“Temsili İstiare”, bir düşüncenin, bir davranışın ya da bir eylemin daha kolay anlatılabilmesi için, onun, simgelerle canlandırılıp somut hale getirilmesidir. Alegori Türk şiir geleneğinde çok olmamakla birlikte modern şiirde oldukça yoğun olarak kullanılmıştır. Özellikle Sembolizmle yakından ilgili olmasından dolayı modern metinlerde parçalı bir şekilde bulunmaktadır. Cerrahoğlu, *a.g.e.* s. 165.

¹⁷⁹ Suyûtî, *a.g.e.* 14/124. Kurtubî, *a.g.e.* 16/565. İbn Kesîr, *a.g.e.* 14/7651. es-Seâlibî, *a.g.e.* 5/351.

¹⁸⁰ Nesefî, *a.g.e.* 3/414.

¹⁸¹ Râzî, *a.g.e.* 29/111.

¹⁸² en-Nehhâs'ın naklettiğine göre Cerir şöyle demiştir: *فرغت إلى العبد المقيد في الحبل*

Manası: “Ben zincire ayağı vurulmuş o köleye yöneldim.” Kurtubî, *a.g.e.* 16/565.

¹⁸³ Elmalılı, *a.g.e.* 7/104. İbn Aşûr, *a.g.e.* 27/259. Kurtubî, *a.g.e.* 16/566. Râzî, *a.g.e.* 29/112.

يا معشر الجن والإنس إن استطعتم أن تنفذوا من أقطار السموات والأرض فانفذوا لا تنفذون إلا بسلطان (33)
فبأي آلاء ربكما تكذبان (34) يرسل عليكم شواظ من نار ونحاس فلا تنتصران (35) فبأي آلاء ربكما تكذبان
(36)

33-Ey İnsan ve Cin Toplulukları, Göklerin ve Yerin Bucaklarından Geçip Gitmeye Gücünüz Yeterse Geçip Gidin. Ancak Bunu Büyük Bir Güçle Yapabilirsiniz. 34-O Halde Rabbinizin Nimetlerinin Hangisini Yalanlayabilirsiniz? 35-Üzerinize Dumansız Bir Ateş ve Bunaltıcı Bir Duman (Gaz) Gönderilir de Artık Kendinizi Savunamaz ve Kurtaramazsınız. 36- O Halde Rabbinizin Nimetlerinin Hangisini Yalanlayabilirsiniz?

Ey insan ve cinler hesap günü Allah'ın kudretinin dışında sizi azabından kurtaracak bir imkân yoktur. Yerin ve göklerin diğer ucundan kaçmak isterseniz de kötü amellerinizin bir cezası olarak üzerinize şiddetli ateşle karışmış olan (شواظ من نار) Şuvâz (Yalın, dumansız alev) ve eritilmiş bakırdan (نحاس) Nuhâs) melekler ve zebaniler azap indirdiğinde¹⁸⁴ gücünüz yetiyorsa çıkıp gidin, nefsinizi Allah'ın azabından koruyun ancak Allah'ın verdiği bir yetki ve güç olmadan koruyamazsınız. Ayet-i Kerimede:

“O gün insan kaçacak yer neresi? Der. Hayır hiç bir sığınak yoktur. O gün herkesin varıp duracağı yer Rabbinin kudretidir.”¹⁸⁵

Bu ilahi buyruk onlara acizliklerini göstermek için bir meydan okumadır. Mana ise Siz bu kadar aciz ve zayıfken Rabbinizin nimetlerinin hangisini yalanlayabilirsiniz?¹⁸⁶ Kurtubî de ayeti şöyle açıklamıştır: Siz Rabbinizin nimetlerini

¹⁸⁴ Kurtubî, a.g.e, 16/573.

¹⁸⁵ Kıyamet, 75/10-12.

¹⁸⁶ Ateş a.g.e, 5/2588. Zuhaylî, a.g.e., 14/183. Mevdûdî, a.g.e., 6/79. Bursevî, a.g.e, 20/405. İbn Aşûr, a.g.e,27/260. Elmalılı, a.g.e, 7/104. Kurtubî, a.g.e, 16/565. Sabunî, a.g.e, 1353. İbn Kesîr, a.g.e, 14/7651.

yalanlarsanız bunun cezası olarak kıyamet günü ateş alevi ve duman salınır.¹⁸⁷ Modern müfessirlerden Haluk Nurbaki gibi müfessirler ise ayete dünya hayatında olacak bilimsel gelişmeler yorumunu yapmışlardır.¹⁸⁸

Önce zikredilen tefsir, (kıyamet gününün kastedildiği) sıyaka daha uygun olup daha doğru manadır. Ayetlerden de anlaşılın, Allah'ın izni olmadan insan ve cinlerin azaptan kurtulmaları veya kendilerini korumaları mümkün değildir. Bu da iki türe acziyetlerini hatırlatma niteliğinde olup, başlarına bu olaylar gelmeden doğru yolu bulmaları için ikazdır. Ve de Allah'ın kullarına karşı ne kadar rahmet ve mağfiretle mevsuf olduğunun başka bir delilidir.

فإذا انشقت السماء فكانت وردة كالدهان (37) فبأي آلاء ربكما تكذبان (38) فيومئذ لا يسأل عن ذنبه إنس ولا جان (39) فبأي آلاء ربكما تكذبان (40) يعرف المجرمون بسيماهم فيؤخذ بالنواصي والأقدام (41) فبأي آلاء ربكما تكذبان (42) هذه جهنم التي يكذب بها المجرمون (43) يطوفون بينها وبين حميم آن (44) فبأي آلاء ربكما تكذبان (45)

37- Kıyamet Günü Gök Parça Parça Yarılır da Gül Kırmızısı Olan Bir Yağ Tortusu Gibi Olduğu Zaman. 38- O Halde Rabbinizin Hangi Nimetlerini Yalanlayabilirsiniz? 39- İşte O Gün Ne İnsana, Ne Cine Günahı Sorulmaz. 40- O Halde Rabbinizin Hangi Nimetlerini Yalanlayabilirsiniz? 41- Günahkârlar Simalarından Tanınır da, Perçemlerinden Ve Ayaklarından Yakalanırlar. 42- O Halde Rabbinizin Hangi Nimetlerini Yalanlayabilirsiniz? 43- İşte Bu Günahkârların Yalan Saydıkları Cehennemdir. 44- Onlar Cehennemle Kaynar Su Arasında Dolaşır Dururlar. 45- O Halde Rabbinizin Hangi Nimetlerini Yalanlayabilirsiniz?

Kûr'ân Yolu, 5/209. Bilmen, *a.g.e.*, 7/3573. Celâleyn, *a.g.e.*, 469. Koçyiğit, *a.g.e.*, 6/569. Taberânî, *a.g.e.*, 6/175. Râzî, *a.g.e.*, 29/113.

¹⁸⁷ Kurtubî, *a.g.e.*, 16/568.

¹⁸⁸ Nurbaki, *a.g.e.*, s. 255.

Ayetler ahiret ve ceza ehlinden bahsetmektedir. Allah, hesabın dehşetli olacağını belirttiikten sonra kıyametin ilk safhaları ve buna müteakip bütün âlemde oluşacak değişim ve kâinat düzeninin bozulmasından bahsetti. Bu bozulmalardan göğün yarılması, kırmızı bir gül gibi dağılıp zeytinyağı gibi eriyip renkten renge girmesidir. Bazen kırmızı, bazen sarı, bazen de yeşil olur. Bu da hâsıl olan değişimin kuvveti ve kıyametin dehşetindedir.¹⁸⁹ Ayetin manasında başka ayetler de vardır: “*Gök yarıldığı zaman*”¹⁹⁰ bir başka ayette de “*Gök de yarıılır ve artık o gün çökmeye yüz tutar.*”¹⁹¹

El-Hasen, Maverdî, Katade, “Bugün gökyüzü görüldüğü gibi yeşildir ancak kıyamet gününde başka bir rengi vardır.”¹⁹² yorumunu yapmışlardır. İbn Abbâs, Dahhâk, Mücahid “Gök çeşitli renkleri olan bir ata benzeyecektir.”¹⁹³ demişlerdir.

Allah geçen ayetlerde kıyamet sahnelerinden birini anlatarak o günün mutlak manada geleceğini, bundan kaçışın olmayacağını, kulların olan bitene karşı ne kadar güçsüz kalacağını belirtiyor. Bütün bunlara müdahaleye güç getiremeyen ey topluluklar Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

İşte O Gün Ne İnsana Ne de Cine Günahı Sorulmaz: Kıyamet gününde gök yarıldığı zaman insan ve cinlere soru sorulmamasının sebebi ahirette sorgulanmayacaklarından dolayı değildir. Birçok ayette burada kısaca değinilen konuya ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Ayet-i Kerimede: “*Rabbine ant olsun ki hepsine*

¹⁸⁹ Koçyiğit, *a.g.e*, 6/571. Neseî, *a.g.e*, 3/415. İbn Aşûr, *a.g.e*, 27/261. Ateş, *a.g.e*, 5/2589. *Kûr’ân Yolu*, 7/210. Bilmen, *a.g.e*, 7/3575. Zuhaylî, *a.g.e*, 7/187. Elmalılı, *a.g.e*, 7/106. Mevdûdî, *a.g.e*, 6/79. Râzî, *a.g.e*, 29/115. Taberanî, *a.g.e*, 6/175.

¹⁹⁰ İnşikâk, 84/1, İnfitar, 82/1.

¹⁹¹ Hâkka, 69/16.

¹⁹² Suyûtî, *a.g.e*, 14/128.

¹⁹³ Kurtubî, *a.g.e*, 16/572.

yapmış olduklarını mutlaka soracağız.”¹⁹⁴ Ayette kastedilen, kıyamette herkesin durumu o kadar açık ve kesin olacak ki kimsenin kendini ifade etme veya şahitliğine başvurmaya ihtiyaç duyulmayacaktır. İnsanlar ve cinler dünyada yapıp ettiklerini melekler tarafından kaydedildiğini yakînen öğrenecek, günahkârların dilleri, elleri ve ayakları aleyhlerine şahitlik edecek ve bunlar simalarından tanınacaktır.¹⁹⁵ Yüzleri kara, gözleri mor, bedenlerini kaplayan hüznün ve öfke onları anlatır.¹⁹⁶ Ayeti kerimede “*Biz günahkarları o gün gözleri morarmış halde haşrederiz.*”¹⁹⁷ Zebanîler de onları perçem ve zincirlenmiş ayaklarından yakalayıp sürükleyeceklerdir. Sonrasında da herkes kendi ameline göre haşr olunup hesap süreci başlayacaktır.¹⁹⁸ Yüce Allah bütün kullarının yaptıklarını eksiksiz bilmesine rağmen adaletini ortaya koymak, her kulun nasıl bir âkıbet hak ettiğini gösterip onaylatmak için onu ince bir hesaptan geçirecektir.¹⁹⁹ Ayet-i Kerimede “*Tutuklayın onları çünkü sorgulanacaklar.*”²⁰⁰

Dahhâk, İbn Cureyc, İbn Abbâs, “Günahkârlar yüzlerinin karalığından ve gözlerinin morluğundan bilinirler.” demişlerdir.²⁰¹

Ayette günahkârları ayırt edebilmek için herhangi bir sorgu veya günahın sorulmasına gerek kalmayacağı, çünkü onlar kabirlerinden kalktıkları anda yüz ve

¹⁹⁴ Hicr, 15/92.

¹⁹⁵ Koçyiğit, a.g.e, 6/571.

¹⁹⁶ Kurtubî, a.g.e, 16/575.

¹⁹⁷ Tâ-Hâ, 20/102.

¹⁹⁸ Zuhaylî, a.g.e., 14/183. Mevdûdî, a.g.e., 6/79. Bursevî, a.g.e, 20/405. İbn Aşûr, a.g.e, 27/260. Razi, a.g.e, 29/115. Sabunî, a.g.e, 1354. İbn Kesîr, a.g.e, 14/7652. Es-Seâlibî, a.g.e, 6/177.

¹⁹⁹ Neseî, a.g.e, 3/415. *Kûr’ân Yolu*, 5/210.

²⁰⁰ Sâffât, 37/24.

²⁰¹ İbn Aşûr, a.g.e, 27/261. Suyûtî, a.g.e, 14/128. Kurtubî, a.g.e, 16/572.

hallerinden, üzüntü ve perişanlıktan ne halde oldukları anlaşıldığı belirtilmiştir. Takvalı kullar tam tersi sıfatlarla tanınacağı gibi. Gelecekte olacak bütün bu olayları bilen Allah'ın nimetlerinin hangilerini yalanlayabiliyorsunuz?

Sonraki ayette ise Allah mücrimlerin günahlarının açıkça sorulmamasının sebebini açıklayarak:

Günahkârlar Simalarından Tanınır da Perçem ve Ayaklarından Yakalanırlar:

İslam'da insanın en büyük suçu küfür ve şirktir. O da her daim nimetlerinden yararlandığı âlemin sahibi olan Rabbini tanımayıp, nimetlerin ondan değil de kendiliğinden var olduğunu düşünmesidir. Bu günah da sapkınlık ve nankörlük addedilir.²⁰² Allah mücrimlerin cezasını melekler tarafından verileceğini, kıyamet gününde perçem ve ayaklarından tutularak ateşe fırlatılacaklarını, bazen de perçemlerinden tutularak, yüzükoyun süründürülerek ve ayakları arkalarından bir zincire vurularak (yaka paça edilip) cehenneme atılacaklarını belirtmiş.²⁰³ Artık simaları endişe ve korkudan kararmış, gözlerindeki çirkinlik ve azap kederi bedenlerine yayılmıştır. Bu azap da işledikleri şirk, küfür ve zulmün bir neticesi olduğundan kendilerinden başkasını suçlayamazlar.²⁰⁴

Mücahid, İbn Abbâs, İbn Cureyc ayetlerin yorumunda, “*Melekler suçlu kişileri sormayacaktır. Çünkü onlar simalarından tanınırlar.*”²⁰⁵ Dahhâk ise “*Melek suçluyu*

²⁰² Mevdûdî, *a.g.e.*, 6/81.

²⁰³ Elmalılı, *a.g.e.*, 7/106. İbn Aşûr, *a.g.e.*, 27/262. Taberanî, *a.g.e.*, 6/177. Bursevî, *a.g.e.*, 20/413. Zuhaylî, *a.g.e.*, 14/189. Sabunî, *a.g.e.*, 1354. Koçyiğit, *a.g.e.*, 6/572. Râzî, *a.g.e.*, 29/118. Es- Seâlibî, *a.g.e.*, 5/353. Ateş, *a.g.e.*, 5/2590. Mevdûdî, *a.g.e.*, 6/81. Kûr'ân Yolu, *a.g.e.*, 5/209.

²⁰⁴ Mevdûdî, *a.g.e.*, 6/80, Vehbe Zuhaylî, *a.g.e.*, 14/189. Bilmen, *a.g.e.*, 7/3577.

²⁰⁵ Kurtubî, *a.g.e.*, 16/574. Suyûtî, *a.g.e.*, 14/130. Kurtubî, *a.g.e.*, 14/7655.

perçeminden tutarak ayaklarına doğru kıvırır, sırtı kırılıncaya kadar alnı bir araya getirilerek cehenneme atılacaktır.”²⁰⁶ yorumunu yapmıştır.

Âyette mücrimlerin sefil ve zavallı durumu anlatılarak kâfirlere bir tehdit, diğer taraftan Müslümanlara bu duruma düşmemeleri için bir uyarı ve hatırlatma vardır. Yüce Allah kâfirleri bu şekilde azaplandırmaya muktedir iken siz O’nun hangi nimetlerini yalanlayabiliyorsunuz?

İşte Bu, Günahkârların Yalan Saydıkları Cehennemdir. Onlar Cehennem ile Kaynar Su Arasında Dolaşır Dururlar: Ayette şu mana takdir edilmiştir: İşte bu görüp duyduğunuz şey, dünyada varlığını yalanlayıp durduğunuz cehennemdir. Şimdi onu gözünüzle hakkal-yakîn görüyorsunuz.²⁰⁷ Ayet onları azarlama ve aşağılama maksatlıdır.²⁰⁸ Çünkü onlar dünyada Müslümanların İslam çağrısına aynı inkârî ve istihzaî tavrı takınmışlardır.

Ahiretteki durumları da **cehennemle kaynar su arasında gidip gelmeleridir.** Cehennemde şiddetli azap ve kavurucu ateşi görünce aşırı bir şekilde acıkıp zakkum ağacından yerler ancak açlık ve susuzlukları kat be kat artar. Daha fazla susayınca yerlerinde dönüp dolaşacak ve orada kaynar sudan başkasını bulamayacaklar. Susuzluğa dayanamayıp o sudan içecekler ve tekrar susayacaklar. Bu şekilde cehennem ile kaynar su arasında (kısır döngü içerisinde) gidip gelerek daha farklı bir azabı tatmış olacaklar.

Ayetteki “*hamîm*” ise içildiğinde eritilmiş bakır misali bağırsakları ve iç organları parçalayan son derece kaynar sudur.²⁰⁹ Ayet-i Kerimede: “*Boyunlarında demir*

²⁰⁶ İbn Kesîr, *a.g.e.*, 14/7655.

²⁰⁷ Zuhaylî, *a.g.e.*, 14/188. Bursevî, *a.g.e.*, 20/414.

²⁰⁸ Es-Seâlibî, *a.g.e.*, 5/353.

²⁰⁹ Râzî, *a.g.e.*, 29/121. Mevdûdî, *a.g.e.*, 6/83. Nesefî, *a.g.e.*, 3/416. Sabunî, *a.g.e.*, 1354. Es-Seâlibî, *a.g.e.*, 5/177. Elmalılı, *a.g.e.*, 7/106. İbn Aşûr, *a.g.e.*, 27/264. Zuhaylî, *a.g.e.*, 14/189.

halkalar ve zincirler olduğu halde sıcak suya sürükleneceler, sonra da ateşte yakılacaklar."²¹⁰ Bir diğer ayette: "İnkâr edenler için ateşten bir elbise biçilmiştir. Onların başlarına kaynar su dökülecektir. Bununla karınlarının içindekiler ve derileri eriyecektir."²¹¹

Esed ise ayetin yorumunda, "Onlar maddî azap ile yakıcı ümitsiz bir pişmanlık arasında gidip gelirler". Demiştir.²¹²

Yüksek derecede kaynar su kısmı için Katâde, Mücâhid, İkrime, İbn Abbâs, "Kaynaması son safhaya gelen, ısısı son derecede olan" yorumunu yapmışlardır.²¹³ Ka'b ise "Bu cehennem vadilerinden bir vadidir, cehennem ehli orada toplanır, oraya daldırılır, daha sonra cehennem ateşine atılırlar ve bu sıcak suyla cehennem arasında gidip gelmeleri devam eder." demiştir.²¹⁴

Ayetlerdeki vasıflar, Allah'ın Gafur ve Rahim olmasının yanında sonsuz bir adaletle Kahhar ve Cabbar olduğunu da ispat ediyor. O Mümin ve Salihlere (manen) ne kadar yakınsa, kâfir ve müşriklerden de o derece uzak ve zamanı geldiğinde azabını tattırandır. Bunun için Müslüman her daim havf ile reca arasında olur. İyilik yaptığı zaman Allah'ın rahmetini, kötülük yapacağı zaman da Kahhar sıfatını unutmaz.

Allah azap çeşitlerini anlatarak insanların doğru yolda sebatları için farklı üsluplar kullanıyor. Azabı bilip uyarıları aldıktan sonra Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

²¹⁰ Gâfir, 40/71-72.

²¹¹ Hac, 22/19-21.

²¹² Esed, a.g.e, 1277.

²¹³ Suyûtî, a.g.e, 14/130.

²¹⁴ Kurtubî, a.g.e, 16/576. İbn Kesîr, a.g.e, 14/7657.

Allah mücrimlerin karşılaştıkları çeşitli uhrevî azapları belirttikten sonra her daim Rablerinden sakınan takvalı kulları için hazırladığı bazı maddi ve manevi nimetleri sıraladı:

ولمن خاف مقام ربه جنتان (46) فبأي آلاء ربكما تكذبان (47) ذواتا أفنان (48) فبأي آلاء ربكما تكذبان (49) فيهما عينان تجريان (50) فبأي آلاء ربكما تكذبان (51) فيهما من كل فاكهة زوجان (52) فبأي آلاء ربكما تكذبان (53) متكئين على فرش بطاننها من إستبرق وجنا الجنتين دان (54) فبأي آلاء ربكما تكذبان (55) فيهن قاصرات الطرف لم يطمثهن إنس قبلهم ولا جان (56) فبأي آلاء ربكما تكذبان (57) كأنهن الياقوت والمرجان (58) فبأي آلاء ربكما تكذبان (59) هل جزاء الإحسان إلا الإحسان (60) فبأي آلاء ربكما تكذبان (61)

46- Rabbinin Yüceliğinden Sakınan Kimseler için İki Cennet Vardır. 47- O Halde, Rabbinizin Hangi Nimetlerini İnkâr Edebilirsiniz? 48- Her İki Cennette de Çeşit Çeşit ve Eşsiz Nimetler Bulunur. 49- O Halde, Rabbinizin Hangi Nimetlerini İnkâr Edebilirsiniz? 50- İkisinde de Akıp Giden İki Pınar Vardır. 51- O Halde, Rabbinizin Hangi Nimetlerini İnkâr Edebilirsiniz? 52- İkisinde de Her Tür Meyveden Çift Çift Vardır. 53- O Halde, Rabbinizin Hangi Nimetlerini İnkâr Edebilirsiniz? 54- (Cennetekiler) Astarları Atlastan Yataklar Üzerine Kurulmuşlardır. Bu İki Cennetin Meyveleri Kolayca Erişilebilecek Yakınlıktadır. 55- O Halde, Rabbinizin Hangi Nimetlerini İnkâr Edebilirsiniz? 56- Oralarda Eşinden Başkasına Bakmayan Kadınlar Vardır Ki, Onlardan Önce Hiçbir İnsan ve Cin Onlara Dokunmamıştır. 57- O Halde, Rabbinizin Hangi Nimetlerini İnkâr Edebilirsiniz? 58- Onlar Yakut ve Mercan Gibidirler. 59- O Halde, Rabbinizin Hangi Nimetlerini İnkâr Edebilirsiniz? 60- İyiliğin Karşılığı İyilikten Başkası Mıdır? 61- O Halde, Rabbinizin Hangi Nimetlerini İnkâr Edebilirsiniz?

Rabbinin Makamından Sakınanlara İki Cennet Vardır: Rabbinin makamından kastedilen, Allah'ın her şeyin üzerinde olan kudret ve hâkimiyetidir.

Onun makamından sakınanlar, Allah'ın azabından korkan ve her daim O'nun mürakabesinin bilincinde olup, rızasına uygun olmayan amelden sakınan ve farzları eda eden kullarıdır. İşte bu iki cennet onlara vâdedilmiştir.²¹⁵ Ayet-i Kerimede takvalı kullar hakkında: *“Rablerinden özlere saygı ile titrer, kötü hesaptan korkarlar.”*²¹⁶

Taberanî ve İbn Merduye'nin Ebu'd-Derdâ'dan rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) “Rabbinin makamından sakınan kimseye iki cennet vardır.” Ayetini okuyunca ben (Ebu'd-Derdâ) *“Ya Resulellah! Kişi zina edip, hırsızlık etse bile mi?”* dedim. Hz. Peygamber (s.a.v) ikinci defa *“Rabbinin makamından sakınan kimseye iki cennet vardır.”* Ayetini okudu. Ben bir daha *“Ya Resulellah! Kişi zina edip, hırsızlık yapsa bile mi?”* dedim. Hz. Peygamber (s.a.v) üçüncü kez *“Rabbinin makamından sakınan kimseye iki cennet vardır.”* Ayetini okudu. Ben yine de, *“Ya Resulellah! Kişi zina edip, hırsızlık yapsa bile mi?”* dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v): *Evet, Ebu'd-Derdâ'ya rağmen (bunu çok garipsese bile) dedi.*²¹⁷

İki cennet ile ne amaçlandığı konusunda müfessirler değişik yorumlar yapmışlardır. Bunların başlıcaları:

a) Biri insana, diğeri cinlere verilecek olan.²¹⁸ **b)** Biri farzları yapıp, iyi işleri yapmanın, diğeri ise haramlardan kaçınmanın mükâfatı olan.²¹⁹ **c)** Biri hak edilmiş ödül olarak, diğeri bunun üzerine Rabbanî ikram olarak verilecek olan cennet.²²⁰ **d)** Biri

²¹⁵ Bursevî, *a.g.e*, 20/418. Zuhaylî, *a.g.e*, 14/192. *Kûr'ân Yolu*, 5/209. İbn Aşûr, *a.g.e*, 27/265. Kurtubî, *a.g.e*, 16/577. Es-Seâlibî, *a.g.e*, 6/178. Elmalılı, *a.g.e*, 7/106. Neseî, *a.g.e*, 3/416.

²¹⁶ Ra'd, 13/21.

²¹⁷ Suyûtî, *a.g.e*, 14/134. Hâkim et-Tirmizî, 1/277. İbn Kesîr, *a.g.e*, 14/7657.

²¹⁸ Neseî, *a.g.e*, 3/416.

²¹⁹ Elmalılı, *a.g.e*, 7/103.

²²⁰ Bursevî, *a.g.e*, 20/418.

cismanî, diğeri ruhanî olan cennet.²²¹ e) Biri adn cenneti bir diğeri adn olmayan cennet.²²² f) Biri dârû'l-İslam, diğeri ise dârû's-selâm olan cennet.²²³ g) Kesretten kinaye olan çoğulun kastedilip tesniye lafzıyla geldiği.²²⁴ h) Biri eşyaları altından olan, diğeri eşyaları gümüşten olan cennet. i) Biri peşin olan cennet. diğeri ise te'cil edilmiş cennettir.²²⁵

İbn Abbâs'tan rivayet edildiğine göre, Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: “İki cennet,” cennetin eni kadar iki bahçedir. Bunların her biri yüz yıllık mesafedir. Her birisinin ortasında nurdan bir ev vardır. O bahçenin kararı sabittir, ağaçları da sabittir.”²²⁶

Kabul gören görüş ise, insanlara ve cinlere verilecek olan maddi ve manevi olan iki cennettir. Maddi olanı, hayırlı amellerinden ötürü verilecek olan, dünya nimetlerine benzeyen nimetlerdir. Manevi olanı da Allah'ın rızası ve bunun karşılığı olan özel nimetlerdir.²²⁷

Görüşler çok farklı olsa da Allah sâlih kullarına hiç bir gözün görmediği, hiç bir kulağın işitmediği ve kimsenin aklına gelmeyecek özel nimetler hazırlamıştır.²²⁸

Allah iki cenneti zikrettikten sonra onları şöyle vafetti:

²²¹ Esed, *a.g.e*, 1279.

²²² İbn Kesîr, *a.g.e*, 7/7556

²²³ Râzî, *a.g.e*, 29/112. Kûr'ân Yolu, *a.g.e*, 5/213. Mevdûdî, *a.g.e*, 6/83. Bursevî, *a.g.e*, 20/421.

²²⁴ İbn Aşûr, *a.g.e*, 27/265.

²²⁵ Kuşeyrî, *a.g.e*, 2/569.

²²⁶ Kurtubî, *a.g.e*, 16/576. Mevdûdî, *a.g.e*, 6/83.

²²⁷ Zuhaylî, *a.g.e*, 14/192.

²²⁸ Buharî, 145/89.

İçlerinde Çeşit Çeşit Ağaçlar, Dallar ve Meyveler Vardır: Bu ağaçlarda her çeşidinden olgun ve kaliteli çok çeşit meyve ve dalları iç içe sarmalanmış birbirinden güzel, geniş ve sınırsız yeşil ekinler vardır. Nimetleri her daim taze, tatları değişmez ve dünyadaki nimetler gibi fani olmazlar.²²⁹Dalların ve meyvelerin ayrıca zikredilmesi bahsedilen ağaç ve bahçelerin kusursuzluğuna ve bereketine işarettir.

İbn Abbâs, Abd b. Humeyd, Dahhâk, Mücahid ayeti “*Bu iki cennet çeşitli renkli meyvelerle doludur*” şeklinde açıkladılar.²³⁰

Ayette kastedilen de, siz bu nimetleri yalanlarsanız da müminler bu cennetlere sahip olacak ve orada ebediyyen kalacaklardır. O halde siz bu nimetlerin de vasfını bildikten sonra Rabbinizin nimetlerinin hangilerini yalanlayabilirsiniz?

Bu İkisinde Akan İki Kaynak Vardır: İki cennetin her birinde akan iki pınar, kaynak suyu vardır. Bunlar hem o ağaçları sulamak hem de aradaki güzelliği tamamlayıp göz zevkini okşamak içindir. Hasan el-Basrî birine “*Tesnîm,*” diğerine ise “*Selsebil*” ismi verilir demiştir.²³¹Bu estetik görüntülerin hoş gitmesinin başlıca nedeni insan ruhunun cennete göre yaratılmış olmasıdır. Bir diğer görüş de, sürekli akan su, sonsuzluğun ve tükenmeyen bolluğun göstergesidir.²³²Kûr’ân’da da cennet vasıflarında sürekli onlardan bahsedilir.²³³ Ayet-i Kerime’de: “*Gerçekten takva sahibi olanlar, cennetlerde ve pınar başlarındadır.*”²³⁴

²²⁹ Râzî, *a.g.e*, 29/122. Bursevî, *a.g.e*, 20/421. Taberî, *a.g.e*, 13/8165. Zuhaylî, *a.g.e*, 14/193. Elmalılı, *a.g.e*, 7/110. Koçyiğit, *a.g.e*, 20/574.

²³⁰ Suyûtî, *a.g.e*, 14/137. İbn Kesîr, *a.g.e*, 14/7557.

²³¹ Bursevî, *a.g.e*, 1355. Kurtubî, *a.g.e*, 16/580. Mevdûdî, *a.g.e*, 6/83.

²³² Esed, *a.g.e*, 1279.

²³³ Bursevî, *a.g.e*, 20/416. Taberî, *a.g.e*, 13/8165. Râzî *a.g.e*, 29/122.

²³⁴ Hicr, 15/45.

Beydâvî ise iki kaynağı, insanın ulaşabileceği iki tür bilgi kaynağını veya mecrasını sembolize eder, biri zahiri ilim, diğeri ise batınî (ledunnî ilim) şeklinde yorumlamıştır.²³⁵ İbn Abbâs ayetin tefsirinde, “*Bu iki pınar Allah’ın mükafatı olup cennetliklere suları ile akar. Pınarlar tatlı su akıtırlar. Birisi Tesnîm, diğeri de Selsebîldir. İki pınar dünyadan kat kat büyüktür. Yataklarındaki küçük çakıllar kırmızı yakut ve yeşil zebercettir. Toprakları kâfûr, tortuları ezfer miski, kıyıları ise zâferandır*”.²³⁶ Atiyye ise “*Bu iki pınardan birisi kokmayan sudan, diğeri ise tahir olup sarhoş etmeyen tahir lezzetli şaraptandır*” demiştir.²³⁷

Allah Müslümanlara onları ferahlatacak ve dünya nimetlerinden yüzlerce kat lezzetli ve kokmayan nehirler, kaynaklar hazırlamıştır. O halde vâdedilen bu sonsuz ve eşsiz güzelliklerin sahibi Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

İki Cennette Her Meyveden Çifter Çifter Vardır: Sözü edilen iki cennette her çeşit meyveden çifter çifter bulunduğu²³⁸ belirtilmiştir. Müfessirler “çift” kelimesini farklı şekillerde yorumlamışlardır:

a) İki farklı tat ve değişik lezzet manasında olan. İbn Ebi Hâtîm’in rivayetine göre İkrime ayeti yorumlarken: “İkisinde de bütün meyvelerden vardır.” dedi. İbn Abbâs: “Dünyada meyve olarak değişik bütün tatlar da cennette mevcuttur. Hatta Ebu Cehil karpuzu bile ancak tatlı bir şekilde” dedi.²³⁹ **b)** Yaş ve kuru meyve manasında geçmesi. Çünkü insan bazen yaş, bazen de kuru meyveyi arzular.²⁴⁰ **c)** Çeşit çeşit renk

²³⁵ Esed, *a.g.e*, 1278.

²³⁶ Kurtubî, *a.g.e*, 16/580.

²³⁷ İbn Kesîr, *a.g.e*, 14/7558.

²³⁸ Es-Seâlibî, *a.g.e*, 5/354.

²³⁹ Suyûtî, *a.g.e*, 14/138.

²⁴⁰ Elmalılı, *a.g.e*, 7/110. İbn Aşûr, *a.g.e*, 27/266.

ve tatlarda²⁴¹ (tatlı, ekşi, mayhoş) çiftler çiftler meyveler anlamında²⁴² **d)** Biri cennetin bilinen genel nimetleri, diğeri ise Allah'ın evliya kullarına has olan, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve kimsenin tasavvur edemeyeceği özel meyvelerdir. Bu meyvelerin çiftlerinden her biri ayrı bir renk, ayrı bir koku ve değişik bir lezzet taşır.²⁴³

Allah'ın ayette zikrettiği meyveler farklı farklı olsa da dünya meyvelerinden daha lezzetli ve daha üstündür. İsim olarak benzese de tatları arasında büyük farklar vardır. Bu meyvelerin çift olarak zikredilmesi de bolluğuna işaret eder ve yaz kış meyvesi gibi bir ayırım ya da bekleme süresi yoktur. Böyle bir süreç dünya ve onun fani nimetleri için geçerlidir.

Allah yüce kudretiyle sınırsız meyveleri yaratmasına rağmen sizler Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabiliyorsunuz?

Orada Astarları Parlak İpekten Olan Minderlere Yaslanırlar ve İki Cennetin Meyvelerine Kolayca Ulaşırlar: Cennet ehli kaldıkları yerlerde astarları saf ipekten olan, elmaslarla süslenmiş²⁴⁴ döşekler üzerinde yatarlar. Bu yumuşak yerlere uzanabildikleri gibi, diledikleri an çok yakınlarına uzanan meyvelerden arzuladıklarını kolayca toplayıp yiyebilirler.²⁴⁵ Kûr'ân-ı Kerim'de: "*O (cennete giren kişi), meyveleri kolayca toplanabilecek yüksek bir bahçede hoşnut edici bir yaşayış içindedir.*"²⁴⁶ İbnu'l-Münzîr'in rivayetine göre İbn Abbâs'a bu ayet okununca minderlerin astarları saf ipekten ise o halde bu yatakların örtüleri kim bilir nasıldır (bir düşünün) denildiğinde,

²⁴¹ Sabûnî, *a.g.e.*, 1355.

²⁴² Taberânî, *a.g.e.*, 6/179.

²⁴³ Nesefî, *a.g.e.*, 3/416. Mevdûdî, *a.g.e.*, 6/86. Sabûnî, *a.g.e.*, 1355. Bursevî, *a.g.e.*, 20/421.

²⁴⁴ Sabûnî, *a.g.e.*, 1355.

²⁴⁵ Bursevî, *a.g.e.*, 20/424. Koçyiğit, *a.g.e.*, 6/574.

²⁴⁶ Hâkka, 69/21-23.

İbn Abbâs: Bu, Allah'ın "*Hiç kimse yapmakta olduklarının karşılığı olarak, onlar için gizlenen göz aydınlıklarını bilemez.*"²⁴⁷ Ayetinde olduğu şekildedir, cevabını verdi.²⁴⁸

Burada döşeklerin zikredilmesi mutlak istirahatın ve zihin dinlenmesinin bir sembolüdür. Cennet döşek ve yataklarının saf ipekten olduğu vurgusu da cennetin eşsiz güzelliğinin derûnî, ruhî bir vasıfta olmasının delilidir.

İki Cennet Meyvelerinin Yakınlığı konusunda da ayette: "*Gökleri onlara yakın, meyveleri de onlara amade kılınmıştır.*"²⁴⁹ denilmiştir. Başka ayetlerde ifade edildiği üzere nimetler kullara yakındır. Meyve almak isteyenenden uzaklaşmaz, zahmet çekmez, uzanmaz, tam aksine dallarıyla o kişiye doğru yaklaşır. Kul isterse ayakta, isterse yaslanarak oturmuş olsun, arzu ettiğinde ağacın dalı yaklaşır ve sevdiği meyveyi ağzına aldıktan sonra o meyve yerine bir başkası yaratılır.²⁵⁰ Cennette var olan bu meyvelerin bazıları yakın, diğer kısma yaklaşıldığında uzak görülmez, cennet ehli bu nimetlere eşit mesafe ve kolaylıkta erişir.²⁵¹

Allah dileseydi insanları yeniden diriltmez, onları dünya hayatıyla iktifa ettirirdi. Ancak mümin kullarına Kûr'ân'da geçtiği üzere eşsiz nimetler vadetmiştir. Ayette geçen, cennette istenilen nimeti elde etmenin rahatlığını anlatmak, yemenin ve zevklenmenin kolaylığını hatırlatmaktır. Bu da Allah'ın rahmet ve inam sıfatlarının bir tecellisidir. Bütün bu nimetlere rağmen Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

²⁴⁷ Secde, 32/17.

²⁴⁸ Suyûtî, *a.g.e.* 14/139. İbn Cerîr, (22/244). Elmalılı, *a.g.e.* 7/110. İbn Aşûr, *a.g.e.* 27/268.

²⁴⁹ İnsan, 76/14.

²⁵⁰ Zuhaylî, *a.g.e.* 14/193. Taberânî, *a.g.e.* 6/179.

²⁵¹ Râzî, *a.g.e.* 29/127.

Oralarda Gözlerini Yalnızca Kocalarına Çevirmiş Kadınlar Vardır:

Kadının en belirgin özelliği hayâsı ve iffetidir. Bu yüzden Allah cennet nimetlerini sayarken, kadının güzelliğinden önce hayâ ve iffetine dikkat çekmiştir.²⁵² Elmalılı ise ayete ikinci bir yorum yaparak kastedilenin kendisine bakanın dikkatini şahsında toplayan, bir defa göreni başkasına bakmak istemeyecek kadar kendine bağlayan dilberlerdir demiştir.²⁵³ Ayette bakire, dul, genç ve yaşlı tüm sâliha kadınlar cennete girince bakire ve genç hale dönecek, cennet erkeklerine zevce olacaklardır.²⁵⁴ Ayetten, cennette cinlerden olan cennet cin dilberlerin varlığı da anlaşılıyor. Bu kadınlar insan olan takvalı kadınlar gibidir. Erkek cinlere eş olacaklardır.²⁵⁵ Cennetteki bu eşler müminlere has olarak yaratılan kadınlardan da olabilir. Dünyadayken hiç evlenmemiş müttakî kadınlardan da olabilir. Aynı durum erkekler için de geçerlidir.²⁵⁶

Bu kadınlara daha önce insan veya cin dokunmamış (bakiredirler): Ayette geçen, onların bakire daha önce kimseyle ilişkilerinin olmadığı veya Allah'ın onları dünyadakinden daha güzel bir vasıfta yaratacağı manasındadır. Onların bu niteliği ayrı bir nimettir. Çünkü insan duldan çok bakir olana ilgi duyar.²⁵⁷

Kûr'ân'da cennet kadınları için kullanılan benzetmelerden birisi de **yakut ve mercandır**. Yakut ve mercan en değerli taşlardır. O kadınların yanakları yakut gibi kırmızı şekilde ışıldar²⁵⁸ ve mercan gibi saf ve beyaz olurlar.²⁵⁹

²⁵² İbn Aşûr, *a.g.e*, 27/265. Mevdûdî, *a.g.e*, 6/83.

²⁵³ Elmalılı, *a.g.e*, 7/110.

²⁵⁴ Mevdûdî, *a.g.e*, 7/84. Nesefî, *a.g.e*, 3/417.

²⁵⁵ Nesefî, *a.g.e*, 3/417. Râzî, *a.g.e*, 29/128.

²⁵⁶ Kurtubî, *a.g.e*, 16/585. Mevdûdî, *a.g.e*, 7/84.

²⁵⁷ Bursevî, *a.g.e*, 20/425.

²⁵⁸ Sabûnî *a.g.e*, 1356.

²⁵⁹ Bilmen, *a.g.e*, 3580. Elmalılı, *a.g.e*, 7/111.

Mücahid, Hasan el-Basri ayeti “*Bu kadınlar yakut parlaklığında, mercan beyazlığında*” şeklinde yorumlamışlardır.²⁶⁰ Bir diğer hadiste de Ebu Said el-Hudrî’den rivayet edildiğine göre Peygamberimiz “*Onlar yakut ve mercan gibidirler.*”²⁶¹ Ayetini tefsir ederken şöyle buyurmuştur: “*Kişi onlardan birinin peçesini kaldırıp baktığında yüzünün aynadan daha parlak olduğunu görür. Üzerindeki incilerden en küçüğü, doğu ile batı arasını aydınlatacak kadar parlaktır. Üzerinde yetmiş kat elbise bulunur. Fakat bu elbiselerin ardından bakıldığında (güzel şeffaflığından dolayı) baldırlarının ilikleri dahi görünür.*”²⁶²

Bu ayetlerde Allah’ın dünyanın en güzel nimetlerinden birisi olan aşkı ve lezzetlerini her türlü acı ve problemden uzak bir halde var ettiğini görüyoruz.

Kûr’ân-ı Kerîm, cenneti vasfederken nimetleri dünyadaki ihtiyaç sıralanışına göre şu şöyle dizmiştir: İlk önce meskeni (cenneti), sonra insanı rahatlatan bahçeleri ve yenilecek nimetleri, daha sonra istirahat yerini (döşeği) zikretti. En sonunda da bu döşekte kendileriyle beraber olunacak eş ve hurilerden bahsetmiştir. Bütün bunlar cennette de bu dünyada var olan ancak mükemmelliği aşikâr, dünyayla kıyaslanamayacak kadar müthiş nimetlerin varlığını anlatır. Bahsi geçen bütün bu lezzetlere karşı ey insanlar ve cinler Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

İyiliğin Mükâfatı İyilikten Başkası mıdır? : İyilik olarak tercüme edilen “*ihsan*” kelimesi birden çok manaya gelmektedir. En belirgin ve meşhur olanı Allah’a ve Resulüne iman etmek, O’nu tevhid etmek ve hayırlı ameller işlemek şeklindedir.²⁶³

²⁶⁰ Zuhaylî, *a.g.e*, 14/194. Suyûtî, *a.g.e*, 14/142.

²⁶¹ Rahmân, 55/58.

²⁶² Suyûtî, *a.g.e*, 14/143. Beyhakî, (330,375). İbn Kesîr, *a.g.e*, 14/7658.

²⁶³ Zuhaylî, *a.g.e*, 14/194. Elmalılı, *a.g.e*, 7/111. Taberânî, 6/180. Râzî, *a.g.e*, 29/131. Es-Seâlibî, *a.g.e*, 5/355. Esed, *a.g.e*, 1278. Mevdûdî, *a.g.e*, 6/85.

Hadiste ayetin tefsirinde peygamberimiz “Kendisine tevhid nimetini ihsan ettiğim kişiyi mükâfatı cennetten başkası değildir.”²⁶⁴ Buyurmuştur. Bir diğer mana da Cibril hadisinde geçen “ihsan makamıdır.” O da “Allah’ı görüyormuşçasına ihlaslı ve imanlı bir şekilde Allah’a kulluk yapmaktır.”²⁶⁵ Bu şekilde de daha önceki ayetlerde geçen “Rabbinin makamından korkmanın” manası ortaya çıkar.²⁶⁶ Ayet-i Kerime’de “Güzel amel edenlere daha iyi ve daha fazla karşılık verilecektir.”²⁶⁷ Buyrulmuştur.

Kastedilen de Allah indinde hiçbir amel zayî olmamasına ve herkes yaptığının karşılığını kusursuz bir şekilde, tastamam almasına rağmen sizler Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

ومن دونهما جنتان (62) فبأي آلاء ربكما تكذبان (63) مدهامتان (64) فبأي آلاء ربكما تكذبان (65) فيهما
عينان نضاختان (66) فبأي آلاء ربكما تكذبان (67) فيهما فاكهة ونخل ورمان (68) فبأي آلاء ربكما تكذبان
(69) فيهن خيرات حسان (70) فبأي آلاء ربكما تكذبان (71) حور مقصورات في الخيام (72) فبأي آلاء ربكما
تكذبان (73) لم يطمثهن إنس قبلهم ولا جان (74) فبأي آلاء ربكما تكذبان (75) متكئين على رفرف خضر
وعبقرى حسان (76) فبأي آلاء ربكما تكذبان (77)

62- Bu İki Cennetten Başka İki Cennet Daha Vardır. 63- O Halde, Rabbinizin Hangi Nimetlerini İnkâr Edebilirsiniz? 64- (Bu Cennetler) Koyu Yeşildirler. 65- O Halde, Rabbinizin Hangi Nimetlerini İnkâr Edebilirsiniz? 66- İçlerinde (Suları) Durmayıp, Gürül Gürül Fıskıran İki Nehir Vardır. 67- O Halde, Rabbinizin Hangi Nimetlerini İnkâr Edebilirsiniz? 68- Her İkisinde de Türlü Meyveler, Hurma Ve Nar Vardır. 69- O Halde, Rabbinizin Hangi Nimetlerini İnkâr Edebilirsiniz? 70- Orada Huyları ve Yüzleri Güzel Kadınlar Vardır. 71- O

²⁶⁴ Tirmizî, 2/266. Deylemî, 4/337. Beyhakî, 1/372.

²⁶⁵ Buharî, (İman, 37). Müslim, (İman, 57).

²⁶⁶ Elmalılı, a.g.e, 7/111.

²⁶⁷ Yunus, 10/26.

Halde, Rabbinizin Hangi Nimetlerini İnkâr Edebilirsiniz? 72- O Kadınlar Ceylan Gözlü Olup, Çadırlar içinde Korunmuştur. 73- O Halde, Rabbinizin Hangi Nimetlerini İnkâr Edebilirsiniz? 74- Onlara Daha Önce Ne İnsan, Ne de Cin Dokunmuştur. 75- O Halde, Rabbinizin Hangi Nimetlerini İnkâr Edebilirsiniz? 76- (Zevceleri) Yeşil Yastıklara ve Güzel Döşemelere Yaslanarak Nimetlenirler. 77- O Halde, Rabbinizin Hangi Nimetlerini İnkâr Edebilirsiniz?

Allah, geçmiş ayetlerde Rablerinden sakınan kullarının ödülü olan cennetin genel sıfatlarını anlattıktan sonra, cennetin diğer vasıflarını zikretti. Bu bölümde diğer mükâfat olan cennetleri zikretti:

“Bu İkisinden Başka İki Cennet Daha Vardır.”

Rablerinden sakınan müminler için daha önce zikri geçen iki cennetten başka iki cennet daha yaratılmıştır ancak bu iki cennet sahipleri fazilet ve derece açısından ilk olarak zikredilen cennetlik kulların daha aşağısındadır.²⁶⁸ Ebu Musa el-Eş'arî'den nakledilen hadiste “İki cennet var, kapıları altındandır. İki cennet daha vardır, kapıları ve içindeki eşya gümüştedir.”²⁶⁹ İlk ikisi mukarrabînin, son ikisi ashab-ı yeminidir. İlk geçen iki cennette ağaçlar, meyveler v.s vardır. Bu iki cennet ise yemyeşildir.²⁷⁰

Ayette geçen (dûn) kelimesine Mevdûdî²⁷¹ ve Bursevî²⁷² iki mana vermişlerdir:

a) Daha alçak, aşağı (Daha az faziletli) b) Bir şeye ilave, ek olarak.

²⁶⁸ İbn Âşûr, *a.g.e*, 27/265. Zuhaylî, *a.g.e*, 14/198. Neseî, *a.g.e*, 3/417. Koçyiğit, *a.g.e*, 6/577. Elmalılı, *a.g.e*, 7/111. Taberânî, 6/180. Râzî, *a.g.e*, 29/131. Es-Seâlibî, *a.g.e*, 5/355. Mevdûdî, *a.g.e*, 6/85.

²⁶⁹ Kurtubî, *a.g.e*, 16/587. Suyûtî, *a.g.e*, 14/148. İbn Kesîr, *a.g.e*, 7657.

²⁷⁰ Bursevî, *a.g.e*, 20/433.

²⁷¹ Mevdûdî, *a.g.e*, 6/85.

²⁷² Bursevî, *a.g.e*, 20/433.

Bu manaları incelediğimizde birinciye göre ayetin anlamı: “Bütün cennetkilerle yukarıda anlatılan iki cennete ek olarak, iki bahçe daha verileceği” dir. Veya “Bu iki bahçe önceden zikredilen bahçelerden daha aşağı olacaktır.” Mâverdî, İbn Zeyd, İbn Abbâs, İbn Cureyc²⁷³ de bu tefsiri yapmışlardır. İkinci mana ise: “Önceki iki bahçe asıl olup çok daha güzeldirler, bu bahçeler ise ilavedir.” Güçlü olan görüş birincisidir. Çünkü daha önceki ayette geçen iki cennete sahip olan, sonradan zikredilen cennetlere sahip olanlardan daha faziletlidirler.²⁷⁴

Esed, bu tefsirleri zayıf görüp bu ayette zikredilen nimetlerin daha önceki nimetlerin sonsuzluğuna ve yüce bir nimetin bolluğuna işaret ettiğini ifade etmiştir.²⁷⁵

Bunlar Koyu Yeşildirler: Bu bahçeler cennet nehirleriyle bolca sulandıklarından dolayı aşırı yeşil renktedir.²⁷⁶ İbn Abbâs ve başkaları²⁷⁷ da bu yorumu yapmışlardır. Mücahid²⁷⁸ ise siyah renklidirler demiştir.

Ayetlerden anlaşılan cennet tek bir merteye değildir. İnsanlar orada takva seviyelerine göre ağırlanacak, mükâfatlarını alacaklardır. Bu açıyla cehennem ehlinin de aynı seviye ve azapta olmadığı anlaşılır. Ve Allah hâkimlerin hâkimidir. Kullarına zerre miktarı zulmetmez. Hak ettikleri mükâfatı eksiltip arttırmadan, kimsenin amelini zayi etmeden karşılığını verir. Bu, O'nun adalet sıfatının tecellisidir. Rabbinizin adaletli taksimine rağmen onun hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

²⁷³ İbn Kesîr, *a.g.e.*, 7657. Kurtubî, *a.g.e.*, 16/587. Suyûtî, *a.g.e.*, 14/148.

²⁷⁴ Mevdûdî, *a.g.e.*, 6/85. Zuhaylî, *a.g.e.*, 14/199.

²⁷⁵ Esed, *a.g.e.*, 1279.

²⁷⁶ Nesefî, *a.g.e.*, 3/417. Celâleyn, *a.g.e.*, 470. Koçyiğit, *a.g.e.*, 6/577. Râzî, *a.g.e.*, 29/133.

²⁷⁷ Kurtubî, *a.g.e.*, 16/587.

²⁷⁸ Suyûtî, *a.g.e.*, 14/148.

İki Cennette Devamlı Fıskıran İki Kaynak Vardır: Anlatılan cennetler sadece ağaç ve yeşil alandan ibaret değildir. Buralarda devamlı sûrette fıskıran iki kaynak vardır. Pınarlar güçlü bir şekilde püsküren tatlı sulardır. Ayeti daha önce zikri geçen nehir ayetine karşılık sayıp kıyaslayanlar, akmanın fıskırmaktan daha güçlü olduğu kanaatine varmıştır. Fıskırma, alınan suyun yerine başka suyun gelmesiyle meydana gelir. Bu da suyun akmasına kâfi değildir. Akmanın gerçekleşmesinde ise su daha gürdür, bu yüzden önceki cennet vasfında “akmak” tabiri kullanılmıştır.²⁷⁹ Berâ b. Azib de²⁸⁰ bu görüşte olanlardandır.

Suyun varlığı insanlara zevk ve mutluluk verip, her devirde bereket ve zenginliğin sembolü olduğundan burada bir kez daha zikredilmiştir. Mana da ey insan ve cinler Rabbiniz size bu eşsiz nimetleri cennette de var edebiliyorsa onun hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

İçlerinde Meyve, Hurma ve Nar da Vardır: İki cennette çok farklı meyveler olmasına rağmen hurma ve narın zikredilmesi her birinin ayrı bir özelliğine delildir. Hurma gıda ve meyvedir. Nar ise meyve ve ilaç niyetiyle kullanılabilir. Bir diğer husus da birisi çok sıcak memlekette, diğeri de soğuk iklimli bölgelerde yetişir. Tat ve lezzet açısından ise her birinin kendine özgü tatlı ve ekşi bir aroması vardır. Bu da cennet nimetlerinin tek tip tatta değil birden fazla çeşit ve lezzet içerdiğine başka bir delildir.²⁸¹

İbn Abbâs da demiştir ki : “*Cennet hurmasının dalları yeşil zümrüttür. Kökü kırmızı altın, yaprakları cennet ehli için giysidir. Bu giysiden sarıkları ve hulleleri (cennet elbiseleri) biçilir. Meyvesi kovalar gibi süttten daha beyaz, baldan daha tatlı,*

²⁷⁹ es-Seâlibî, *a.g.e*, 5/357. Zuhaylî, *a.g.e*, 14/199. İbn Âşûr, *a.g.e*, 27/262. Sabûnî, *a.g.e*, 1359.

²⁸⁰ İbn Kesîr, *a.g.e*, 7657.

²⁸¹ Râzî, *a.g.e*, 29/126. Koçyiğit, *a.g.e*, 4/578. Neseî, *a.g.e*, 3/417. Kurtubî, *a.g.e*, 16/591. Bursevî, *a.g.e*, 20/436. İbn Aşûr, *a.g.e*, 27/263.

kaymaktan daha yumuşak ve çekirdeksizdir. Her koparıldığında yerine başkası yaratılır. Cennet nehirleri arksız, yataksız, akar.” ²⁸²

Daha önceki ayetlerde dünyada bulunan meyve isimleri geçse de bu sadece isimde bir benzerliktir. Ancak tat, öz ve kalıcılık açısından dünya nimetleriyle kıyaslanamaz. Bu yüzden ey kullar, Rabbiniz dünyada gördüklerinizin çok daha fazlasını ve hayalinizi aşacak nimetleri yaratmaya kadir iken sizler onun hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

“İçlerinde (cennetlerde) Huyları ve Yüzleri Güzel Dilberler Vardır:”

İki cennette içi ve dışı temiz olan dilberler vardır. Bu dilberler pis ve çirkin kokulu değildirler. Kocalarından başkasına süslenmezler. Gözlerini yükseğe dikmezler ve eşlerinden kaçmazlar.²⁸³ Müfessirlerin bir kısmına göre, ayette kastedilen, dünyada hayırlı amel işleyen, cenneti hak eden kadınlardır.²⁸⁴ Mümine kadınlar da bu dünyada, güzel veya çirkin, kısa ve uzun boylu ya da farklı şekil ve renklerde olsalar bile cennette hem huy hem de yüz olarak çok güzel ve etkileyici olacaklardır.²⁸⁵ Cennete girecek erkekler de bu sıfatlarla donanacaktır. Çünkü cennet noksanlık ve dünyadaki temennilerden arınıktır.²⁸⁶

Evzaî'nin İbnü-l Mübarek'ten bildirdiğine göre “Orada huyları hoş, yüzleri hoş dilberler (hatunlar) vardır.”²⁸⁷ ayetini açıklarken: “*Ayette kötü söz söylemeyen, kıskanç*

²⁸² Bursevî, *a.g.e*, 20/436. Kurtubî, *a.g.e*, 16/592.

²⁸³ Râzî, *a.g.e*, 29/127. Koçyiğit, *a.g.e*, 4/578.

²⁸⁴ Bursevî, *a.g.e*, 20/437. Sabunî, *a.g.e*, 1355.

²⁸⁵ İbn Âşûr, *a.g.e*, 27/273. Elmalılı, *a.g.e*, 7/112.

²⁸⁶ Kurtubî, *a.g.e*, 16/593. Râzî, *a.g.e*, 29/134. Zuhaylî, *a.g.e*, 14/199.

²⁸⁷ Rahmân, 55/70.

olmayan, kocalarına ve diğer cennet ehline eziyet vermeyen kadınlar kastedilmektedir” dedi.²⁸⁸

Ayette kadınların hem huy hem de yüzlerine vurgu yapılmasının sebebi, insanları ilk bakışta etkileyen sıfat yüz güzelliğidir. Ancak kadın veya erkek, güzelliğine rağmen huyları çirkin olursa insanları kendilerinden uzaklaştırırlar. Ahlakı güzel olanların ise yüzleri güzel değilse kıymetleri çoğu zaman bilinmemektedir. Bundan dolayı hem iç hem de dış güzelliğe vurgu yapıp insanların, onların varlığıyla mutlu ve güzel bir hayat süreceği belirtilmiştir. Bu âyet önce zikredilen iki cennetin buradaki iki cennetten daha üstün olduğunun başka bir delilidir. Çünkü önceki ayetlerde huriler yakut ve mercana benzetilmişlerdir.²⁸⁹ Sonrasında anlatılan cennetler içinse huyu ve yüzü güzel kadınlar denmiştir. Her güzel olan yakut ve mercan kadar güzel olmayabilir. O halde siz Rabbinizin yarattığı bu güzel kadınlara rağmen hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

“Çadırlar İçinde Eşlerine Has Kılınmış Huriler Vardır:”

Bu güzel huylu, güzel yüzlü kadınlar inciden yapılmış cennet çadırlarında gizlenen dilberlerdir. Cennet çadırlarıyla dünya çadırları arasında sadece isim benzerliği vardır.²⁹⁰ İlgi ve sevgileriyle sahiplerine has kılınmış ve iffet özellikleri vurgulanmıştır. Herkesin gözü önünde değillerdir. Yabancı gözlerden gizlenmiş, gözlerini kocalarından ayırmayan, onlara erkek veya cin olanlarına cin eli değmemiştir.²⁹¹ Bir diğer özellikleri

²⁸⁸ Suyûtî, *a.g.e.*, 14/153.

²⁸⁹ Rahmân, 55/58.

²⁹⁰ Bursevî, *a.g.e.*, 20/439.

²⁹¹ En-Nesefî, *a.g.e.*, 3/417. Mevdûdî, *a.g.e.*, 6/87.

de iş yapmak, meyve toplamak veya yorulmak için dışarı çıkmazlar. Çünkü hizmetçileri bu işlerle uğraşırlar.²⁹²

Beyhakî'nin Ebu Musa el-Eşari'den rivayetine göre, Hz. Peygamber bu ayetin tefsirinde: “Çadırın içi oyulmuş bir incidir ve yüksekliği altmış mildir. Müttakî için çadırın her kenarında birbirlerini görmeyen huriler vardır. Mümin onları tek tek dolaşır” buyurmuştur.²⁹³ Ayetin lafzı daha önceki ayetlerde geçmiş olsa da zikredilen ayetlerin evvelinde bu vasıflar anlatılan kadınlara mahsus olduğundan, ayette ikinci defa geçen kadınlar iki cennete aittir. Ayette lafzen tekrar olsa da manada tekrar yoktur. Veya önceki ayette geçen kadınlar, dünya kadınlarıdır. İkinci ayette zikredilen huriler hakkında olduğu için de tekrar yoktur. O halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

Onlara Daha Önce Ne İnsan, Ne De Cin Dokunmuştur: Âyet-i kerîme teşvik ve salih amelleri arttırmak için tekrar edilmiş veya önceki ayette mukarrabînin eşleri, bu ayetler ise iyilerin eşleri hakkında olduğu için tekrar sayılmaz.²⁹⁴

“Cennettekiler Yeşil Yastıklara ve Harikulade Güzel Döşeklere Yaslanırlar:”

Cennet ehli cennette desenli, yeşil yastıklara ve çok güzel döşeklere yaslanırlar. Ayette cennetin eşyalarına değinilmiştir. Yemyeşil bir cennetin ona uygun estetik döşenmiş, bunların üzerinde de yeşil yastıklar vardır. Yeşilin dinlendirici ve huzur veren bir renk olduğu da aşikârdır. Geçmişte de yeşil rengi sultan ve soyluların giydiği bir

²⁹² Bursevî, *a.g.e.*, 20/439.

²⁹³ Suyûtî, *a.g.e.*, 14/157. Buharî, 3243/4879. Müslim, 2838.

²⁹⁴ *Kûr'ân Yolu*, 5/214. Bilmen, *a.g.e.*, 7/3583. Bursevî, *a.g.e.*, 20/440.

renkti.²⁹⁵ Yaslanma ibaresi de içinde bulunulan ruhsal sevinç ve keyfin yansımaları ifade eder.

Ayette geçen *rafrāf* da sahibi bindiğinde onu istediği yere uçuran, eğilen ve kimseye zarar vermeden eski yerine bırakan bir binektir. İsteyeni nehir kıyılarına, çadırlara, hanımlarına ve cennet saraylarına uçurur. Bu cennet bineği Peygamber efendimizi miraç gecesinde dolaştıran Burak isimli bineğe benzetilmiştir.²⁹⁶

Abkarî ibaresini de Râzî şöyle açıklar: “Arapçada çok güzel dokunmuş kumaşı ifade etmek için *abkarî* kelimesi kullanılır, bundan da insan mamûlü olmadığı” amaçlanır.²⁹⁷ Ayette de vurgulanan, döşek ve yastıkların kalın süslü nakışlarla muhteşem görünüşte olduklarıdır.

Dünyasını ahireti için sarf edenlerin bu büyük ödül ve mükâfatını kimler inkâr edebilir? Allah buna değinerek “O halde Rabbinizin hangi nimetlerini inkâr edebilirsiniz?” buyurmuştur.²⁹⁸

تبارك اسم ربك ذي الجلال والإكرام (78)

“Azâmet ve İkrâm Sahibi Rabbinin Adı Ne Yücedir.”

İzzet ve azamet sahibi, kullarına bu nimetleri yoktan var eden Allah noksan sıfatlardan (cehalet, cisim olma, mekân edinme, başkasına muhtaç olma vs.) münezzehtir ve mukaddestir. O, sûreye Rahmân ismiyle başlamış ve noksan sıfatlardan arınık olduğunu belirterek bitirmiştir.²⁹⁹ İlk ayet ile son ayet arasında rahmet ve gazap sıfatının

²⁹⁵ İbn Âşûr, *a.g.e.*, 27/275.

²⁹⁶ Bursevî, *a.g.e.*, 20/442. Sabûnî, *a.g.e.*, 1357.

²⁹⁷ Râzî, *a.g.e.*, 29/128. Kurtubî, *a.g.e.*, 9/167.

²⁹⁸ Bursevî, *a.g.e.*, 20/443. Koçyiğit, *a.g.e.*, 6/578.

²⁹⁹ Kurtubî, *a.g.e.*, 9/168. Koçyiğit, *a.g.e.*, 6/578.

tecellilerini saymıştır. Onun hazineleri bitmez, tükenmez bir berekete sahiptir. Mahlûkatlar da bu nimetlerden sürekli istifade ederler. Tüm bunlar, Allah'ın kullarının üzerindeki rahmet ve rızasını en yoğun biçimde hissetmeleri gerektiğine işaret eder.³⁰⁰ Çünkü yüce Rabbimiz tazime layıktır. Ona isyan edilmez, ihlaslı bir şekilde kendisine ibadet edilir. Şükre layıktır, ona nankörlük edilmez.³⁰¹ Nankörlük eden kullarından zarar görmez, şanı bundan yücedir. Her daim hatırlanmaya layıktır, unutmaz, unutulmaz. Herkes fani olur, ancak onun zâtı bakidir. Bundan dolayı O'na hakkıyla bir kul olabilmek, istediği hayatı yaşamak ve rızasına erebilmek Müslümanın en büyük amaç ve idealidir.

³⁰⁰ Neseî, *a.g.e.*, 3/419. Suyûtî, *a.g.e.*, 14/164.

³⁰¹ İbn Kesir, *a.g.e.*, 14/7668. Elmalılı, 7/116. Zuhaylî, *a.g.e.*, 14/200.

III. BÖLÜM

SÛREDE KÛR'ÂN BÜTÜNLÜĞÜ ÇERÇEVESİNDE VERİLMEK İSTENEN MESAJLAR

Çalışmamızda Rahmân Sûresi'nin ana konularını belirleyerek, ayetleri hakkında yapılmış olan yorumları, belirlediğimiz hedef çerçevesinde ele almaya çalıştık.

Her sûrenin bir asıl konusu, buna bağlı olarak da birçok tâlî konusu olabilir. Ele aldığımız Rahmân Sûresi'nin **asıl konusu**, “İlahi Rahmetin Dünya ve Ahiret'teki Yansımaları.”

Tâlî konuları ise,

- Allah (c.c)'in insana verdiği değerın vurgulanması, ihsan ettiği nimetlere dair bazı örneklerin verilmesi,
- Bu nimetlerin başında Kûr'ân, iman ve okumayı, düşünüp anlamayı öğretmesi,
- Yeryüzünde hâkim olan adalet ve denge ilkelerinin önemi,
- Belli bir hesap ve düzen içinde görevini yerine getiren güneş, ay, yıldızlar, gök ve yer, ağaçlar, bitkiler, çeşit çeşit meyveler, yer küresinin su kısmını oluşturan denizlerde hâkim olan düzen ve hayat için sağladığı faydalar,
- Yeryüzünde bulunan herkesin öleceği, sadece azâmet ve keremle muttasıf olan Allah (c.c)'in baki kalacağı,
- Göklerde ve yerde var olan herkesin O'na muhtaç olup sadece O'ndan istek ve duada bulunabileceği,
- Tabiatı kendisinin yönettiği ve doğanın işleyişine izni olmadan hiç kimsenin müdahale edemeyeceği,
- İnsanın ve cinin kendinde ve dış dünyada görebileceği dini, dünyevi birçok nimete değinilerek, bunların sorumluluğunu idrak etmesi ve kulluk bilinci içinde hareket etmesi gerektiği,
- Cinlere ve insanlara müşterek hitaplarda bulunulması,

□ Kıyametin başlangıcına değinilerek suçluların (inkârcıların) kötü akıbetini anlatan kısa bir cehennem tasvirine ve sonrasında takvalı insanların ödülü olan geniş bir cennet tasvirine yer verilmesi,

□ Cennet tasvirleri arasında çeşit çeşit ağaçlar, meyveler, pınarlar, kalınacak yerler ve hurilerden söz edilmesiyle sûre bitirilir.”

A. RAHMÂN'IN DÜNYEVÎ VE UHREVÎ EN BÜYÜK NİMETLERİ

Birinci ve ikinci ayetlerde Sûreye Allah'ın rahmetinin genişliğini, Müslüman, kafir bütün kullarına şamil bir şekilde nimet vermenin kendine has bir sıfat olduğunu belirtmiş. O, rızkı dünyada bütün mahlukata yaymış, ahirette ise afv ve rahmetini sadece müminlere tahsis etmiştir.³⁰²

Gazali bu konuda, “*Rahman olan Allah, mahlukatları yoktan var etmekle, hidayet ve saadet yollarını gösterip ulaştırmakla, ahirette mesud etmekle, cennet ehline zatını mekansız olarak göstererek nimetlendirmekle, rahmet ve ikramını gösterir.*”³⁰³

1. İman ve Kûr'ân Nimeti

Sûreye dünyada bütün kullarına (müslüman, kafir ayırımı olmaksızın) nimet verdiğini ifade eden Rahmân ismiyle başlanmış, İslam dininin insanlar ve cinler için nimetlerin en büyüğü olduğuna, din hususunda da Allah'ın insanlığa ihsan ettiği nimetler arasında Kur'ân'ın bütün mutlulukların vesilesi olduğundan zirvede olduğuna dikkat çekilmiştir.³⁰⁴ Bu yüzden Kûr'ân'ın öğretilme nimeti insanın yaradılışına takdim edilmiştir. Kûr'an İslam'ın esası, şeriatın kaynağı, ilahi vahyin büyüğü ve semavi kitapların izzet ve şerefte en yükseği ve özeti konumundadır. Belagat ve dil fesahatıyla

³⁰² Bilmen, *a.g.e.*, 7/3566. Kur'ân Yolu, *a.g.e.*, 5/197. Razî, *a.g.e.*, 29/83. Ateş, *a.g.e.*, 5/2580. Bursevî, *a.g.e.*, 20/376.

³⁰³ Bursevî, *a.g.e.*, 20/376.

³⁰⁴ İbn Aşûr, *a.g.e.*, 27/232. Neseî, *a.g.e.*, 3/408. Koçyiğit, *a.g.e.*, 6/564.

tüm alemleri icaz etmiş, kendini ve diğer ilahi kitapları tasdik ettirmiştir. Bu özelliklerinden ötürü zikredilecek nimetlerin üzerine takdime şayandır.

Böyle bir açılıştan maksat da Kûr'ân'daki emir-yasak kaynaklarının bir insan değil, Rahmân olan Allah'ın vahyi olduğunu bildirmektir. Ancak bu emirlerin nasıl gönderildiğinin açıklanmasına ihtiyaç duyulmamıştır. Çünkü bu bilgileri sahabiler Hz. Peygamber'den işittiklerinden vahyolunduğunu tabi olarak bilmekteydiler. Bir başka tabirle Kûr'ân'ın Hz. Muhammed'in bir eseri olmayıp Allah'tan olduğunun bildirilmesidir.³⁰⁵

Kûr'ân'ın indirilmesi de Allah'ın rahmetinin bir başka tecellisidir. Onun rahmeti insanlığı karanlıktan aydınlığa çıkarmasıdır. Başka ayetlerde de Kûr'ân'ın bir yol gösterici, dünya-ahiret kurtuluşunun bir vesilesi olduğu defaatle vurgulanıp, özellikle onu okuyup ibret alacaklar için Hz. Peygamberin peygamberliğini tasdik eden apayrı bir mucize olduğuna dikkat çekilmektedir.

Bazı âlimler de ayeti şöyle tefsir ettiler: “Kûr'ân'ı öğretti” ayetinin manası, Allah kabiliyeti olan bütün kullarına bunun için tam bir istidât verdi. Bu yüzden sûrede “Kûr'ân” denildi de “Furkan” denilmedi. Çünkü indirilen ilahi kelama Kûr'ân, bir işi iyiden kötüyü ayırıp sonuca bağlaması itibariyle “Furkan”dır. Kûr'ân insanın yaratılıp dünya âlemine gelmesiyle alakalı değildir. Bu sebeple, Kûr'ân'ın öğretilmesini bildiren ayet insanın yaratılmasını bildiren ayetten önce, insanın yaratılışını bildiren ayet de “beyan”ın öğretilmesini bildiren ayetten önce gelmiştir.³⁰⁶

Bir diğer husus da Kûr'ân, insanların yeryüzünün halifesi olduklarını, Allah'ın lütfu olan göklerin, yerlerin ve dağların tahammül edemediği bu yüce emaneti onların taşıdıklarını hatırlatarak, insana insanlık hedefi hatırlatılmış, iman ettiğinden ötürü

³⁰⁵ Mevdûdî, *a.g.e.*, 6/65.

³⁰⁶ Bursevî, *a.g.e.*, 20/377.

Allah indindeki değeri derince hissettirilmiştir. İman, insan ruhundaki ilahi nimeti her daim capcanlı kılar, insanlık üzerindeki en büyük nimet olan İslam'ı tahakkuk ettirir.

Üçüncü ayette insanı yoktan var edenin Allah olduğu vurgulanıp ona verilen en önemli özelliklerden duygu ve düşüncelerini anlatabilme, konuşma ve kendini ifade etmesidir. Ayetlerde insanın farkındalığının akıl nimeti ve muhakeme gücünü pratiğe dönüştürmesi ortaya çıkarılmaktadır.³⁰⁷ İnsanın öncelikle Allah'a olan kulluk görevini idrak ve anlatma yetisinde olduğu, başka insanlarla ilişkilerinde hak ve sorumluluklarını anlayıp bunların gereğini yapması gerektiği anlatılır. Özetle akıl nimetinin meyve verebilmesi anlama ve anlatma yeteneğine bağlıdır. Kültür ve medeniyetleri meydana getiren temel faktör de budur.

İnsanda konuşmanın ardında şuur, akıl, idrak edebilme gibi yeteneklerin varlığı inkâr edilemez. Ağlamak, gülmek, nefret veya sevgiyle bakma, anlamlı sözler sarf etme, düşündüklerini fiiliyata dökme, bir esere şekil vermek anlama ve anlatma yeteneğinin neticesi olup birer ifade biçimidir.³⁰⁸ Hoş, düzgün ve etkili konuşmayı, bir anlamı değişik yöntemlerle anlatmayı amaç edinen belagat, beyan gibi sanatlar Kûr'ân'ı anlama ve insanlığı kurtuluşa sevk etmede kullanıldığı zaman esas hedefe ulaşmış ve Allah'ın nimetlerini hakiki bir şekilde yerinde kullanmıştır. Bütün bunlar da insana verilen bu nimetin ehemmiyetini somut bir şekilde ortaya koyan göstergelerdir.

Ayette verilen bir diğer mesaj da öğretmek ve öğrenmeyi kolaylaştırmak, asılda öğrencilerden ve hafızlardan değil de Allah tarafından verilen bir nimettir.

2. Güneş ve Ayın Kendi Yörüngelerinde Belli Bir Hesapla Hareket Etmesi

Kâinatta hesapsız hiçbir iş, olgu yoktur. Allah her şeyi ince bir takdire göre yaratmıştır. Evrende rastlantıya yer yoktur. Her varlığın ömrü, miktarı, kabiliyet ve

³⁰⁷ Bursevî, *a.g.e.*, 20/378. Nesevî, *a.g.e.*, 3/409.

³⁰⁸ Koçyiğit, *a.g.e.*, 6/564. Zuhaylî, *a.g.e.*, 14/170. Mevdûdî, *a.g.e.*, 6/65.

sıfatları planlanmıştır. Ay güneşe yetişemez, yapacağı işleri ve yörüngesini, hareketlerini önleyemez. Gece de gündüzün önüne geçip onu karanlığa mahkûm edemez. Ve mutlak olarak Allah'ın doğadaki her kanunu kendisi için tayin edilen zamana dek hükmünü devam ettirir.³⁰⁹ Her şeyin belli bir ölçü ve zamanı vardır. Kûr'ân'da:

*“Onun indinde her şey bir miktar iledir.”*³¹⁰ Ayetiyle bu noktaya değinilmiştir.

Ayette özellikle ayın ve Güneş'in zikri ise ikisinin insanlığın en çok ilgi duyduğu gök cisimleri olmalarından eşli kanunlara dikkat çekilip, insanların her daim ay ve güneşi beraber düşündüklerinden ötürü yorumu yapılmıştır.³¹¹ Bundan alınacak hikmet de bütün evren ve varlık bulunduğu düzen içinde yaratıldığına göre insanlar ve cinler hayatlarını belli bir plana göre düzenler, bir hesapla kıyamet gününün geleceği idraki içinde olur, buna hazırlık yaparlar.

Razî'ye göre de Allah iki ayette göğe ait iki nimetini, iki kudret işaretini “Güneş ve Ay belli bir hesap iledir” şeklinde buyurmuş, yeryüzündeki kudret işaretlerini “Bitki ve ağaç secde etmektedirler”³¹² ayetiyle ifade etmiştir.³¹³

Bitki ve ağaçların secde etmesi de onların Allah'ın doğadaki yasalarına insanlar gibi iradeleri olmamasına rağmen boyun eğmeleri şeklinde yorumlanmış, akıl ve iradeyle donatılmış insan ve cinin bilinçli bir tercihle O'nu tazimde bulunmanın, emir ve yasaklarına uymanın kıymetini, O'na kulluğun şeref ve haysiyetini kendisinde evleviyatla sabit olması gerektiği hatırlatılmaktadır.

³⁰⁹ İbn Aşûr, *a.g.e*, 27/235. *Kûr'ân Yolu*, 5/198.

³¹⁰ Ra'd, 13/8.

³¹¹ İbn Aşûr, *a.g.e*, 27/235.

³¹² Rahmân, 55/6.

³¹³ Razî, *a.g.e*, 29/86.

7. Göğün yükseltilmesi mecazi anlamda düşünülüğünde manevi bir yüksekliğe sahip olması şeklinde yorumlanır. Bu da bu nimetle bizi nimetlendiren Rabbimizin yücelerin yücesi olduğu, secde ve ibadet edilmeye sadece O'nun layık olduğu gerçeğine götürür.

3. Adalet ve Denge Nimeti

7. ve 9. ayetlerinde üç defa tekrarlanan “denge, ölçü, mizanın” birbirine göre “tartma, terazi” anlamlarında olan “mizan” sözcüğüne şu manalar verilebilir:

a) Allah-u Teâla bütün âlemde denge kuralını koymuş, tüm varlıklar ve oluşumlar arasında âlemin belirlenmiş bir sistem içinde devamını sağlaması için genel bir düzen oturtmuştur. 7. Ayetin bu bağlamda mizanı açıkladığı âşikardır. Bir çok tefsir âlimi de ayete “adaletin gerekliliği” manasını vermiştir.³¹⁴

b) İnsanın yaşamını kendine yaraşır bir şekilde düzenlemesi için konulmuş ilahi yasalar da İslam dini de bu denge kanununun tezahürlerindedir. Daha farklı ifadeyle “her şeyi layık olduğu zamanda, layık olduğu yere koymak” olan adalet kuralıdır. Bu yasa bir açıdan insanın Allah'tan başkasının ilahlığını kabul etmemesini, diğer açıdan da insani ilişkilerde hak sahiplerine haklarının verilmesinin lüzumunu ifade eder. 8. Ayette geçen “mizan” kelimesi de bu mesajı verir. Çünkü mizanın bu alanlarda ihlal veya ihmali dengeden ayrılmaya sebep olur.³¹⁵

c) Allah'a karşı görevlerin yerine getirilmesinde adaletin kastedilmesi ise kulun ibadetleri eda ederken kendinden bir şey eklemeyen ilahi emirlere uygun hareket etmesiyle gerçekleşir.

³¹⁴ Taberî, *a.g.e.*, 29/118. İbn Atiyye, *a.g.e.*, 5/224.

³¹⁵ *Kûr'ân Yolu*, 5/199.

Ayetteki “eksik tartmayın” nehiy cümlesi ise bütün amellerimizin kıyamet günkü terazimizi aleyhimize çevirmeyecek şekilde olması gerektiği hatırlatılmaktadır. Mizan kelimesinin tefsirinde terazi ve adaletle ilişkilendirilmesi³¹⁶ bu yorumları desteklemektedir. Ayet-i kerimede “*Ameli yeğîn (hafif,az) olana gelince, işte onun yeri (yurdu) Hâviye’dir(cehennemdir)*”³¹⁷

Sûrede mizan ve muvazene kelimesinin türevleri üç defa zikredilmiştir. Neseî gibi âlimler³¹⁸ konunun ehemmiyetinden dolayı te’kid amaçlı olduğunu söylese de Râzî³¹⁹ mizan kelimesinin üç farklı yerde farklı manalarda kurulduğunu söyler: **a)** Birinci ayette evrenin ve içindeki varlıkların dengeli bir şekilde oluş ve işleyişleridir.³²⁰ **b)** İkincisinde herkese hak ettiğini vermek anlamındaki adalet ilkesi vurgulanmıştır.³²¹ Mizanın ihlal edilmemesi ve ölçüde, tartıda haksızlık yapmaktan insanlar sakındırılmıştır.³²² Ebu’Derda, Hasan, Katade, Dahhak, İbn Abbâs, Taberî de bu manayı verdiler.³²³ **c)** Üçüncü kısım alim ise ayette kastedilenin kendisiyle ölçüp tartılan alet terazidir demişlerdir.³²⁴

Özetle, Allah yeryüzü ve gökyüzünde bir denge yaratmıştır. Yer ve gök cisimleri de bu ölçü ve dengeyle muntazam bir şekilde kendi eksenlerinde hareket ederler. Denge yasası bütün âlemin düzenine hakim ilahi bir kanundur. İnsanların bu kuralı

³¹⁶ Taberanî, *a.g.e.*, 6/167. Suyûtî, *a.g.e.*, 14/108. Bursevî, *a.g.e.*, 20/381.

³¹⁷ Kâria, 101/8.

³¹⁸ Neseî, *a.g.e.*, 3/411. Zuhaylî, *a.g.e.*, 14/171.

³¹⁹ Râzî, *a.g.e.*, 29/91. *Kûr’ân Yolu*, 5/198.

³²⁰ İbn Aşûr, *a.g.e.*, 27/238. Çantay, *a.g.e.*, 988.

³²¹ Elmalılı, *a.g.e.*, 7/93. Esed, *a.g.e.*, 1273. Bilmen, *a.g.e.*, 7/3567.

³²² Koçyiğit, *a.g.e.*, 6/564. Bursevî, *a.g.e.*, 20/382. Mevdûdî, *a.g.e.*, 6/68. Celâleyn, *a.g.e.*, 469.

³²³ Kurtubî, *a.g.e.*, 16/545. Taberanî, *a.g.e.*, 6/167. Suyûtî, *a.g.e.*, 14/108. Bursevî, *a.g.e.*, 20/381.

³²⁴ *Kûr’ân Yolu*, 5/199. İbn Aşur, *a.g.e.*, 27/239.

bozmamaları, insani toplumsal ilişkilerinde, ibadetlerinde, ölçü ve tartıda adil dengeye özen göstermeleri gerektiği vurgulanır. Zira bu denge-adalet sistemini insanoğlu bozar veya çökertirse yeryüzü zulümle dolar, bu da ilahi azabın inmesine, beşeriyetin iflah olmamasına neden olur.

10 ve 13. ayetlerde Allah meyve, tomurcuklu hurmalar, saplı fidanları ve insanlara zevk veren hoş kokulu bitkileri dahi olan yeryüzünü, bütün mahlukat için var ettiğini bildirerek,³²⁵ bunları kendisinin yarattığını, başkasının buna muktedir olmadığını, onun sadece insan ve hayvanları yaratmadığını, aynı zamanda yiyeceklerini de yarattığını belirterek “*Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabiliyorsunuz*” ayetiyle onlara bu meseleyi ve kulluk görevlerini hatırlatıyor.

4. İnsan ve Cinlerin Yaratılışı

14. ve 15. ayetlerde insanları ve cinleri kimin nasıl yoktan var ettiği ve bu yaratılanların hakikatı üzerinde düşünülürse Allah’ı inkâr etme veya O’ndan başka varlıklara ilahlık nispet etmenin veya nimetlerine karşı nankörlük etmenin büyük bir sapkınlık olduğu anlaşılmaktadır.³²⁶

Ayetlerde insan ve cinlerin ilk yaratılışıyla ilgili bilgiler verilmiş, onların hakikatini bilen, bildiren Allah’ın yegâne yaratıcı olduğuna, mahlukatın tek başına bir anlamı olmayıp yüce yaratıcının onlara yüklediği görev ve sorumlulukla değer kazanmış olduğuna dikkat çekilmektedir. İnsanın yaratılışı hususunda Kûr’ân’ın farklı yerlerinde bilgiler verilmiş olup, bunları özetleyen ayet mealen şöyledir:

*“Ey insanlar! Ölümünden sonraki dirilme hakkında, şüphede iseniz o zaman hatırlayın ki, biz gerçekten her birinizi **topraktan** yarattık. Sonra bir damla **meniden**, sonra **döllenmiş yumurtadan**, sonra temel unsurları itibariyle tamamlanmış, fakat*

³²⁵ Razî, a.g.e, 29/90. Ateş, a.g.e, 5/2580.

³²⁶ Mevdûdî, a.g.e, 6/73. Razî, a.g.e, 29/91. Zuhaylî, a.g.e, 14/175. Bursevî, a.g.e, 20/379.

*bütün hususiyetleriyle henüz tamamlanmamış bir **et parçasından** yarattık, size apaçık kudretimizi gösterelim diye. Ve doğmasını dilediğimizin, anasının karnında bizce belirlenmiş bir süre için kalmasını sağlarız, sonra sizi çocuk olarak dünyaya getirir ve büyümenize imkan veririz de, böylece bir kısmınız olgunluk çağına erişir. Öyle ki, kiminize daha çocukluk çağında ölüm tattırılırken, kiminiz de yaşlılığın öyle düşkün çağlarına eriştirilir ki, bildiğini bilmez olur. Ve sen ey insanoğlu! Ölümden sonra tekrar kalkıştan şüphe ediyorsan düşün ki, bir bakıyorsun yeryüzü kupkuru, ama ona su indirdiğimizde bir de bakarsın canlanıp kabarmış ve her türden iç açıcı bitkiler vermiş!”³²⁷*

B. RAHMÂN SÛRESİNDE TEKRAR EDEN AYETLERİN AMACI VE BAĞLAM İLİŞKİSİ

El-Kutebî ayet için şu yorumda bulunmuş, Allah sûrede nimetlerini saymakta, ayetle de onları hatırlatmaktadır. Zikri geçen her bir haslet ve her nimetin ardından bu soruyu getirmektedir.³²⁸ Amacı da yarattığı nimetlere dikkat çekip, Allah tarafından ihsan edildiğini itiraf ettirmektir.

Nimetin inkâr edilmesiyle de bir kaç çeşit insana hatırlatma vardır: Bu nimetlerin Allah’tan olmadığına, tesadüf sonucu meydana geldiğine inanan mülhitler veya nimetlerin sahibinin Allah olduğunu bilmelerine karşın ortak koşan müşrikler³²⁹ veya Allah’ın bu nimetleri var ettiğine inanıp emir ve yasaklarına uymayanlar veya inkâr gibi bir niyetleri olmamasına rağmen yaşam tarzları inkâr edenlerin (fasıkların) yaşamlarından farklı olmadığından bu hitap altına girenler.³³⁰

³²⁷ Hac, 22/5.

³²⁸ Kurtubî, *a.g.e.*, 16/552.

³²⁹ İbn Aşûr, *a.g.e.*, 27/243. Bilmen, *a.g.e.*, 7/3567.

³³⁰ Mevdûdî, *a.g.e.*, 6/71. *Kûr’ân Yolu*, 5/203.

Nimetler ile de Kûr'ân ve Kûr'ân ilminin öğrenilip öğretilmesi, yaratılışın, beyanın, yer ve gökyüzünün kusursuz sabitliği, adalet ve dengenin önemi, meyve ve hububatların varlığı kastedilmektedir.

Elmalılı'ya göre ise ayet Rablık ünvanının açıkça zikredilmesini özellikle müşrikleri ve nimetleri inkâr edenleri tenkit ve azarlama da daha güçlü vurgudur.³³¹ Kastedilen de Allah'ın nimetlerinden gizli ve açık bir şekilde yararlanan ey insan ve cin topluluğu bu muazzam nimetlere karşı nasıl nankörlük edip görmemezlikten gelebiliyorsunuz? Bu nimetlerin hangisini inkâra cesaret ederek, küfrân-ı nimette bulunursunuz? Zira bu nimetlerin varlığı apaçık ortadadır. Akıl sahibi hiç bir insan bu nimetleri göz ardı edemez ve yalanlamaya cesaret edemez.

Ayette kullanılan üslup için ise şunları söyleyebiliriz: Kûr'ân-ı Kerim bütün insanlığın manen dirilmesi için gönderilmiş olup okunmak, iyice anlaşılacak ve yaşanmak için vardır. Yüce Allah (c.c) anlaşılabilmesi için kitabını muhatap olduğu toplumun dil ve üslubunda indirmiştir. Kûr'ân'ın ilk muhatabı da şifahî dil geleneğinin geliştiği Arap toplumudur. Bu bağlamda Kûr'ân yazılı bir kitap da olsa üslup ve içerik bakımından şifahi hitap hususiyetlerini taşır. Bu özelliklerden biri de tekrar eden anlatımdır. Kelamın daha iyi anlaşılması, kastedilen mananın önemini vurgulamak için bazı cümle ve sözcüklerin tekrar edilmesiyle üslubun inceliği açığa çıkar. Kûr'ân'ın tedricen indirilmesi ve mesajların o topluma anlatılabilmesi için en uygun metotlardan birisi de budur.³³²

Bir yandan da Kûr'ân tekrar üslubuna ehemmiyet vermiş ve bunu eğitim açısından metot olarak kullanmıştır. Üslubun hedeflerinden, amaçlanan konulara dikkat

³³¹ Elmalılı, *a.g.e.*, 7/95. İbn Kesîr, *a.g.e.*, 14/7640.

³³² Deniz DOĞAN, *Rahmân Süresinde Tekrar Eden Ayetlerin Amacı Ve Bağlam İlişkisi*, Mak., KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2017, s. 266.

çekmek, bir konuya yoğunlaşmak ve kastedilen mesajı zihne yerleştirmektir. Edebî açıdan da tekrar üslubunun, dilde ve anlatımda büyük bir yeri vardır.³³³ Düşünce ve duyguların etkili bir şekilde aktarımında güçlü bir vurgu için ondan çoğu zaman yararlanılmıştır. Bunu da Rahmân Sûresi'nde sıkça görüyoruz. Mesela sûrede ilk tekrar on üçüncü ayettir. Sûrenin devamında da ayet lafzî olarak otuz defa daha tekrar edilmiştir.³³⁴

Rahmân Sûresinde tekrar edilen ayet sadece lafzen mi tekrar edilmiş? Veyahut lafzın tekrar kullanımında ayrı amaçlar kastedilmiş midir? Kirmanî bu meselede şunları aktarmıştır:

*“Tekrar eden ayetlerin her biri kendinden önceki konuyla irtibatlıdır. Çünkü tümü tek bir ayetle bağlantılı olsaydı üçten fazla tekrar edilmezdi. Arap dilinde de biri üçe kadar vurgulamak her bakımdan faydalı sayılır.”*³³⁵ Sûrede de Allah'ın varlık ve birliğine işaret eden nimetler ve türlü evreler sayılırken, ele alınan ayet tekrar edilerek insan ve cinlere bu nimetler üzerinde iyice düşünüp akletmesi ve Allah'a ibadete yönelmesi hatırlatılmaktadır. Ve aynı üslupla inkâr edenlerin iman etmemedeki sert tutumlarının kırılması ve aynısıyla karşılık verilerek, batıl olanın üzerine kuvvetle giden bir anlatımla gerçekleri açıkladığını görürüz. Çünkü soru sormak zihnin altında saklanmış olan manaların ortaya çıkarılmasında ve ortak bilinci hareketlendirmede sade ifadelerden çok daha kuvvetlidir.”³³⁶

³³³ Râzî, *a.g.e*, 29/95-96.

³³⁴ Cerrahoğlu, *a.g.e*, s.60.

³³⁵ Hamza b. Nasır el-Kirmanî, *Esraru't-Tekrar fil-Kûr'ân*, çev. Abdullah Çevik, Daru'l-İ'tisam, Kahire, 1977, s. 198.

³³⁶ Mevdûdî, *a.g.e*, 6/72. İbn Aşûr, *a.g.e*, 27/243.

Tekrar edilen ayetler buldukları sûre bağlamı içinde değerlendirildiklerinde şu sonuçlar ortaya çıkar:

1. Tekrar edilen ayet sûrenin ilk kısmında zikredilince inkârcıları ikaz ve kınama maksadıyla kullanılmışken, iman etmiş muhatapları ise derince düşünmeye çağırmaktadır.

2. Ayetlerde anlatılan büyük nimetler bağlamında tekrarın hedefi değişebilmektedir. Bazen hedef, nimetleri verenin Allah olduğunu doğrulamakken, bazen de nimetler zikredildikten sonra tekrar sorulan cümleyle muhatap olunanlar gerçeğe şahit tutulmuştur.

3. Allah (c.c) kudret ve azametinin yüceliğini belirtmede zikrettiği bölümde tekrarın nimetleri pekiştirme ve anlamı teyit etme amacıyla kullanılmış olduğunu gözlemleriz. Bu kısımda da inkârcıların bir kez daha kapsamlı düşüncelerinin lazım olduğu soru cümlesiyle hatırlatılırken, mümin muhataplar Allah'a hamd ve şükre teşvik ettirilmiştir.

4. Kıyamet ve ceza gününün geçtiği ayetlerde tekrardan amaç hitap olunanlara vâdedilmiş büyük hesabı hatırlatmaktır. Allah'ın günahkâr ve gerçekleri yalanlamayı tercih etmiş mücrim kullarının hak ettikleri sonu dile getirdiği, uzun olmayan ayetlerin ardından lafzî olarak tekrar yapılmıştır. Rabbimizin varlığını, tekliğini yalanlama ve isyan yolundan gidenleri tehdit ve uyarı için ayetler tekrar edilmiştir.

5. Takvâli kulların mükâfatlarının anlatıldığı son bölümde ise Cennet nimetleri anlatılmış ve bu nimetlerin sıralanışında değişik lafızlarla mana tekrarı yapılmıştır. Lafzî olarak yapılan tekrarlar mükâfatın yüceliği ve gerçekleşecek vaadin hakikati vurgulanmıştır. Sıkça yapılan ayetin tekrarıyla da muhatapları cennet nimetlerine teşviki amaçlanmıştır.

C. ALLAH'IN HER ŞEYE, HER DAİM MUTLAK HÂKİMİYETİ

1. İki Doğunun ve İki Batının Rabbi O'dur.

İnsanlara ve cinlere verilen nimetlerin kaynağı, yerlerde ve göklerde vuku bulan büyük değişimler, evrenin yaratılışı zikredildikten sonra bunların bir kısmı izah edilmek istenmiştir. Nimetler ise küçük evren olan insan ve cinin yaratılışının aslı, güneşin doğuş ve batış yerleri, Allah'ın şark ve garba, deniz ve okyanuslardaki nimetlere, vahdaniyet ve azametini gösteren kocaman gemilerin denizdeki hareketlerine hâkim olması gibi hususlardır. Bu kısımda ise Allah insan ve cinin ehemmiyetini belirtmek için onların iç dünyalarındaki varlık ve oluşlarındaki nimetleri takdim ediyor:

Kurtubî : “Bir şeyin iki yönünden söz etmek, tümünü kastetmek demektir. O halde bu ikisi ve ikisi arasında bulunan bütün yönler ve yaratıklar Allah'a aittir. O'nun kontrolündedir. Özellikle doğu ve batının söz konusu edilmesi ise, konuları hasebiyle daha kapsamlı ve şerefli olduklarına dikkat çekmektir” yorumunu yapmıştır.³³⁷

Elmalılı'ya göre ayette kastedilen Allah'ın bütün nimetlerin sahibi ve yöneticisi olduğuna dikkat çekilmesidir. Ayet Allah'ın uzaydaki yörünge hareketlerinin sonucunun kendi iradesiyle olduğunu mecaz yoluyla da açıklayan bir ifadedir.³³⁸

M. İzzet Derveze de: “Bu ifadelerle her ne kastedilmişse görülen şu ki, okuyanların dikkatlerinin Güneş ve Ay'ın doğuş ve batışlarındaki inceliğe ve bunda somutlaşan ilahi azâmetin ve ezeli kudretin yarattığı kusursuz sahnelerine çevrilmesi amaçlanmıştır.”³³⁹ Demiştir.

Bu ayetler de bize evrenin tüm yönlerine malik olanın, tüm içeriklerine de sahip olduğunu evlâviyatla sabit kılar. O, mevcudatın ve menfaatlerinin de Rabbîdir.

³³⁷ Kurtubî, *a.g.e.*, 16/555.

³³⁸ Elmalılı, *a.g.e.*, 7/97.

³³⁹ Derveze, *a.g.e.*, 6/60.

2. Allah'ın Deniz Âlemine, Ürünlerine ve Gemilere Hâkimiyeti

“O Birbirine Kavuşmak Üzere İki Denizi Salıverdi”.

Elmalılı yukarıda farklı yorumları aktardıktan sonra “her iki deniz”den kastın acı-tatlı, iç-dış, semavi-arzî, hatta hakikî ve mecazî her iki çeşidini kapsayacağını, bu şekilde de işarî bir tefsir olarak ikisinden anlaşılmanın cismanî ve ruhanî âlem olabileceğini ihtimaller arasında belirtmiştir.³⁴⁰

Ateş ise iki denizin birbirine karışmamasını, birbirinin özelliğini bozmamasını deniz araştırmacılarının ortaya koyduğu bilimsel gerçeklere bir işaret şeklinde yorumlamış ve bu engelin iki denizin bileşik özelliklerinin bozulmasına mani olup, kendilerine has bitki örtüsü ve hayvanların yaşam ve yetişmelerine olanak sağlamaktadır şeklinde yorumlamıştır.³⁴¹ Haluk Nurbakî de ayetteki engeli ilmî bir mucize şeklinde yorumlamıştır. Ünlü bilimci Kaptan Kusto'nun Atlantik ve Akdeniz okyanusunu Cebeli Tarık boğazının iki yakasında biyolojik ve kimyasal açıdan araştırırken bu ayetin manasını ilmi bir şekilde keşfedip İslam'ı kabul ettiğini zikreder.³⁴²

“Denizde Dağlar Gibi Gemiler de O'nundur:”

İbnü's-Şeyh dedi ki, yaratılış açısından ana unsurlar dördtür: Su, toprak, ateş ve hava. Allah, ilk ayetlerde insanı *pişmiş çamura benzeyen bir balçıktan*³⁴³ yarattığını belirtmiş. İnsanın da aslını oluşturduğu için şerefini beyan etmiştir. Ateş için de cinleri *öz ateşten yarattığını*³⁴⁴ belirtmiş. İkisinden de *inci ve mercan çıkar*³⁴⁵ ayetiyle de

³⁴⁰ Elmalılı, *a.g.e*, 7/98.

³⁴¹ Ateş, *a.g.e*, 5/2585.

³⁴² Haluk Nurbakî, *Kûr'ân-ı Kerîm'den Âyetler ve İlmi Gerçekler*, s. 66. 11. b. TDV. yay. Ankara, 2016.

³⁴³ Rahmân, 55/14.

³⁴⁴ Rahmân, 55/15.

suyun değerini ortaya koymuştur. Bu ayetlerde de *havanın dağlar misali olan çok büyük gemileri yzdrmesindeki*³⁴⁶ etkisi anlatılarak yelkenli gemilerin yürütülmesinde insanların etkisi olmadığı ifade edilmiştir. İnsanlar da bunu kabul ederek “Rabbimiz mülk senindir, gemiler de senin var ettiğin rüzgarla hareket eder” derler. Batma ve boğulma gibi durumlarda da sadece Allah’a sığınıp dua ederler.³⁴⁷

Ve her ne kadar denizde yüzen gemilerin sahipleri varsa da onların sahipliği meczi olup, hakiki sahipleri Allah-u Teala’dır. Buna işaret ederek Allah onları zatına nispet etmiş ve gemilerin dağlar gibi azametli olduğunu belirterek zatının azametini kastetmiştir. Çünkü denize verilen kuvvet olmazsa dağlar gibi ağır gemileri kaldıramayacağı malumdur. Gemileri insanlar inşa edip işletse de asıl kaynağını, ağacı, tahtalarını, demirleri ve en önemlisi denizde yol alma kuvvetini yaratan, insana onları inşa etme ilhamı, aklı ve kabiliyeti veren Allah’tır.

D. HERŞEYİN FANİ, ALLAH’IN EZELİ ve EBEDİ OLUŞU

1. Allah’ın Zâtı Hariç Her Şey Fanidir.

Allah geçen ayetlerde birçok dünya nimetine değindikten sonra, bunların kalıcı olmadığını, yeryüzünde yaşayanların fani olduğu, mutlak manada kalıcı ve ölümsüz olmanın zatına has bir sıfat olduğunu hatırlatarak insanların yeryüzünü cennet gibi algılamamaları gerektiği, fani ve az zamanlarını bir çok ibadete kullanmalarının ehemmiyeti,³⁴⁸ elde bulunan mal, evlat, ahabap ve makama çokça güvenilmemesi hususu, belaya sabrın lüzumu, dünyada büyük makamlara sahip meşhur insanlara yakın olmanın fayda vermeyeceği, çünkü zamanı geldiğinde bütün bu nimetlerin fani olacağı, ancak baki olan Allah’a itimat ve ibadet halinde olmanın faydalı olduğu ayetten alınan

³⁴⁵ Rahmân, 55/22.

³⁴⁶ Rahmân, 55/24.

³⁴⁷ Bursevî, *a.g.e.*, 20/396.

³⁴⁸ *Kur’n Yolu*, 5/202.

mesajlardandır.³⁴⁹Ayet-i kerimede de : “Allah’ın zatı hariç, her şey yok olacaktır. Hüküm O’nundur, O’na döndürüleceksiniz.”³⁵⁰

İbn Kesir de ayetin tefsirinde, “Allah bu ayette zatını *celal ve ikram sahibi* diye vasfetti. Bunun manası, Allah yüceltmeye layıktır, O’na isyan edilmez, itaat edilmeye layıktır, O’na muhalefet edilmez.”³⁵¹

Ayetten anlaşılan bir diğer husus da, İnsanlar ve diğer tüm canlılar vefat edip, ahiret yurduna intikal hususunda eşittirler.³⁵² Bu aşamada celal ve ikram sahibi Allah onlar hakkında adil hükmünü verecektir. Fani olmada, ölümden eşit olmak nimeti, nesillerin birbiri ardına gelme, mutlak adalet nimeti, geçici olan âlemden maddî ve ruhî nimetleri olan ceza ve mükâfat âlemi olan ebedi ahiret yurduna intikal nimeti de vardır. O halde bu muazzam nimetleri yalanlama sizden nasıl sadır olabilir?

2. Allah’ın Tek Yaratıcı Olup Herkesin O’na Muhtaç Olması

Evrendeki bütün yaratıkların Allah’a muhtaç olduklarını, O’nun da hem azametini, hem de lütuf ve keremini kullarına ulaştırdığı aşikârdır. Böylece hiç bir varlık veya oluşum O’nun ilmi, iradesi ve kudretinin dışına çıkamayacağına dikkat çekilmektedir.³⁵³

Kûr’ân-ı Kerîm’de farklı yerlerde Allah’ın yaratıcılık ve irade sıfatının müdahil olmadığı hiç bir olay veya oluşun düşünülemeyeceğine sıkça değinilir. Ancak “O her an yaratma halindedir” şeklinde meali yapılan 29. ayette bu konuya farklı bir vurgu yapılmakta ve özellikle şu iki noktaya değinilmektedir:

³⁴⁹ Zuhaylî, *a.g.e.*, 14/180.

³⁵⁰ Kasas, 28/88.

³⁵¹ Zuhaylî, *a.g.e.*, 14/180. Kurtubî, *a.g.e.*, 16/560. Suyutî, *a.g.e.*, 14/124.

³⁵² Bilmen, *a.g.e.*, 7/3572. es-Seâlibî, *a.g.e.*, 5/351.

³⁵³ Koçyiğit, *a.g.e.*, 6/567. Razî, *a.g.e.*, 29/108.

a) Yaratılmışlar açısından anlatım kolaylığı olması açısından Allah'a nispetle zaman kavramının kullanılması O'nun ezeli-ebedi iradesini kısıtlayacak veya kudretine sınır koyması şeklinde yorumlanamaz. Ayet, Yahudilerin yanlış itikatlarına red mahiyetinde inzal olmuş.³⁵⁴ Çünkü onlar haşa Allah altı günde evreni yaratıp yedinci gün cumartesi günü dinlenmiştir deyip Allah'a acz ve noksanlığı nispet ettiler. Ayet "Allah evreni yarattıktan sonra yaratıklarla hiç ilgilenmemiş, ihtiyaçlarını yaratmamıştır" diyen deist düşünceyi de reddetmektedir.

b) Ayet doğa olaylarından yola çıkarak Allah'ın iradesini dışlayan pozitivist ve materyalist düşünelere red mahiyetinde olup, bilimin ulaştığı parlak neticelerin de son dönemde Allah'ın doğadaki yasalarını keşiften öteye gitmeyeceğini ve bu bulguların hakikatte yaratma sıfatının her an devam eden tecellilerinden başka bir şey olmadığı hakikatini ortaya koymaktadır. Kıyamete kadar olacak her şey Allah'ın ezeli ve ebedi ilminde sabit olup kader çerçevesinde bütün mahlûkatın dönüp durduğu güneş gibi aşikardır.

E. AHİRET GÜNÜNE İMAN HAKİKATI

1. Kıyamet ve Hesap Gününün Başlaması

Ayetlerde şuna değinilmektedir: Sûrenin başından bu ayete kadar sıralanan nimetler için şükredip etmediğinizi size göstermek için dünya hayatını bitirip kıyamet olaylarını başlatacağız. Bu şekilde şükürünüzün mükâfatını, şükretmeyenlerin cezasını veririz. Size düşen de dünyada tanınan fırsatların anlamını doğru anlayıp, amellerinizin karşılığını hemen görmüyorsanız bunun Allah'ın iradesine uygun olarak yaratılmış olan imtihan dünyasının bir parçası olduğunu ancak her fiilden de hesaba çekileceğiniz günün uzak olmadığını iyice bilmelisiniz.

³⁵⁴ İbn Atiyye, *a.g.e*, 5/229. *Kur'ân Yolu*, 5/207.

2. İnsan ve Cinlerin Allah'ın Kudretine Karşı Acizliği

Razî,³⁵⁵ İbn Aşûr,³⁵⁶ Sabûnî³⁵⁷ ve müfessirlerin çoğu ayetteki hitabı **kıyamet tasviri** içinde değerlendirerek insanlar ve cinlere kıyamet günü bu şekilde hitap edilecek demişlerdir. “Gökler ve yer” ifadesini de kâinat olarak yorumlamışlar ve kıyamet veya mahşer günü olduğunu ifade etmişlerdir. Delil olarak da önceki ayetlerde hesap gününe ait bir uyarının bulunması, sonraki ayetlerde de kıyamet ve ahirette olacak olayların anlatılması gösterilmiştir. Bu açıdan asıl ve tercih edilen görüş budur.

Diğer kısım müfessirlere göre ise ayette kastedilen **dünya hayatıdır**. Bu tefsiri benimseyenler ayeti Allah-u Teâla'nın doğadaki kanunlarına göre çabaları neticesinde elde edilen kuvvete bir işaret olarak değerlendirmişlerdir. Uzay araştırmalarının geniş ölçüde ilerlediği ve uzaya yolculukların gerçekleştiği günümüzde Kûr'ân tefsiriyle ilmi açıdan meşgul olan Haluk Nurbaki gibi ilim adamlarının ilgisini çekmiş bu ayetlerin de uzayın fethine işaret ettiğini söylemişlerdir. Bir başka açıdan da 35. ayetteki tasvirlerin modern silahların varlığını çağrıştırdığı yorumunu yaptılar.³⁵⁸

Evreni mükemmel bir şekilde tanıma merakı, yerin derin noktalarına ve gökyüzünün en afaki kısımlarına nüfuz etme isteği yadırganacak bir olay değildir. Ve büyük bir kuvvet oluşturarak bu alanda çokça mesafe kat edilebilir. Ancak bütün bu çabalar asla ilahi iradenin kontrol ve egemenliğini aşma veya alt etme amacı taşımamalıdır. Çünkü böyle bir yöneliş başarısızlıkla neticelenmeye mahkûmdur. İnsana dünya ve ahiretini kaybettirip boşuna zaman harcatır.

³⁵⁵ Râzî, *a.g.e.*, 29/113. Elmalılı, *a.g.e.*, 7/108.

³⁵⁶ İbn Aşûr, *a.g.e.*, 27/260. Bilmen, *a.g.e.*, 7/3570.

³⁵⁷ Sabunî, *a.g.e.*, 1353. Neseî, *a.g.e.*, 3/416.

³⁵⁸ Nurbaki, *a.g.e.*, s. 255. *Kûr'ân Yolu*, 5/208. Elmalılı, *a.g.e.*, 7/105. Ateş, *a.g.e.*, 5/2588. Mevdûdî, *a.g.e.*, 6/78.

35. ayette de Allah'ın ahiret azabını bu ayette açıklaması, iman edenlerle etmeyenlerin karşılığını ayrı ayrı vermesi de daha farklı bir nimet ve adalet göstergesidir.³⁵⁹Günahkârların azap tehdidi ile vazgeçmeleri için uyarılmaları, mazlumların haklarını tamamen alacaklarının bildirilmesi de bu nimetin devamıdır. Ey insan ve cinler Rabbinizin bu rahmetine rağmen nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? Size düşen ahireti görmeden nimetlerin şükrünü eda ederek azaptan kurtulmanın çaresini aramaktır.

3. Kıyamette Mücrimlerin Durumu

Kıyamet günü insanlar ve cinlerin hesabı mutlaka görülecek, ceza için mahşerde diriliş gerçekleşecek ve herkes ameline göre toplanacaktır. Bu hesap da cinlerin insanlar gibi şer'an mükellef olduklarının delilidir. Onlar da insanlar gibi Müslüman, kafir veya müttakî olarak sınıflandırılırlar.³⁶⁰ Bu hesaptan kaçış yoktur.

Kıyamet günü uzun süre devam edip birçok aşaması vardır. Herkes cennet veya cehenneme girmeden amellerinin hesabını verir.³⁶¹İman ehli başlarındaki peygamberlerle, küfür ehli de başlarındaki küfür sembolleriyle toplandıktan sonra hak ettikleri mükâfat veya azap yerlerine gönderilirler.

4. Takvalı Müminlerin Mükâfatı

Her Müslüman dünya hayatının bitmesiyle yok olmayacağını, aksine yeniden diriltilip yaptıklarından dolayı hesaba çekileceğine inanır. 46.ayette de buna olan güçlü imanı sebebiyle o anın heyecanını kalbinde taşıyan ve rabbinin rahmetine nail olma bilinci ve kaygısını taşıyan, neticede inkâr ve şirkten sakınıp Allah'ın yasakladığı

³⁵⁹ Neseî, *a.g.e.*, 3/418. İbn Aşûr, *a.g.e.*, 27/263.

³⁶⁰ Zuhaylî, *a.g.e.*, 14/189. Razî, *a.g.e.*, 29/110.

³⁶¹ Taberî, *a.g.e.*, 29/147. Koçyiğit, *a.g.e.*, 6/575.

şeylerden sakınıp emirlerini uygulama çabasında olan şâkir kullar övülmekte ve iki cennetle müjdelenmektedir.³⁶²

5. Herkesin Yaptığı İhsanın Karşılığını Eksiksiz Görmesi

Ayetten anlaşılın “ihsan” kulun öncelikle iman ile birlikte farzları yapıp haramlardan kaçınarak kazandığı hayırlı amellerdir. Ayette şu iki hususa dikkat çekilir:

a) Ahirette avam ve havas, bütün kullardan mükellefiyet (sorumluluk) kaldırılacak. Cennette yapılan ibadetlerden, mevcut lezzetin üstüne ayrı bir lezzet olarak maneviyat tadılacaktır.³⁶³

b) Müslümanın Rabbânî ihsan türlerinden hayal edebileceği her şey Allah’ın vâd ettiği nimetlerin gerisindedir. Bu açıdan Allah’ın yarattığı cennet nimetleri kulunun beklentisinin üstünde olur. Cennet’te Müslümanlara verilecek en büyük nimet ise Allah’ı yersiz, mekânsız ve hiçbir şeye benzetmeden görmeleridir. Onu gördüklerinde bu nimetin cennet nimetlerinin en yücesi olduğunu anlarlar. Kerem ve fazlının bir tecellisi de budur.³⁶⁴

Ayetten, insanın boşuna yaratılmadığı, dünyada yaptığı bütün amellerin mutlaka bir karşılığı olduğu, Allah indinde hiçbir şeyin hebâ olmadığı, insanın yaptığı ve yapacağı hiçbir işin tesadüf veya sadece sebeplerle açıklanamayacağı anlaşılmaktadır. Özellikle de iyilik yapanların dünyada daha sabırlı ve ecirlerini Allah’tan beklemeleri hususunda büyük bir ders verilmektedir.

Sonrasında cennetlerin ayrıntılı tasvirine yer verilip, dünya hayatında her arzuladığını elde edebilenlerin geçici nimetlere güvenmemeleri için kalıcı cennet

³⁶² Sabunî, *a.g.e.*, 359. Elmalılı, *a.g.e.*, 7/109. Razî, *a.g.e.*, 29/110.

³⁶³ Râzî, *a.g.e.*, 29/111. Koçyiğit, *a.g.e.*, 6/576.

³⁶⁴ Zuhaylî, *a.g.e.*, 14/196. Bilmen, *a.g.e.*, 7/3578. Elmalılı, *a.g.e.*, 7/116.

nimetlerini istemeleri özendirilmekte ve dünyada Allah'a itaat için geçici nimetlerden el çekip zâhidane hayat süren Müslümanlara bunun cennet nimetleriyle fazlasıyla telafi edileceklerine açıklık getiriliyor. Onlara güçlü bir teselli veriliyor.

Müslümanlara ahiret hayatında hazırlanan nimetlerle ilgili birçok örneğe yer verildikten sonra azamet ve kerem sahibi rabbimizin adının ne kadar yüce olduğu belirtiliyor. Serdedilen bütün bu cennet nimetlerinden çok daha kıymetli olanın Allah'ın rızasını kazanmanın mutluluğu ve cennetteki Müslümanların onu yersiz, mekansız ve yönsüz bir şekilde görmelerinin bütün bu nimetlerden daha kıymetli olduğu unutulmamalıdır.

SONUÇ

Yüce Rabbimizi tanımamızı sağlayan isimlerinden biri olan “*Rahmân*” kelimesi sûrenin ismi olmuştur. Mekkî olan diğer sûreler gibi bu sûrede de ayetler kısa olmasına rağmen son derece tesirlidir. “O zaman Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?” Ayeti sûrede otuz bir yerde tekrarlanmış ve böylece Rahmân’ın nimetleri sûrenin ana konusunu oluşturmuştur.

Sûre, Kûr’ân’da insanlarla beraber iradeli ve mükellef olan diğer varlıklardan cinlere de hitap eden yegâne sûredir. Aynı zamanda Kûr’ân’ın ve bütün peygamberlerin İslam çağrısının sadece insanları değil, cinleri de kapsadığını açık bir şekilde açıklamaktadır. Yeryüzünün hâkimiyeti onlara verilmiş, peygamberler insanlardan olmuş ve semavî şeriatlar onların dilinde indirilmiştir. Ayrıca insanın kendinde ve dış dünyada görebildiği manevi ve dünya nimetleri gibi birçok nimetler hatırlatılarak bunların mesuliyetini idrak etmesi ve kulluk bilinciyle yaşaması gerektiği vurgulanmaktadır.

Surenin devamında Allah-u Teâlâ’nın insana güzelliğin, simetrisinin, estetiğin uyumundan; adeta cennetinin benzeri olan insana hediye ettiği, mükemmel kudretinin bir eseri olarak aziz bir ruhla hayat bahşettiği anlatılıyor. Kimi insanı bütün bu güzelliklerin tesadüfi olmadığını düşündüren tefekküre; kimi insanı da bilimsel araştırmaya yönlendiren meraka sevk etmiştir. Eşsiz güzellikler ve muhteşem uyum, Allah’ın isim ve sıfatlarının kâinattaki yansımalarını gösterir niteliktedir.

Ve yüce Allah, gökleri ve yeri hak ile belli kanunlar çerçevesinde yaratmış, bunları kusursuz güzelliklerle tasvir etmiştir. O’nun yarattığı hiçbir şey tesadüfi değildir. Kusursuz yaratılan bu âlemi var eden ancak tüm noksanlardan münezze olan Allah’tır. O, kurduğu bu düzen sayesinde nimetlerini sistemli bir şekilde varlığa taksim etmiştir. Yarattığı her varlığa yapacağı işe göre özellikler vermiş, kâinata denge ve

adalet üzere olmayan hiçbir şey var etmemiştir. Dünyadaki bu düzenli işleyiş Allah'ın varlığını, birliğini, evren üzerindeki tasarruf ve tesirini ispatlamaktadır.

Rahmân'ın kudret sıfatı, yarattığı güzel nimetler üzerinde apaçık görülmektedir. Allah Teâlâ, Kitabının birçok âyetinde insanı akıl, beyân ve sûret güzelliği; semayı yıldızlar; yeryüzünü bitkiler; denizleri inciler; ruhu iman; cennetleri sayısız tezyînatla süslediğini bildirmektedir. İlmî sürekliliğin zeminini oluşturan bu âyetler O'nun her şeye Kâdir olduğunun en açık göstergeleridir.

Rahmân'ın yaratmadaki tecellileri apayrıdır. Hiçbir nesne diğerinin aynı değildir. Bir sonraki tecelli bir öncesine benzemez. Hiçbir iş diğerinin önüne geçemez; Varlık âleminde görülen her iş ve icraat gün be gün değişmektedir. Bütün bu oluşumlar Rahmân Teâlâ'nın her gün ve her an yeni şeyler yaratmasının neticeleridir.

Sûrede dikkat çekilen en önemli husus, Allah'ın açık ve gizli hâkimiyetini kanıtlayan deliller olmuştur. Bu delillerden en kuvvetlisi, Allah'ın kelâmı olan Kur'an-ı Kerîm'dir. Bu şerefli kitap, Hz. Peygamber aracılığıyla, tüm insanlığa gönderilmiştir. Bizden önceki nesillere nasıl ışık tutup yön gösterdiyse, bizden sonraki nesillere de kaynaklık edecek yegâne kitaptır.

İlâhî hakikatlere bakıldığında Rahmân Teâlâ'nın varlık âlemini yoktan var ederek daha önce emsali olmayan bir şekilde yarattığı ve özel olarak düzenlendiği hem Kur'ân hem de kâinat kitabında görülmektedir: Rahmân'ın insanı yaratmasındaki muhteşem kudreti, beyânı öğretmesi; gökleri direksiz olarak yükseltmesi; yeryüzünü döşemesi, meyveler, bitkiler, taneler, hoş kokulu bitkiler, dağlar, denizler, gemiler, hayvanlar, türlü mahlûkât, kıymetli madenler ve sayamayacağımız kadar çok çeşitlilik... Kısaca yaratılan tüm canlılar evrende mükemmel bir nizamın ve kudretin olduğunun en açık göstergesidir. Cennet nimetlerinde ise çeşit çeşit ağaçlar, rengârenk bitkiler, akan, fişkırان nehirler, köşkler, çadırlar, bakışlarını eşlerine dikmiş yâkût ve

mercân güzelliğinde ahlâklı hanımlar, ipekten işlemelerle süslenmiş benzeri olmayan sonsuz güzellikler... Evrende yaratılmış her canlının sahibi Rahmân Teâlâ'dır. Bu sahiplenme alelade bir şey olmayıp ilâhî bir kadere bağlıdır. Dolayısıyla yaratılış ve ölüm sonrasındaki tüm güzellikler, bir takdir dâhilinde cereyan ettiğinin göstergesidir.

O her gün -her an- bir şe'n (ayrı bir yaratılış, yeni bir oluş, tasarruf) üzeredir ayeti şunu hatırlatır: Yaratılış sırları ilminin akıl almaz tecellileri her an dâim olup, "ateizm ve deizm" inancının geçersizdir. Yüce Yaratıcı 29. âyette varlığı halk etmekle yetinmediği, icat, terkip ve inşa ile yaratmaya sürekli olarak devam ettiğini, her an kudretiyle varlığa müdahil olduğunu vurgulamaktadır. Rahmân Sûresi'ndeki bu âyet-i kerîmenin dünyadaki tasviri başka, âhiretteki tasviri ise daha başkadır. Nitekim sûrenin ilk âyetinin "Rahmân" ismiyle başlaması ve son âyetin ise "İkrâm" ismiyle bitmesi bunun en açık göstergesidir.

Öte yandan sûrede Rahmân'ın "bâkî" diğer varlıkların "fânî" olduğunun belirtilmesiyle evrende bulunan tüm canlıların kör bir tesadüfe havalesinin mümkün olmadığı, kâinatı kuşatan ilim, irade ile bunların üzerinde hâkimiyetin tesis edildiği gösterilmektedir. Güneş sisteminden galaksilere, arzdan bin bir çeşit mahlûkâta, denizlerden balıklara varıncaya kadar sonsuzluk ifadesiyle anlatılabilecek kâinatın "fânî", hakiki hayatın ise "bakî" olduğu gerçeği vurgulanmaktadır.

Sûrenin kalan bölümlerinde ise kıyamet, cehennem, mücrimlerin çekeceği cefa ve mümin kulların mükâfatı, cennet ve onun nimetleri çok daha ayrıntıyla verilmektedir.

Son olarak Rahmân sûresi ile ilgili şunları söyleyebiliriz: Allah ihsân üzere yarattığı insan üzerinde ölçülü bir yaşam tarzı öngörmektedir. Allah'ın en güzel nimetlerinden olan insan, yaşamını belirli yasalar ve düzen dâhilinde sürdürmelidir. İlâhî yasalar, bu denge içinde sürdürülen yaşam döngüsü, insanın eşref-i mahlûkat olmasının bir gereğidir. Allah-u Teâlâ kendisine muhatap kıldığı insanın bilgi ve

marifetinin erişebileceği her şeyi ve bunların ötesinde bilinmeyen nice şeyleri sadece insan için; insanı da bütün bunları bilip kulluk etmesi için yaratmıştır. Bize düşen, bizlere bahşedilmiş olan bütün ihsânların yüce Allah'ın bir eseri olduğunu unutmamamız ve tüm kâinata tefekkür gözüyle bakarak şükürümüzü ve kulluğumuzu yerine getirebilmemizdir.

Allah, sûreyi bu nimetleri yoktan var edenin, rahmetinin tecellilerini her daim hissettiğimiz yüce zatının bütün noksan sıfat ve durumlardan münezze, her şeye kadir olduğunu, isminin ne kadar yüce ve anılmaya değer olduğunu belirterek bitiriyor.”

KAYNAKLAR

ALÛSÎ, Ebü's-Sena Şehabeddin Mahmud b. Abdullah, *Rûhu'l Meanî-fi Tefsiri'l Kûr'an'il-azim ve's-seb'ul-mesan-î*, Beyrut, Daru'l-Kutubil İlmiyye, (1-30), 1985.

ATEŞ Süleyman, *Kûr'an-ı Kerîm Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neş. İstanbul, 1988.

BİKÂ'Î, Burhâneddîn İbrâhîm ibn Ömer, *Nazmü'd-Dürer fi Tenâsubi'l-Âyâti ve's-Suver*, Kâhire, Mektebetü İbn Kesîr, t.y.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Kûr'an-ı Kerîm Tefsiri*, İstanbul, İpek Yay., t.y.

BUHARÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, ty, *Sahihü'l-Buhari*, Beyrut, Darü'l-Erkam, 1989.

BURSEVÎ, İsmail Hakkı *Ruhul-Beyân, Kûr'an Meal ve Tefsiri*, çev. Abdullah Öz, İstanbul, Erkem Yay., 2015.

CABİRÎ, Muhammed Abid, *Kûr'an'a Giriş* (trc. Muhammed Çoşkun), İstanbul, Mana Yay. 2001.

CERRAHOĞLU, İsmail *Tefsir Usûlü*, Ankara, TDV, 26. bs. 1971.

ÇANTAY, Hasan Basri *Kûr'an-ı Hakîm ve Meâli Kerîm*, 3.c. İstanbul, Milsan yay., 1984.

DARİMÎ, Ebu Muhammed Abdullah İbn AbdurRahmân, *Es-Sunen*, İstanbul, Çağrı Yay., 1992.

DEĞAMÎNÎ, Ziyâd Halîl Muhammed, *Menheciyyetu'l-Bahsi fi't-Tefsiri'l-Mevdûi' Li'lKûr'âni'l-Kerîm*, Umman: Dâru'l-Beşîr, 1995.

DEMİRCİ, Muhsin. *Kûr'an Tefsirinde Farklı Yorumlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, İstanbul, 2017.

DEMİRCİ, Sabri, *Kûr'ân Âyetleri ve Sûreleri Arasındaki Tenasüb* (Fahredden Razi'nin Tefsîri Mefatîhu'l-Gayb Örneği), Ekev Akademi Dergisi, 19/62.

DERVEZE, M. İzzet, *et-Tefsîru'l Hadis –Nüzul Sırasına Göre Kûr'ân Tefsîri*, (Çev. Vahdettin İnce- Mustafa Altun), 2. Baskı, İstanbul, Ekin Yayınları, 1998.

DİRÂZ, Muhammed Abdullah, *Kûr'ân'ın Anlaşılmasına Doğru*, Salih Akdemir (Çev.), İstanbul, 1983.

DOĞAN Deniz (KSÜ İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri), *Rahmân Sûresinde Tekrar Eden Ayetlerin Amacı Ve Bağlam İlişkisi*, mak., KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, Kahraman Maraş, 2017.

DUMLU, Ömer “Konulu Tefsir ve Düşündürdükleri”, *Tefsirin Dünü ve Bugünü Sempozyumu*, Samsun, 1992.

EBU DAVUD, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî, es-Sicistanî. *Sünen-i Ebî Davud*, Beyrut, Daru'İbn Hazm, 1997.

ESED Muhammed, *Kûr'ân Mesajı*, İşaret yay. 10 b. İst. 2017.

FUDE, Mahmud Besyûni, *et-Tefsîru'l-Mevdû'i*, yy., 1987.

GÜVEN Şahin, *Çağdaş Tefsir Çalışmalarında Konulu Tefsir Metodu*, İstanbul, 2001.

HİCÂZÎ, Muhammed Mahmud, *el-Vahdetu'l-Mevdû'iyye fi'l-Kûr'âni'l-Kerîm*, Kahire, 1970.

HİCÂZÎ, Muhammed Mahmud, *el-Vahdetu'l-Mevdû'iyye fi'l-Kûr'âni'l-Kerîm*, Kahire, 1970.

İBN AŞÛR, Muhammed Tahir, *Tefsiru't-Tahrîrve't-Tenvir*, Tunus, Dâru't-Tûnusiyye li'n-Neşr, 1985.

İBN KESÎR, İmâduddîn Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Ömer *Hadislerle Kûr'ân-ı Kerîm Tefsiri*, çev. Bekir Karlıağa, Bedrettin Çetiner, Çağrı yay., İstanbul, 1986.

İBN MÂCE, Ebû Abdullah b. Yezid el-Kazvinî, *es-Sünen*, İstanbul, Çağrı Yay. 1997.

İBNU'L-CEVZÎ, Ebu'l- Ferec Cemaleddin Abdurrahmân İbn Ali, *Za'du'l-Mesir fi ilmi't- Tefsir*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1964.

KIRIMÎ, Abdüsettar *Medhal-i Fıkıh*, İstanbul, Mahmut Bey mat. b. 1882.

KİRMANÎ, Hamza b. Nasır, *Esraru't-Tekrar fil-Kûr'ân*, çev. Abdullah Çevik, Kahire, Daru'l-İ'tisam, 1977.

KOÇYİĞİT, Talat, *Kûr'ân Yolu Ve Tefsiri*, TDV. Yay. Ankara, 2016.

KOMİSYON, *Kûr'ân yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, Ankara, DİB.yay., 2007.

KÛMÎ, Ahmed es-Seyyîd, *et-Tefsîru'l-Mevdû'i li'l-Kûr'âni'l-Kerîm*, Kahire, 1982.

KURTUBÎ, Muhammed b. Ahmet *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kûr'ân*, Şule yay., Çev. M. Beşir ERYARSOY, İstanbul, 2015.

KÜÇÜK, Ali *Besairu'l Kûr'ân*, Konya, Adım Matbaacılık ve Ofset, 2006.

-Masa'idu'n-Nazar li'l-İşrâfi alâ Makâsidi's-Suver, Riyad, Mektebetü'l-Me'ârif, 1987.

MERÂĞÎ, Ahmed Mustafa, *Tefsîru'l-Merâğî*, yy: Şirketü Mektebeti ve Matb'ati Mustafa el-Babi el-Halebi, 1946.

MEVDÛDÎ, Seyyid Ebu'l A'lâ, *Tefhim 'ul Kûr'ân*, (Çev. Yusuf Karaca vd.)
İstanbul, İhsan yay., 1991.

MEYDANÎ, Abdu'r-Rahmân Habenneke, *Me'aricü't-Tefekkür ve Dekâiku't-Tedebbür*, Dâru'l-Kalem, Beyrut, 2006.

MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1985.

MÜSLİM, Mustafa Mebahis fi't-Tefsîri'l-Mevdû'i, Dîmeşk, Dâru'l-Kalem,
2000.

NESEFÎ, Ahmet b. Mahmut, *Tefsîru'n-Nesefî*, çev. Abdullah Aksoy, Beyrut,
Daru'bnî Kesîr, 6.b., 2013.

NURBAKÎ, Haluk, *Kûr'ân Mucizeleri*, 1. bas. Damla yay. İstanbul, 1985

ÖMERÎ, Ahmed Cemal, *ed-Dirâsât fi't-Tefsîri'l-Mevdûi' li'l-Kasasi'l-Kûr'ânî*,
Kahire, 1986.

RAVAMÎ, Fahd b. Abdi'r-Rahmân b. Süleyman, *Buhûs fî Usuli't-Tefsîr ve Menahicuhu*, Riyad, Mektebetü't-Tevbe, 1999.

RÂZÎ, Ebû Bekir Muhammed b. Zekeriyâ Fahreddin *Tefsîrû'l-Kebîr*, çev.
Yusuf Akgün, Beyrut, Daru'l-Kutubil'ilmîyye, 1978.

RÂZÎ, Muhammed b. Ebi Bekr b. Abdi'l-Kadir *Muhtâru's-Sihâh*, Beyrut, Daru'l-Fikri'l Arabî.

SABÛNÎ, Muhammed Ali, *Et-Tefsîru'l-Vâdih*, el-Mektebetu'l-Asriyye,
Beyrut, 2007.

SEÂLİBÎ, Ebû Mansûr Abdûlmelik b. Muhammed b. İsmail, *el-Cevahirul-Hisen fi Tefsir'ul-Kûr'ân (Tefsiru's-Seâlibî)*, Tah. Ali Muhammed Avvâd, Beyrut, Daru'İhyait-Turâs el-Arabi, 1997.

SÜYUTÎ, Celaledin Ebu'l Fazl Abdurrahmân b. Kemâleddîn Ebû Bekr b. Muhammed el-Huzayrî es- *Kûr'ân Sûrelerinin Sıralanışındaki Sırlar*, (Çev. Mustafa Karakoç), İstanbul, Rağbet Yayınları, 2004.

TABERÂNÎ, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, *Tefsirü'l-Kebîr*, Ürdün, Darûl-Kutubissekâfi, 2008.

TABERÎ, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, 1995. *Câmi'ül Beyân fi Tefsiri'l Kûr'ân*, Beyrut, Daru'l-Kutubil İlmiyye, 1995.

TİRMİZÎ, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevra es-Sülemî, *Sünenü't- Tirmizi*, Beyrut, Darü'l-Marife, 2004.

YASDIMAN, Necla, *Kûr'ân'dan Seçme Sûreler*, Anadolu Dağıtım, İzmir, 2007.

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kûr'ân Dili*, İstanbul, Çelik-Şura yay. ty.

ZAHİRANÎ, Ahmed Muhammed, *Örneklerle Konulu Tefsir*, M. Fatih Kesler (Çev.), Ankara: Akçağ Yayınevi, 2002.

ZERKEŞÎ, Ebû Abdullâh Bedruddîn Muhammed b. Abdullâh b. Bahâdır b. Abdullah, *el-Burhân fi' ulumi'l-kur'ân*, Beyrut, Daru'l- Kutubil-İlmiyye, 2001.

ZEYDÂN, Abdu'l-Kerîm, *el-Veciz fi şerhi'l-Kava'idi'l-Fıkhiyye fi şeri'ati'l-İslamiyye*, Beyrut, Müessesetu'r-Risâle, 2011.

ZUHAYLÎ, Vehbe Mustafa *Tefsiru'l Munîr*, Darul-Fikr, çev. Abdullah Ersoy, Beyrut, 2005.

ZÛRKÂNÎ, Muhammed Abdülazîm *Menâhilü'l-fîrfân fi Ulûmi'l-Kûr'ân*,
Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.

ÖZET

Asıl itibariyle ilk asırlardan beri var olan ancak yöntem açısından son dönemlerde canlanma eğiliminde olan konulu tefsir, belirli bir konu etrafında toplanan ayetlerin nüzul sırası da gözetilerek Kûr'ân bütünlüğü çerçevesinde derinlemesine incelenerek o konunun araştırılarak ve ilgili sonuçlara ulaşılmasıdır. Burada vurgulanan asıl konu ise Kûr'ân-ı Kerim'in içerdiği kavram ve mesajların daha iyi idrak edilmesi ve günümüz ihtiyaçlarına cevap vermesi amacıyla ayetlerin yeniden ele alınmasını sağlamaktır. Çalışmamız bu sûreyi, Kûr'ân bütünlüğü ve kendi iç bağlamında kavranmasına bir katkısı olması amacıyla yapılmıştır. Bu sûrenin tercih edilmesinin sebeplerinden içerdiği kısa ve öz ancak muazzam manaları bütün mükelleflere hitap şeklinde içermesidir.

Araştırmamız iki bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde sûrenin anahtar kavramlarından tefsir, te'vil, konulu tefsir ve çeşitleri tahlil edilmiştir. İkinci bölümde ise araştırmaya konu olan Rahmân Sûresiyle ilgili genel bilgiler verilerek ismi nüzul zamanı ve sebebi, konusu ve diğer sûrelerle ilişkisi verilmiştir. Sonrasında meal ve tefsiri ayetlerde geçen kelimelerin manası verilip sûrede ağırlıklı olarak verilmek istenen mesajlar Kûr'ân Bütünlüğü çerçevesinde farklı kaynaklardan yararlanılarak verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kûr'ân Bütünlüğü, Tefsir, Te'vil, Konulu Tefsir, Rahmân Sûresi Tefsiri.

ABSTRACT

The themed tafsir (Qura'nic exegesis), as a matter of fact, has existed since the early centuries however, which is been revived in recent times in terms of method, is to examine in depth within the framework of Qur'anic integrity taking into consideration the order of revelation of the verses regarding a certain subject matter to reach the related results. The main issue highlighted here is to provide a better understanding of the concepts and messages contained in the Qur'an and to re-examine the verses in order to meet the needs of today. Our study was made in order to contribute to the comprehension of this surah(chapter) in the Qur'anic integrity and its internal context. The reason for choosing this surah is that, it is brief but includes enormous meaning appealing to all liables.

Our research is made of two parts: In the first chapter, the key principles of the surah like tafsir, ta'wil (interpretation) themed tafsir and the types are analyzed. In the second chapter, general information about the subject of the research, surah Rahmân, time and reasons for revelation, its subject matter and relations with other surahs (chapters) is provided. Thereafter the meaning of words in the discussed verses, the main message that is seeked to be sent accross were provided with the help of different sources within the framework of Qur'anic integrity.

Key words: Qur'anic integrity, Tafsir (Qura'nic exegesis), ta'wil (interpretation), themed tafsir, tafsir of surah Rahmân.

ÖZGEÇMİŞ

1987 yılında K. Maraş'ın Afşin ilçesinde doğdu. Aslen Mardin-Midyatlı olup, Adana'da büyümüştür. İlkokul, Ortaokul ve Liseyi Adana'da okumuştur. 2004'te liseden mezun olduktan sonra 2005 yılında Lübnan Beyrut'a üniversite eğitimi için gidip yedi sene sonra 2012 yılında yurda dönmüştür. Üniversite diplomasına denklik alabilmek için Adana Çukurova ve Erzurum Atatürk Üniversite'sinde üç fark dersi vermiş, kalan zamanda ücretli öğretmenlik yapmıştır. 2013 Aralık'ta Ağrı Diyadin'de imamlığa başladı. 2015 İhtisas sınavını kazandı. Konya'da 2018'e kadar ihtisas okuyup bu süre içinde Ankara Üniversitesi İlahiyat tefsir bölümünde yüksek lisansa başladı. 2018'de İhtisas kursunu 26. Dönem olarak bitirmiş, Antalya'nın Alanya ilçesine vaiz olarak göreve başlamıştır. Bu görevine hala devam etmektedir. Evli ve iki çocuğu vardır.

İletişim Bilgileri: e-mail: yakupkilic99@gmail.com

Tel. No: